

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΟΙΚΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΑΜΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΛΕΚΤΟΡΑΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΒΟΛΟΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

Δηλώνω υπεύθυνα πως η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε από εμένα τον ίδιο, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις και αναφέρω πλήρως όλες τις πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνησή της.

Ο δηλών

Βασιλειάδης Γ. Χαράλαμπος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αρχιτεκτονική κληρονομιά ενός τόπου, ως μέρος της πολιτιστικής του κληρονομιάς, αποτελεί σημαντικό στοιχείο της ταυτότητάς του. Παίζει σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη των πόλεων καθώς μπορεί να τις μετατρέψει σε προορισμούς πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Στην κατηγορία αυτή των πόλεων ανήκει και η Καβάλα, καθώς έχει πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά, στρυμωγμένη στη χερσόνησο της Παναγίας, την πιο παλιά συνοικία της με πλούσια ιστορία, όπου το σπίτι του Μεχμέτ Αλή και το Ιμαρέτ την κάνουν να ξεχωρίζει. Στην όμορφη αυτή συνοικία όμως υπάρχουν και προβλήματα, με κύριο από αυτά να αποτελεί το κυκλοφοριακό, σύμφωνα και με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε. Χρειάζεται συνεργασία μεταξύ των κατοίκων και των τοπικών αρχών, ώστε να καμφθούν τα όποια προβλήματα και να αποκτήσει η περιοχή μια καλύτερη εικόνα που θα ακολουθεί και τις επόμενες γενιές.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: αρχιτεκτονική κληρονομιά, πολιτιστική κληρονομιά, χερσόνησος Παναγίας, συνοικία, σπίτι Μεχμέτ Αλή, Ιμαρέτ

Title: The architectural heritage of the district of Panagia of Kavala and its importance for the city

ABSTRACT

The architectural heritage of a place, as part of its cultural heritage, is an important element of its identity. It plays an important role in the development of cities as it can turn them into destinations of cultural interest. Kavala also belongs to this category of cities, as it has a rich architectural heritage, nestled in the peninsula of Panagia, its oldest district with a rich history, where the house of Mehmet Ali and the Imaret make it stand out. In this beautiful district, however, there are also problems, the main of which is traffic, according to the research carried out. Cooperation between residents and local authorities is needed to overcome any problems and to give the area a better image that will follow generations to come.

KEY WORDS: architectural heritage, cultural heritage, Panagia peninsula, district, Mehmet Ali house, Imaret

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου Νικόλαο Σαμαρά, για την καθοδήγησή του και τις πολύτιμες συμβουλές του, κατά την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Ευχαριστώ τέλος την αγαπημένη μου σύζυγο Άννα για την υπομονή της και τη βοήθειά της, κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Αφιερωμένη στην κόρη μου Χριστίνα

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
ABSTRACT	2
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
Κατάλογος εικόνων.....	6
Κατάλογος πινάκων	7
Κατάλογος χαρτών	7
Αρκτικόλεξα	7
Εισαγωγή.....	8
Μεθοδολογία	10
1. Πολιτιστική κληρονομιά	11
1.1 Έννοια πολιτιστικής κληρονομιάς.....	11
1.2 Υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά	12
1.3 Η Αρχιτεκτονική κληρονομιά και η αξία της.....	14
2. Διεθνείς Συμβάσεις και Διακηρύξεις για την προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς	16
2.1 1930: Χάρτα των Αθηνών (Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών των ιστορικών μνημείων)	16
2.2 1945 (UNESCO): Σύμβαση για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης.....	17
2.3 1964: Διεθνής Χάρτης της Βενετίας.....	17
2.4 1972: Σύμβαση των Παρισίων	18
2.5 1975: Διακήρυξη του Άμστερνταμ.....	18
2.6 1985: Σύμβαση της Γρανάδας	19
2.7 1987: (Χάρτα της Ουάσιγκτον) - έως σήμερα.....	20
2.8 Ελληνική νομοθεσία και φορείς προστασίας.....	21
3. Διεθνή Παραδείγματα.....	23
3.1. Η περίπτωση του Σπλιτ της Κροατίας.....	23
3.2 Η περίπτωση του Βέλικο Τάρνοβο (Veliko Tarnovo)	25
3.3 Ελληνικό παράδειγμα, η Παλιά πόλη της Ξάνθης	27
4. Μελέτη περίπτωσης: η συνοικία «Παναγία» της Καβάλας.....	29
4.1 Η πόλη της Καβάλας, δημογραφικά στοιχεία	29
4.2 Η Ιστορία της Καβάλας	32
4.3 Μοχάμεντ Αλή, ο καθιερωτής της σύγχρονης Αιγύπτου	34
4.4 Η συνοικία της «Παναγίας»	37
4.5 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των παραδοσιακών κτιρίων της περιοχής.....	42

4.5.1 Η ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική.....	42
4.5.2 Η αρχιτεκτονική της συνοικίας της «Παναγίας»	44
4.6 Το χρονικό της διαμόρφωσης της πλατείας του Μοχάμεντ Αλή και η τοποθέτηση του ορειχάλκινου ανδριάντα.....	49
4.7 Η οικία του Μοχάμεντ Αλή.....	56
4.8 Το Ιμαρέτ της Καβάλας.....	59
4.8.1 Ιστορικά στοιχεία	59
4.8.2 Η Αρχιτεκτονική του Ιμαρέτ	64
4.8.3 Αποκατάσταση του Ιμαρέτ και παρούσα κατάσταση	68
4.9 Η σημασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς για την πόλη.....	72
5. Μεθοδολογία της έρευνας	73
5.1 Ποιοτική έρευνα	73
5.1.1 Επεξεργασία των συνεντεύξεων	74
5.2 Ποσοτική έρευνα	76
5.2.1 Ερευνητικά ερωτήματα	77
5.2.2 Ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας.....	81
6. Συμπεράσματα – προτάσεις.....	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄	86
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄	90
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	98

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1: Η πόλη της Καβάλας

Εικόνα 2: Ο Μεχμέτ Αλή

Εικόνα 3: Ο Ιμπραήμ Πασάς

Εικόνα 4: Το δυτικό μέρος της Παναγίας στις αρχές του 1930

Εικόνες 5 & 6: Κτίρια στη χερσόνησο της Παναγίας

Εικόνα 7: Σπίτι στη χερσόνησο της Παναγίας

Εικόνα 8: Σχέδια σπιτιών τύπου Α1

Εικόνα 9: Σχέδια σπιτιών τύπου Α2

Εικόνα 10: Σχέδια σπιτιών τύπου Α3

Εικόνα 11: Σχέδια σπιτιών τύπου Β

Εικόνα 12: Σχέδια σπιτιών τύπου Γ

Εικόνα 13: Κατά τη διάρκεια κατασκευής της πλατείας Μεχμέτ Αλή

Εικόνα 14: Ο έφιππος Μοχάμεντ Αλή

Εικόνα 15: Το έγγραφο Verruci Bey

Εικόνα 16: Το πρωτόκολλο της παράδοσης του ανδριάντα του Μοχάμεντ Αλή

Εικόνα 17: Ο ανδριάντας του Μοχάμεντ Αλή

Εικόνα 18: Αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Μοχάμεντ Αλή

Εικόνα 19: Τα επίσημα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Μοχάμεντ Αλή

Εικόνα 20: Οικία Μοχάμεντ Αλή κάτοψη

Εικόνα 21: Η οικία του Μοχάμεντ Αλή

Εικόνα 22: Λεπτομέρεια από το εσωτερικό του σπιτιού

Εικόνα 23: Το Ιμαρέτ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Εικόνα 24: Το Ιμαρέτ στα μέσα της δεκαετίας του 1950

Εικόνα 25: Η θέα από το λιμάνι: το Ιμαρέτ και η παλιά πόλη

Εικόνα 26: Θόλοι και καμινάδες

Εικόνα 27: Τμήμα του 2^{ου} medrese, στον τώρα χαμένο 2^ο derhane

Εικόνα 28: Ο πρώτος όροφος του συγκροτήματος του Ιμαρέτ

Εικόνα 29: Διαδικασία αποκατάστασης και τεχνικές

Εικόνα 30: Αίθρια μετά την αποκατάσταση, διάδρομος και δεξαμενή

Εικόνα 31: Το Ιμαρέτ σήμερα

Εικόνα 32: Η πρώτη αυλή του Ιμαρέτ

Εικόνα 33: Η αυλή με τα εσπεριδοειδή

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Πληθυσμός περιφερειακής ενότητας Καβάλας 2021

Πίνακας 2: Ερευνητικά ερωτήματα

Κατάλογος χαρτών

Χάρτης 1: Χάρτης της χερσονήσου της Παναγίας

Χάρτης 2: Χάρτης της χερσονήσου της Παναγίας του 1926

Αρκτικόλεξα

UNESCO: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση

Εισαγωγή

Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί κομμάτι της αυθεντικότητας κάθε έθνους και ένα αναντικατάστατο αγαθό της παγκόσμιας κοινότητας. Στόχος των παρακάτω ενοτήτων είναι η αποσαφήνιση του όρου πολιτιστική κληρονομιά, μέσα από τη σύγχυση που έχει προκληθεί ανά τους αιώνες ως προς το είδος των μνημείων, κτιρίων, έργων τέχνης και αγαθών που πρέπει να περιλαμβάνονται στον κατάλογο με εκείνα που η κοινωνία πρέπει να προστατεύει και να διατηρεί. Παγκοσμίως αποδεκτό αποτελεί το γεγονός ότι η αναγνώριση των πολιτιστικών αγαθών πρέπει να συνεπάγεται τη διατήρηση αυτών και την απόλαυση τους από τις επόμενες γενιές. Το κληροδότημα αυτό συγκεντρώνει μνήμες του ιστορικού παρελθόντος, της ταυτότητας των λαών και πηγή έμπνευσης για το μέλλον. Η πλευρά της πολιτιστικής κληρονομιάς που έχει δημιουργήσει το μεγαλύτερο φάσμα διαφωνιών, είναι ο διαχωρισμός σε υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Η παγκοσμιοποίηση ήταν ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που άρχισε η ενδελεχέστερη εξέταση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και της ισάξιας προστασίας με την υλική. Γι' αυτό τον λόγο έχουν δημιουργηθεί και υπογραφεί διεθνείς συμβάσεις και διατάξεις, οι οποίες εμπλουτίζονται ή και αναδημιουργούνται ανά τα χρόνια ώστε να συμπεριλαμβάνουν όλο το φάσμα των σύγχρονων κοινωνικών εξελίξεων. Αντίστοιχα, η ελληνική νομοθεσία ενστερνιζόμενη και τις διεθνείς συμβάσεις, έχει αποδώσει μέσω των νόμων τον απαραίτητο σεβασμό στην εγχώρια πολιτιστική κληρονομιά και στην αυθεντική διατήρηση αυτής.

Η παρούσα διπλωματική εργασία επικεντρώνεται στην ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της συνοικίας με την ονομασία 'Παναγία' που βρίσκεται στην Καβάλα και αποτελεί την ιστορικότερη συνοικία της πόλης. Είναι το μέρος που πρώτο τραβάει το βλέμμα του επισκέπτη και τον ταξιδεύει σε άλλη εποχή. Για τον σκοπό αυτό γίνεται αναλυτική παρουσίαση των δύο καλύτερα διατηρημένων κτιρίων, που είναι σημεία αναφοράς της συνοικίας, του Ιμαρέτ και του σπιτιού του Μεχμέτ Αλή. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να αναδείξει τη μεγάλη σημασία που έχει η αρχιτεκτονική κληρονομιά της συνοικίας, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη περιοχή, αλλά και γιατί πρέπει να αναδειχθεί περεταίρω ώστε να βοηθήσει στην τόνωση της οικονομίας της πόλης.

Η πρωτοτυπία του θέματος έγκειται στο γεγονός πως ενώ υπάρχουν μελέτες που να επικεντρώνονται στην αρχιτεκτονική κληρονομιά της συγκεκριμένης συνοικίας της

Καβάλας, δεν υπάρχει κάποια που να συμπεριλαμβάνει ποσοτική έρευνα για τη γνώμη που έχουν για τη συνοικία τόσο οι μόνιμοι κάτοικοι της πόλης, όσο και οι επισκέπτες. Η εργασία δομείται ως εξής: στο 1^ο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση των εννοιών α) της πολιτιστικής κληρονομιάς και στον διαχωρισμό της σε υλική και άυλη, και β) της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Στο 2^ο κεφάλαιο αναφέρονται οι Διεθνείς Συμβάσεις και Διακηρύξεις που δημιουργήθηκαν για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ στο 3^ο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην ελληνική νομοθεσία για την προστασία της. Το 4^ο κεφάλαιο παρουσιάζει δύο παραδείγματα συνοικιών του εξωτερικού και το 5^ο τη μελέτη περίπτωσης. Το 6^ο κεφάλαιο κάνει αναφορά στη σημασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της συνοικίας για την πόλη και στο 7^ο αναλύονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας. Τέλος στο 8^ο κεφάλαιο αναφέρονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις.

Μεθοδολογία

Η μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιήθηκε είναι η ποιοτική και η ποσοτική. Στην πρώτη περίπτωση πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις με άτομα που εκπροσωπούν: α) την τοπική αυτοδιοίκηση, β) τους κατοίκους της χερσονήσου της Παναγίας και γ) το Υπουργείο Πολιτισμού, στην προκειμένη περίπτωση είναι η εφορεία βυζαντινών αρχαιοτήτων. Τα άτομα αυτά επιλέχθηκαν με κριτήριο τη γνώση τους σε θέματα πολιτισμού, την πολύχρονη εμπειρία και φυσικά την ιδιότητά τους, που τους θέτει κατάλληλους για την έρευνα αυτή. Επίσης μελετήθηκαν και επεξεργάστηκαν πληροφορίες από τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία και συγγράμματα, και πραγματοποιήθηκαν επιτόπου λήψεις φωτογραφιών εντός του οικισμού ενδιαφέροντος, κυρίως από κτιριακά συγκροτήματα.

Όσον αφορά την ποσοτική έρευνα, αυτή αποτελείται από ερωτηματολόγιο 24 ερωτήσεων, δημιουργήθηκε μέσω γνωστής πλατφόρμας και μοιράστηκε σε κοινωνικό μέσο δικτύωσης, αλλά και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου αναλύονται σε επόμενο κεφάλαιο και τα γραφήματα των απαντήσεων βρίσκονται στο Παράρτημα Β', καθώς και το ερωτηματολόγιο στο Παράρτημα Α'.

1. Πολιτιστική κληρονομιά

1.1 Έννοια πολιτιστικής κληρονομιάς

Οι όροι “πολιτιστική κληρονομιά” και “πολιτιστικά αγαθά”, αναφέρονται πολύ συχνά σε διεθνή κείμενα και σε πολιτιστικές πρακτικές και θεωρίες. Παρόλα αυτά η διατήρηση ενός κοινού και ευρύ ορισμού έχει αποδειχθεί στο πέρασμα των ετών, ως μίας δύσκολη συμφωνία (Βαρτζιώτη, 2005). Με βάση μία πρώτη γενική θεωρία, η φύση, η αξιολογική σημασία και η ηλικία των προστατευόμενων αγαθών και στοιχείων, αποτελούν τα πρώτα κριτήρια με βάση τα οποία ορίζεται η ύπαρξη ή όχι πολιτιστικής κληρονομιάς. Δεν είναι λίγες μάλιστα οι φορές που η οικονομική δύναμη και η χρηματική αξία αυτών των αγαθών μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για να θεωρηθούν κληρονομιά της ανθρωπότητας. Αναφορικά με το εύρος προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, έχει δημιουργηθεί ένα ευρύ πλαίσιο ώστε να περισυλλεχθούν και να προστατευθούν στοιχεία από το κοντινό παρελθόν της βιομηχανοποίησης, τα οποία συγκαταλέγονται στα έργα του 21ου αιώνα (Κόνσολα Ν., 2006). Ο τρόπος και ο έλεγχος προστασίας ακολουθεί επίσης, ένα ευρύ φάσμα ερμηνείας που μπορεί να αναζητηθεί σε διάφορα κείμενα. Αρκετά συνοπτικά, σε αυτό το φάσμα θα μπορούσε να συμπεριληφθεί κάθε είδους μέτρο με επιστημονικό, νομικό, διοικητικό και οικονομικό ενδιαφέρον που έχει στόχο την έρευνα, καταγραφή και αξιολόγηση των στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς, προκειμένου να αποφεύγεται κάθε είδους φθορά και ολική καταστροφή. Επιπλέον, στο πλαίσιο της προστασίας μπορεί να συμπεριληφθεί η φροντίδα συντήρησης και διόρθωσης επιβλαβών στοιχείων που στόχο έχει την άμεση πρόσβαση των ανθρώπων και τη μελλοντική παράδοσή τους, με διατηρημένη την πολιτιστική αξία. Η δυνατότητα των ατόμων ενός κοινωνικού συνόλου να έχει πρόσβαση σε αγαθά της ανθρωπότητας, πέρα από πρωταρχικό χαρακτηριστικό μίας υγιούς κοινωνίας, αποτελεί και στοιχείο που αποκαλύπτει την πολιτιστική κληρονομιά. Μάλιστα, η αδυναμία πρόσβασης σε πολιτιστική κληρονομιά υποδηλώνει και τη διάρκεια επιβίωσης των αγαθών και της πολιτιστικής ταυτότητας της κοινωνίας.

1.2 Υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Τον τελευταίο αιώνα ο όρος πολιτιστική κληρονομιά έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές ως προς το τρόπο προσέγγισης. Από την πλευρά της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς, οι ορισμοί περιλαμβάνουν τη διεύρυνση και προσέγγισή του μέσα από το περιεχόμενο που αποδίδουν οι διάφορες μορφές των υλικών στοιχείων. Μία ερμηνεία αναφέρεται στην έρευνα και μελέτη των διαχρονικών τεχνουργημάτων, την αντίληψη και επεξήγηση των τρόπων παραγωγής και αξιοποίησής τους, των πεποιθήσεων, των νοοτροπιών και των συνηθειών, όπως αυτές αντανακλώνται στα έργα του πολιτισμού ενός κοινωνικού συνόλου ή μίας ομάδας πολιτισμού. Από την άλλη πλευρά, οι προτάσεις ορισμού για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά παρουσιάζουν ως *«πολιτιστική κληρονομιά ό,τι είναι ενσωματωμένο στους ανθρώπους περισσότερο παρά στα άψυχα αντικείμενα»* (Logan, 2007). Με αυτή την έννοια νοείται ότι η πολιτιστική κληρονομιά αναζητείται στις προφορικές παραδόσεις, σε εορταστικές δραστηριότητες, στις πρακτικές του κοινωνικού συνόλου, στο σύμπαν, στις τέχνες και τις χειροτεχνίες και όχι μόνο σε ιστορικά μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους. Όλα τα παραπάνω συνιστώντας την άυλη προσέγγιση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι των όσων πρέπει και οι μελλοντικές γενιές να απολαύσουν. Παλαιότερα, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά γνωστή ως λαϊκός πολιτισμός στα περισσότερα κράτη, προστατευόταν μέσω νόμων ιδιοκτησίας και ήταν απαραίτητο κομμάτι των παραδόσεων του έθνους. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η διαμόρφωση της Σύμβασης της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς το 2003, που υπήρξε πρωτοβουλία των κρατών της Ασίας, συνέβαλε στην ολοκλήρωση της προσπάθειας προστασίας. Παράλληλα, το 2003 η υπογραφή της αποτέλεσε αφορμή για ακραίες συζητήσεις και προβληματισμούς σχετικά με την αντικειμενική αξία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και της υλικής. Η παγκοσμιοποίηση, ήταν ο πρώτος λόγος συζητήσεων και εισχώρησης της αξίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, αφού η διατήρησή της θεωρήθηκε ότι θα βοηθήσει και τελικά θα συμβάλει στη βιώσιμη ανάπτυξη. Παρόλα αυτά πολλά κράτη δεν έχουν υιοθετήσει μέχρι και σήμερα τη Σύμβαση της UNESCO για τη Διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του 2003 και έχουν καταλήξει στην υιοθέτηση διακρατικών νομοθετικών διατάξεων για την προστασία της (Donders, 2008).

Οι ανθρωπολογικές επιστήμες ανέπτυξαν το 2005 την έννοια της “υλικότητας” με την οποία δόθηκε η δυνατότητα καινούργιας ερμηνευτικής προσέγγισης του υλικού πολιτισμού, είτε για τα υλικά αγαθά και αρχαιολογικά στοιχεία του παρελθόντος είτε για

τα σύγχρονα δημιουργήματα. Αντίστοιχα, η έννοια της «αϋλικότητας» βασίζεται στην απόδοση και ανάδειξη των σχέσεων που ενδέχεται να προκύπτουν ανάμεσα στα υλικά αντικείμενα με τη μνήμη, τα συναισθήματα, και την εισχώρηση των αντιλήψεων και νοοτροπιών των κοινωνιών, στη δημιουργία υπόστασης και ταυτότητας για τους πολίτες (Οικονόμου, 2015). Το 2009 οι Ruggles και Silverman προσδιορίζουν τον όρο της “αϋλικότητας” ως “οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και δεξιότητες που οι ομάδες μιας κοινότητας και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα άτομα αναγνωρίζουν ως κομμάτι της δικής τους πολιτιστικής κληρονομιάς”.

Οι όροι, το περιεχόμενο αυτών και η χρήση τους συχνά αποτέλεσαν αντικείμενο ενδελεχών συζητήσεων, σε παρόμοιο βαθμό σχετικά με τη Σύμβαση της UNESCO για τη Διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς του 2003, διότι η αποδοχή και η κατανόησή τους δεν υπήρξε ποτέ αυτομάτως οικουμενικά αποδεκτή από τις κοινωνίες και την επιστημονική κοινότητα. Το 2017, σε επιστημονική έρευνα, οι Laurajane Smith και Gary Campbell επανεξετάζοντας τη χρήση του όρου «άυλη πολιτιστική κληρονομιά», προσπαθούν να αποτυπώσουν τη σύνδεσή της με την «υλική πολιτιστική κληρονομιά», καταλήγοντας ότι η αξία των άυλων στοιχείων έχει μεγαλύτερο βάθος ερμηνείας και ταύτισης με την υλική αξία και δεν περιορίζεται σε ένα απλό γλωσσικό ερέθισμα. Το βασικό ερέθισμα που μπορούν να προκαλέσουν αφορά τη σύγχυση ως προς την απομάκρυνση των εννοιών από κάθε είδους γραμματική και συντακτική τοποθέτηση με τα καθιερωμένα δεδομένα. Αυτό προκαλεί στους επιστήμονες που απασχολούνται με την πολιτιστική κληρονομιά, το αντίστοιχο ερέθισμα να μη συμβιβάζονται με ένα γλωσσικό περιορισμό αλλά η αναζήτηση των απαντήσεων να διευρύνεται σε περισσότερα και πιο πολύπλοκα επίπεδα. Με λίγα λόγια, η πολιτιστική κληρονομιά είτε ως άυλη είτε ως (και) υλική, αποτελεί ένα συνεχές πλαίσιο επαναπροσδιορισμού ως μία έννοια αποστασιοποιημένη από κάθε είδους πολιτική επιρροή.

Οι άνθρωποι ως ατομικά όντα και παράλληλα ως όντα ενός συλλογικού κοινωνικού συνόλου, ευσυνειδήτα ή και όχι, συνηθίζουν μέσω πρακτικών και πρωτοβουλιών να συνδέουν την πολιτιστική κληρονομιά, με τις άυλες και υλικές εκφάνσεις της, δημιουργώντας μία ιδιαίτερη σχέση στα έργα πολιτισμού. Αυτό έχει δημιουργήσει το πλαίσιο, όπως αναφέρει και ο Harrison (2013): “*το να λέμε ότι η άυλη κληρονομιά είναι ξέχωρη από την υλική είναι ανακριβές*” με την έννοια ότι κάθε είδους άυλη πρακτική, έχει ενσωματωθεί στην κοινωνία σε σχέση τόσο με τα έργα, τους πολιτισμούς και τους ίδιους τους ανθρώπους.

1.3 Η Αρχιτεκτονική κληρονομιά και η αξία της

Ως επέκταση του όρου πολιτιστική κληρονομιά, με την έννοια της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, αποτυπώνεται το σύνολο των μεμονωμένων κτιρίων ή της ομάδας αυτών στην έκταση μίας χώρας τα οποία δύναται να θεωρηθούν ως “μνημεία”. Με βάση τη γενικευμένη ερμηνεία του όρου “μνημεία” περιλαμβάνονται τα κτίσματα ή τα σύνολα κτισμάτων στα οποία μπορούν να αποδοθούν αντίστοιχες αξίες, όπως η ιστορική, η αρχαιολογική, η καλλιτεχνική, η αισθητική. Πιο αναλυτικά, αυτό που πρέπει να διευκρινιστεί είναι ότι η έννοια της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, δηλαδή, δεν υπόκειται σε περιορισμό μονάχα στα μεγάλα, σε έκταση, και φαινομενικά σημαντικά μνημεία εθνικής σημασίας. Αντίθετα, οι σύγχρονες έρευνες και τοποθετήσεις επεκτείνουν τον όρο, καλύπτοντας κάθε είδους κτίσμα, κατασκευή, οικοδομική τεχνική και κατασκευές που μαρτυρούν την παρελθοντική οικοδομική δραστηριότητα και αξία τους και θεωρείται ως σήμερα ανεκτίμητη.

Σε μία πιο σφαιρική ανάλυση, οι εκφάνσεις της «αρχιτεκτονικής κληρονομιάς» περιλαμβάνουν τις παρακάτω ιδιοκτησίες :

- Μνημεία: πρόκειται για όλα τα κτίρια και τις κατασκευές με εμφανές ιστορικό, αρχαιολογικό, καλλιτεχνικό, κοινωνικό στοιχείο και επιστημονικό ενδιαφέρον,
- Ομάδες κτιρίων: σύνολα ομάδων αστικών ή αγροτικών κτιρίων με εμφανές ιστορικό, αρχαιολογικό, καλλιτεχνικό, κοινωνικό στοιχείο, με ικανότητα να δημιουργούν ομαδοποιημένες και ομοιόμορφες εκτάσεις.
- Τοποθεσίες: πρόκειται για ένα συνονθύλευμα ανθρωπίνων έργων και φυσικού περιβάλλοντος, με περιοχές που είναι ως ένα μέρος χτισμένες με επαρκή ομοιογένεια, με τέτοιο τρόπο που δύνανται να έχουν τον αντίστοιχο προσδιορισμό σε τοπογραφικό επίπεδο. Παράλληλα, συγκλίνουν σε ένα σημαντικό ιστορικό, αρχαιολογικό, καλλιτεχνικό και κοινωνικό ενδιαφέρον.

Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς βασίζεται στις δύο πτυχές της διατήρησης και συντήρησης του εκάστοτε μνημείου. Από την άλλη, διατήρηση σημαίνει προστασία και συντήρηση, στην οποία όταν παρεμβάλλεται ο όρος «αρχιτεκτονική» υποδηλώνεται η υποστήριξη των αρχιτεκτονικών στοιχείων και των πολύτιμων αγαθών που απορρέουν από αυτά. Η διαφύλαξη αυτή ως στόχο έχει την απόδοση όσο περισσότερης αξίας από τα μνημεία, προκειμένου να λειτουργήσουν προς όφελος των κοινωνιών και να αποτελέσουν στοιχεία θαυμασμού και αξιοποίησης για τις επόμενες γενιές. Σχετικά με το κομμάτι επισκευής κτιρίων και κτισμάτων, στην αρχαία Ελλάδα επικρατούσε η

συνήθεια τα κατεστραμμένα κτίρια να επισκευάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να επαναφέρεται η αρχική τους τοποθέτηση στο χώρο.

Η εναλλαγή των αιώνων σήμανε και την αλλαγή στον τρόπο διαχείρισης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Πριν από τον δέκατο όγδοο αιώνα, επικρατούσε η συνήθεια τα μέτρα συντήρησης να συσχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις θρησκευτικές αξίες και πεποιθήσεις, ενώ όσο πλησίαζε ο 19ος αιώνας άρχιζε να δίνεται μεγάλη προσοχή σε τυχόν περισσότερες διαβρώσεις στα αρχιτεκτονικά οικίσματα, με την παράλληλη υιοθέτηση ενός συνόλου μέτρων για την βελτίωση και τη διατήρηση της αισθητικής πλευράς τους. Ωστόσο, μετά το 19ο αιώνα, αν και υπήρχε απόσταση απόψεων ανάμεσα σε θεωρητικούς επιστήμονες και αρχιτέκτονες της εποχής, η έννοια της διατήρησης και προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, ξεκίνησε να περιστρέφεται γύρω από τα ορατά της στοιχεία και όχι στις τυχόν αισθητικές και καλλιτεχνικές πτυχές της. Το πέραςμα των ετών και η διαφορετική αντίληψη ορισμένων εννοιών που σχετίζονται με την επιστήμη, τη φιλοσοφία, τον πολιτισμό και τις ανθρωπιστικές επιστήμες, βοήθησαν στο να εισχωρήσει η ποιοτική αξιολόγηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Η σημασία του παραπάνω εναπόκειται στη συμπερίληψη της άυλης διάστασης, όπως και παρουσιάστηκε ανωτέρω, η οποία βοήθησε στη βελτιστοποίηση όλου του φάσματος της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Μέσω αυτού, πρόσφατη έρευνα του 2020 από αρχιτέκτονες, χώρισε τη διατήρηση της κληρονομιάς σε δύο επίπεδα που χρήζουν προσοχής: το φυσικό επίπεδο και το σημασιολογικό επίπεδο. Ακριβώς αυτές οι πτυχές της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, έχουν γίνει ανά τις δεκαετίες και έχουν θεσμοθετηθεί μέσω Διεθνών Συμβάσεων: Χάρτα της Βενετίας, Διακήρυξη του Αμστερνταμ, Σύμβαση της Γρανάδας.

2. Διεθνείς Συμβάσεις και Διακηρύξεις για την προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς

Τις τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα μετά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο, αναπτύχθηκε η ανάγκη προστασίας και επίτευξης του στόχου διατήρησης, σε παγκόσμιο επίπεδο, της πολιτιστικής κληρονομιάς και των αγαθών που τη συνοδεύουν. Η υλοποίηση αυτού του στόχου, εναπόκειται στη δημιουργία κανόνων διεθνούς δικαίου και συμβάσεων, ώστε να είναι αποτελεσματική η κάθε προσπάθεια (Χριστοφιλόπουλος, 2005).

2.1 1930: Χάρτα των Αθηνών (Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών των ιστορικών μνημείων)

Η μελέτη των αντίστοιχων οδηγιών, χαρτών και ψηφισμάτων αποτελούν τον ιδανικότερο πυρήνα μελέτης, στην προσπάθεια να δοθεί ένας οικουμενικά αποδεκτός και παράλληλα αντικειμενικά τοποθετημένος ορισμός για την έννοια της κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, η πρώτη μελέτη αποδίδεται στη “Χάρτα των Αθηνών” (1931), η οποία εστιάζει περισσότερο στη διατήρηση της αρχαιολογικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς, ενώ αργότερα τοποθετείται ως προς την ανάγκη προστασίας των ιστορικών μνημείων και των έργων τέχνης (Σαρηγιάννης, 2010). Η “Χάρτα των Αθηνών”, αν και για πολλά χρόνια αποτέλεσε παράγοντα καλλιτεχνικών συγκρούσεων, αποτύπωσε το μοντερνισμό του 20ου αιώνα και υπήρξε η επιτομή της μοντέρνας πολεοδομίας, σε μία προσπάθεια διαχωρισμού και ανάδειξης πόλεων και οικισμών. Ωστόσο, θα μπορούσε να αφαιρεθεί από το κείμενο που δύναται να αποδώσουν ορισμό για την πολιτιστική κληρονομιά, γιατί ενώ αναγνωρίζει την τέχνη ως κέντρο πνευματικής ζωής των λαών που χρήζει διατήρησης, απέχει από μία λεπτομερή ανάλυση και τοποθέτηση ως προς την κεντρική έννοια της κληρονομιάς (Σαρηγιάννης, 2010, Αυγουστιανή, 2016).

2.2 1945 (UNESCO): Σύμβαση για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης

Καθοριστική για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, υπήρξε το 1945 η ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, ή αλλιώς UNESCO, με κύριο σκοπό την εδραίωση της παγκόσμιας ειρήνης. Το 1954 η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς εμφανίζεται ως πολιτιστική ιδιοκτησία, ενώ η προστασία της τονίζεται στη Σύμβαση της Χάγης, η οποία υπογράφηκε στο πλαίσιο της UNESCO. Στόχος της Σύμβασης αποτελεί η προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περιόδους ενόπλων συρράξεων. Με λίγα λόγια, η Σύμβαση αυτή τονίζει την ανάγκη και άμεση υποχρέωση των εμπλεκόμενων σε ένοπλο πόλεμο, για διαφύλαξη και αντίστοιχη ειδική μέριμνα των πολιτιστικών αγαθών που βρίσκονται στα εδάφη κατοχής, είτε στα μέρη που εκτενίσσονται τα επεισόδια της μάχης και υπάρχει κίνδυνος φθοράς τους. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το νόμο 1114/1981 (ΦΕΚ 212 Α/11.8.1981). Μέχρι σήμερα συμμετέχουν στο διεθνή οργανισμό 191 τακτικά και 6 συνεργαζόμενα μέλη, με την Ελλάδα να συμμετέχει στην UNESCO από τις 4/11/1946 (Υπουργείο Πολιτισμού).

2.3 1964: Διεθνής Χάρτης της Βενετίας

Ένα από τα επικρατέστερα κείμενα που δίνεται ο εν λόγω ορισμός είναι ο “*Διεθνής Χάρτης της Βενετίας*” (1964). Η περίοδος μετά το 1950 υπήρξε σημαντική για τη διεύρυνση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνή κείμενα και συμβάσεις. Ήδη από το εισαγωγικό κομμάτι της Χάρτας, γίνεται εύλογα κατανοητή η σημασία “*των μνημάτων του παρελθόντος*”, τα οποία μαρτυρούν τις παραδόσεις ανάμεσα σε γενιές ανθρώπων (Κόνσολα, 2006). Ο “*Διεθνής Χάρτης της Βενετίας*” εκφράζει τη συνείδηση των ανθρώπων απέναντι στην ανάγκη προστασίας μίας κοινής αξίας και διατήρησης της κληρονομιάς που απορρέει από αυτή. Μέσα από την έννοια της διατήρησης τονίζεται η μελλοντική παράδοση των μνημείων, της τέχνης, των ιστορικών αγαθών στις επόμενες γενιές, οι οποίες οφείλουν να αναπτύξουν αυτό το κοινό όραμα απέναντι στη φροντίδα της αυθεντικότητάς τους. Η “*Χάρτα της Βενετίας*” αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα διεθνή κείμενα γιατί τα θέματα συζήτησης αποτέλεσαν παράλληλα προβληματισμούς για τα επόμενα χρόνια και τις πιθανές συμπεριφορές των ανθρώπων στην πολιτιστική κληρονομιά. Αυτός είναι και ο λόγος που οι τοποθετήσεις περιστρέφονταν γύρω από την

ακριβέστερη τοποθέτηση ως προς την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ανάμεσα στα στοιχεία που συμπεριλήφθηκαν δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή και ενδιαφέρον στα ιστορικά, πολιτιστικά και καλλιτεχνικά αγαθά με την παράλληλη αναφορά στη σημασία της ορθής αξιολόγησής τους ως αντικείμενο κληρονομιάς της ανθρωπότητας. Επιβεβαίωση των παραπάνω αποτελεί το άρθρο 1 της “*Χάρτας της Βενετίας*”, όπου διευκρινίζεται ο ορισμός του ιστορικού μνημείου ως πολιτιστική κληρονομιά και τονίζει ότι δεν πρέπει να αγνοούνται τα μικρής φαινομενικά αξίας έργα τέχνης του παρελθόντος έναντι των σπουδαίων έργων τέχνης, καθώς τα πρώτα στη διάρκεια των ετών δύναται να αποκτήσουν μεγαλύτερη πολιτιστική σημασία.

2.4 1972: Σύμβαση των Παρισίων

Η Σύμβαση των Παρισίων της UNESCO το 1972, αφορούσε την προστασία της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Βασικό στοιχείο της Σύμβασης αποτελεί η δέσμευση των κρατών να μεταβιβάσουν την εν λόγω κληρονομιά στις μελλοντικές γενιές, χωρίς τα αγαθά της να έχουν διαβρωθεί, ώστε να αξιοποιηθούν και να αποτελέσουν στοιχείο κάλλους και για τις επόμενες κοινωνίες. Επιπλέον, αυτή την περίοδο η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς εμφανίζεται ως ένα σύνολο που συμπεριλαμβάνει την παγκόσμια αξία της ιστορίας, της τέχνης και της επιστήμης. Η Σύμβαση αυτή κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Ν. 1126/1981 και ετέθη σε ισχύ στις 17.10 1981.

2.5 1975: Διακήρυξη του Άμστερνταμ

Με πρωτοβουλία που προήλθε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το 1975 στο Άμστερνταμ πραγματοποιήθηκε το συνέδριο για την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Κληρονομιά. Στον εν λόγω συνέδριο έγινε η υιοθέτηση του Ευρωπαϊκού Χάρτη Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, στη βάση του οποίου αναπτύχθηκε η Διακήρυξη του Άμστερνταμ.

Στη Διακήρυξη αυτή υπογραμμίζεται η σημασία συντήρησης και ενσωμάτωσης των μνημείων στο πολεοδομικό σχέδιο της περιοχής που βρίσκονται. Η σημασία της Διακήρυξης ήταν πολύ μεγάλη, καθώς έθεσε τα θεμέλια για τη διαμόρφωση μιας νέας νοοτροπίας στον τομέα προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Στο προοίμιο της

Σύμβασης για την Προστασία της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς τονίζεται η σημασία μιας κοινής πολιτικής που θα εξασφαλίσει την προστασία και σωστή αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, καθώς και η σημασία μετάδοσης των πολιτιστικών αναφορών σε μελλοντικές γενιές, η βελτίωση του τρόπου ζωής στα αστικά κέντρα και στην ύπαιθρο. Επίσης διατυπώνεται ένας ευρύς ορισμός όπου σύμφωνα με αυτόν αρχιτεκτονική κληρονομιά μπορεί να είναι ένα μνημείο, αρχιτεκτονικά σύνολα και περιοχές με ιστορικό, αρχαιολογικό, καλλιτεχνικό, κοινωνικό ή τεχνικό ενδιαφέρον. Τέλος, καθιερώνεται η αρχή της ολοκληρωμένης προστασίας και ενδυναμώνεται η αρχή της διευρωπαϊκής συνεργασίας στην προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (Ljubo LAH, 2001).

2.6 1985: Σύμβαση της Γρανάδας

Μία από τις πιο πλήρεις εικόνες σχετικά με την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς δίνεται από τη Συνθήκη της Γρανάδας του 1985. Πιο συγκεκριμένα, είναι η τελική συνθήκη που προέκυψε από την επεξεργασία των αρχών της πολιτιστικής κληρονομιάς και διαδόθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Σύμβαση αναδεικνύει ήδη από την αρχή το σύνολο της ιδεολογικής σύνθεσής της και του νοήματος που θέλει να πρεσβεύει. *“Μία αναντικατάστατη έκφραση του πλούτου και της ποικιλίας της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης”* (ypeka.gr), αποτελεί η αρχιτεκτονική κληρονομιά για τα κράτη-μέλη της Ευρώπης. Με αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζεται η σημασία και συμβολή της στην Ευρώπη, ως στοιχείο που πρέπει να διατηρηθεί και να αναδειχθεί από τους εκάστοτε λαούς. Το Προοίμιο της Σύμβασης επιλέγει πέρα από την απόδοση ενός γενικού ορισμού για την αρχιτεκτονική κληρονομιά να διακρίνει την ανεκτικότητα και την αποδοχή της Ευρώπης σε κάθε πολιτισμικό χαρακτηριστικό των κρατών, αντιμετωπίζοντας την αρχιτεκτονική κληρονομιά ως ένα ενιαίο αγαθό. Πρόκειται για *“κοινό παρελθόν”* πάνω στο οποίο η Ευρώπη αποσκοπεί να θέσει τις βάσεις για ενιαίες αξίες και θεσμούς για όλους τους πολιτισμούς που φιλοξενεί. Ακόμη, στο Προοίμιο είναι όπου επισημαίνεται η σημασία της *“μετάδοσης”* των πολιτιστικών αγαθών και στις επόμενες γενιές, γεγονός που θεωρείται ότι θα βοηθήσει στη βελτίωση οικονομικής και κοινωνικής ευελιξίας των κρατών. Η προστασία, διατήρηση και η διάδοση των αγαθών που μπορεί να προσφέρει η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί σύμφωνα με τη σύμβαση το μέσο για την κοινωνικοοικονομική ευημερία των κρατών (Μητούλα Ρ., 2001).

2.7 1987: (Χάρτα της Ουάσιγκτον) - έως σήμερα

Το 1987 η “Χάρτα της Ουάσιγκτον” (ICOMOS), ακολουθεί παρόμοια λογική με τα όσα αναφέρονται παραπάνω, τονίζοντας εξίσου την ανάγκη για προστασία και διατήρηση των ιστορικών μνημείων και πόλεων, τα οποία αντιμετωπίζει ως πλαίσια που ενσωματώνουν τις παραδόσεις και τις αξίες της κάθε κοινωνίας χωριστά. Το διεθνές αυτό κείμενο, αναγνωρίζει επίσημα και διαχωρίζει φανερά τις υλικές από τις άυλες αξίες και τις τοποθετεί στην ίδια νομοθεσία προστασίας. Από εκείνη την περίοδο δημιουργήθηκε μία τάση σύνταξης διεθνών εγγράφων για να υπάρχει επαρκής αντιπροσώπευση τόσο των υλικών όσο και των άυλων αξιών. Το 2003 με τη Σύμβαση των Παρισίων (UNESCO) συντάσσεται και κατοχυρώνεται η προστασία της άυλης κληρονομιάς, ενώ με αυτό το διεθνές κείμενο γίνεται εγγράφως πλέον αντιληπτή η σύνδεση της υλικής κληρονομιάς με τις πνευματικές αξίες της άυλης. Μέχρι και το 2005 έχουν συσταθεί πληθώρα διεθνών κειμένων, συμβάσεων, διατάξεων που αναφέρονται τόσο στην προστασία όσο και στη σημασία διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία αξίζει να σημειωθεί ότι συνεχώς ανανεώνονται και εμπλουτίζονται ανάλογα με τα δεδομένα και της σύγχρονης τέχνης που έχει εισχωρήσει στις κοινωνίες (Pickard, 2000).

2.8 Ελληνική νομοθεσία και φορείς προστασίας

Αρχικά, η επιλογή και η μετέπειτα διατήρηση ενός οικισμού ή ενός συνόλου οικισμών, ως αρχιτεκτονική κληρονομιά βασίζεται στις θεσμοθετημένες συμβάσεις και αρχές προστασίας, όπως αυτές αναφέρθηκαν παραπάνω. Ο συνδυασμός των διεθνών συμβάσεων και του άρθρου 24 του Ελληνικού Συντάγματος συνθέτουν το σύνολο της Ελληνικής νομοθεσίας σχετικά με τη διαφοροποίηση των απλών κτιρίων με τους οικισμούς που χρήζουν την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Τα πιο συνήθη κριτήρια που εξετάζονται αφορούν: την ιστορικότητα, τη μορφολογική και αρχιτεκτονική θεώρηση, χρηστικά τεκμήρια και περιβαλλοντική τοποθέτηση. Εφόσον, πληρούνται ένα ή και περισσότερα από τα κριτήρια, τότε μπορεί να ληφθεί απόφαση χαρακτηρισμού των κτιρίων ως στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (Μουσταῖρα, 2012).

Οι βασικοί νόμοι που πλαισιώνουν τη δράση αναγνώρισης και προστασίας της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αφορά τα στοιχεία “περί Αρχαιοτήτων” και “της εν γένει Πολιτιστικής Κληρονομιάς”.

α) Πρώτα, ο “νόμος περί Αρχαιοτήτων”, για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, υπήρξε ο Κ.Ν. 5351 και συντάχθηκε το 1932. Αυτός έχει ως αντικείμενο την προστασία των αρχαιοτήτων και γενικότερα των καλλιτεχνικών και ιστορικών μνημείων παλαιότερων του 1830, ενώ αποτελούσε για 70 χρόνια το σημαντικότερο σε νομοθετική σύνταξη κείμενο για την διαφύλαξη της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο νόμος προέβλεπε την αποκλειστική και συνεχή κυριότητα του κράτους επί των αρχαίων, ενώ παράλληλα αναγνωριζόταν το δικαίωμα κατοχής σε ιδιώτες αρχαίων, υπό αυστηρές προϋποθέσεις.

β) Έπειτα με τις διατάξεις του Ν.1469 του 1950 ‘περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830’, προστατεύονται οικοδομήματα ή μνημεία μεταγενέστερα του 1830, όπως και ιστορικά κτίσματα νεότερα του 1830 και ιστορικοί τόποι.

γ) Ως εξέλιξη του νόμου 5351 υπήρξε το 2002, ο Ν.3028 (ΦΕΚ 153/Α/28-6-2002) “για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς”, όπου αρχικά διευκρίνιζε τον όρο της προστασίας και των πολιτιστικών αγαθών που πρέπει να χαίρουν αυτής. Επίσης, περιλαμβάνεται κάθε διευκρίνηση σχετικά με την καταστροφή, κλοπή και βάνανυση συμπεριφορά έναντι των αγαθών που θεωρούνται πολιτιστική

κληρονομιά για τη χώρα, καθώς και οι αντίστοιχες ποινές για τους παραβάτες (Μανιάτης, 2008). Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελληνική κληρονομιά θεωρείται μοναδική και η προστασία της υψίστης σημασίας, η οποία βασίζεται στη διεθνή και εθνική νομοθεσία. Ο νόμος 3028/2002 φαίνεται να συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στη διατήρησή της και στην παροχή λύσεων σε προβλήματα που σχετίζονται με την πιθανή αλλοίωσή της, απέναντι στις νεότερες τάσεις της εποχής (Βουδούρη, 2004).

δ) Τέλος με τον Ν.1577/1985 και συγκεκριμένα με το άρθρο 4, μπορεί να χαρακτηρίζονται: i) ως παραδοσιακά σύνολα οικισμοί ή τμήματα πόλεων ή οικισμών ή αυτοτελή οικιστικά σύνολα εκτός αυτών και ii) ως χώροι, τόποι ή ζώνες προστασίας των παραδοσιακών συνόλων, οι χώροι, οι τόποι, τα τοπία ή οι ζώνες ιδιαίτερου κάλλους και οι φυσικοί σχηματισμοί που συνοδεύουν ή περιβάλλουν ακίνητα και στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Επίσης ακίνητα και στοιχεία αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ανακατασκευάζονται στην αρχική τους μορφή αν έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα ή έχει κινηθεί γι' αυτά η διαδικασία χαρακτηρισμού τους ως διατηρητέων. Τέλος για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, μπορεί να ανασταλεί για 2 έτη η έκδοση οικοδομικής άδειας για εργασίες εντός του προστατευόμενου οικισμού.

3. Διεθνή Παραδείγματα

Η αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί κομμάτι των κοινωνιών που χρήζει μεγάλης προσοχής από σχεδιαστές, ιστορικούς και ανθρωπιστικούς επιστήμονες. Όλες αυτές τις περιόδους η νέα ομάδα ανθρώπων που στρέφουν το ενδιαφέρον τους σε ό,τι περιλαμβάνει η πολιτιστική κληρονομιά, είναι οι τουριστικές ομάδες. Πρόθεση όλων αποτελεί η προστασία και αναδιάρθρωση όλης της υλικής και άυλης κληρονομιάς, η οποία καλύπτει ιστορικά μνημεία, αρχιτεκτονικούς οικισμούς, τεχνουργήματα, παραδόσεις, λαογραφία. Ιδιαίτερα, τα κτίρια ιστορικής σημασίας τα τελευταία χρόνια αποτελούν τουριστικό προϊόν που υποστηρίζει τις τοπικές οικονομίες, αλλά παράλληλα χρήζει υποστήριξης και προστασίας. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει αναγνωρίσει αυτή τη σημασία και έμπρακτα μέσα από διάφορες πρωτοβουλίες στηρίζει τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο. Ανάμεσα σε παραπάνω από 300 πόλεις παγκόσμιας κληρονομιάς που έχουν αναγνωριστεί από την UNESCO, επιλέχθηκε η μελέτη της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής αξίας του Σπλιτ της Κροατίας και του Βέλικο Τάρνοβο της Βουλγαρίας.

3.1. Η περίπτωση του Σπλιτ της Κροατίας

Όντας η δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Κροατίας, το Σπλιτ αποτελεί ένα ιδανικό παράδειγμα πόλης με μεσογειακή αρχιτεκτονική. Λόγω του αρχιτεκτονικού της πλούτου μεγάλο κομμάτι της οικονομικής ισορροπίας της βασίζεται στα μεγάλα ποσοστά τουρισμού, που δέχεται σε όλη τη διάρκεια του έτους. Η πόλη διατηρώντας τη φήμη του πιο ζεστού παραλιακού προορισμού στην Αδριατική, έχει να υποδείξει πολλά μνημεία προς θαυμασμό και προστασία. Πρόκειται για μία πόλη που εξελίχθηκε σε μεσαιωνική, με εμπλουτισμένα στοιχεία από όλες τις περιόδους και τις αυτοκρατορίες, δημιουργώντας ένα αρμονικό συνονθύλευμα στην τελική αρχιτεκτονική ποιότητα που προσφέρει. Το Σπλιτ το 1979 χαρακτηρίστηκε ως Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, λόγω της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής του αλλά και λόγω της ορθής διατήρησής του ανά τα χρόνια. Αν και οι σύγχρονες εισροές, οι αλλαγές στην κοινωνική δομή και η είσοδος μεγάλου κύματος τουριστών έχουν απειλήσει την ιστορικότητα της πόλης, μέχρι σήμερα

δεν έχει ανααιρεθεί η σημαντικότητα των μνημείων της (Kordej-De Villa, Ž., 2021). Τα νέα πρότυπα της UNESCO, προωθούν το ενδιαφέρον για την ανάδειξη και διατήρηση του ιστορικού πυρήνα της πόλης, μέσα από τη δημιουργία ενός διαρκούς πλάνου αποστασιοποιημένο από κάθε είδος πολιτικό συμφέρον. Είναι απαραίτητο η οποιαδήποτε πρωτοβουλία να έχει βάσεις σε ένα κοινό όραμα, που εξυπηρετεί τις ανάγκες της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης. Ένα από τα πιο πρόσφατα σχέδια διαχείρισης για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών της πόλης σε βάθος χρόνου, ως στόχο έχει να αντιμετωπίσει τις τυχόν αρνητικές επιπτώσεις στην πόλη λόγω του συνεχώς αυξανόμενου τουρισμού. Η διατήρηση, “του Πνεύματος του Τόπου”, προέρχεται μέσα από ένα μοντέλο που αναγνωρίζει την επερχόμενη αλλαγή στα δεδομένα και στόχο έχει τη ανάπτυξη δραστηριοτήτων για τη βελτιστοποίηση της ποιότητας της ζωής, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη στήριξη της οικονομίας (Niksic G., 2011). Ένα μικρό παράδειγμα, υπηρετήσης αυτού του σκοπού αποτέλεσε η αφαίρεση της σήμανσης που είχε τοποθετηθεί σε πολλά παλιά κτίρια και μνημεία, αλλοιώνοντας την ιστορικότητα και την αυθεντικότητα της πόλης. Στα πλαίσια αντικατάστασης, προστέθηκαν διακριτικά πάνελ σε δίγλωσσες επεξηγήσεις, εξυπηρετώντας το διττό σκοπό: στήριξη τουρισμού και διατήρηση ιστορικότητας (ICOMOS, 2011). Πλέον, κάθε σχέδιο που προωθείται, αντιμετωπίζει το Σπλιτ ως έναν τόπο διαβίωσης για τουλάχιστον 17 αιώνες, που φιλοξενεί την ιστορία πολλών περιόδων και η οποία αξίζει την αντίστοιχη συντήρηση, ώστε να αποφεύγεται ο αρνητικός αντίκτυπος.

Το Περιστέλιο του Διοκλητιανού Παλατιού

Ένα από τα σημαντικότερα κτίρια της ιστορικής πόλης του Σπλιτ σύμφωνα με την UNESCO, αποτελεί το παλάτι του Διοκλητιανού, το οποίο έχει περιληφθεί στη λίστα της πολιτιστικής κληρονομιάς πριν 30 χρόνια. Λόγω παλαιότητας το έργο συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου χωρίστηκε σε φάσεις και τον έλεγχο διατήρησης ανέλαβε ομάδα εμπειρογνομόνων από το Κροάτικο Ινστιτούτο Διατήρησης. “Το συγκρότημα του Παλατιού του Διοκλητιανού” (“The Diocletian’s Palace complex”), όπου υπήρχε χώρος τον οποίο μπορούσαν να επισκεφθούν πολίτες για να προσκυνήσουν τον τότε βασιλιά. Σύμφωνα με την UNESCO ο ναός χτίστηκε στο μεσαίωνα από υλικά του αρχαίου μανωλείου και σήμερα αποτελεί σημείο με εξαιρετική προσέλευση κόσμου. Επιπλέον, το φρούριο του Klis, το οποίο διαθέτει ιστορία εδώ και πάνω από 2000 έτη, χρησιμοποιήθηκε στην αρχή ως οχυρό, πριν γίνει κατάληψη αυτού από τους Ρωμαίους (Matečić, I., et all, 2022).

3.2 Η περίπτωση του Βέλικο Τάρνοβο (Veliko Tarnovo)

Η παλιά πρωτεύουσα Βέλικο Τάρνοβο, της Βουλγαρίας, αποτελεί ιστορική και πνευματική πρωτεύουσα, καθώς έχει διατηρήσει εξαιρετικά πολύτιμα στοιχεία της γηγενούς ιστορίας, αρχιτεκτονικής και τέχνης της χώρας. Σε αυτή μπορεί να βρει κανείς τις ρίζες του βουλγαρικού πνεύματος που θριάμβευσε στο Μεσαίωνα, αναστήθηκε κατά την Αναγέννηση και αναπτύχθηκε στη Νέα Εποχή, κατά την οποία αναγνωρίστηκαν ελευθερίες και ανθρώπινα δικαιώματα. Τα διατηρημένα δείγματα αρχιτεκτονικής και κατασκευής του Tarnovo, τα κτίρια της ορθόδοξης πίστης, εκπαίδευσης και πολιτισμού αντιπροσωπεύουν την πνευματική ανάπτυξη και την αριστοτεχνική ιδιοφυΐα των Βουλγάρων ανά τους αιώνες, τα επιτεύγματά τους στις τέχνες και τη χειροτεχνία. Αποκαλύπτουν ενδιαφέροντα στοιχεία σχετικά με τη συνέχεια και τη δημιουργική ανάπτυξη δεξιοτήτων στην κατασκευή ναών, σχολείων, κοινοτικών κέντρων και αστικών κτιρίων και τη διαμόρφωση των δύο σημαντικών αρχιτεκτονικών σχολών - της μεσαιωνικής μητροπολιτικής αρχιτεκτονικής με γραφικό στυλ και της αρχιτεκτονικής της Αναγέννησης του Tarnovo στην μπαρόκ στυλ του δασκάλου Νίκολα Φίτσεφ. Τα παλιά κτίρια είναι έργο ντόπιων μαστόρων που παρέμειναν άγνωστοι κατά την Αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα και μόνο κατά την Αναγέννηση κάποιοι αποκάλυψαν τα ονόματά τους (πάνω από 100 είναι γνωστά). Η αρχιτεκτονική σχολή του Tarnovo είναι μέρος της βυζαντινής αρχιτεκτονικής και της μνημειακής ζωγραφικής, αλλά και έργο Βουλγάρων δασκάλων που εμπλούτισαν το βυζαντινό στυλ με τοπικές παραδόσεις. Συγκεκριμένα, ενσωματώνει τις ιδέες από την παλιά Ρώμη με πολύχρωμη επίδραση και τα νέα διακοσμητικά στοιχεία από τούβλα και πέτρα. Ένας ιδιότυπος ρυθμός, έντονο χρώμα και μια χαρακτηριστική επάνω ζώνη από διακοσμητικά ζωγραφισμένα κεραμικά τοίχου έχουν προστεθεί σε αρμονία με κόγχες και αετώματα. Δημιουργήθηκε επίσης η χαρακτηριστική «ζωγραφική τεχνοτροπία» της αρχιτεκτονικής σχολής από ειδικά κατασκευασμένα κεραμοπλαστικά σώματα με στρογγυλά και σταυροειδή σχήματα, με διαφορετικό χρωματισμό και ζωγραφική «*al fresco*» με κόκκινη χρωστική και εφαρμόζεται στους ναούς και στα σημαντικότερα αντιπροσωπευτικά κτίρια (Koleva, 2021).

Το κοινοτικό κέντρο του Τάρνοβο «Ναντέζντα» ιδρύθηκε στις 8 Ιουνίου 1869 στην κοινή αίθουσα της εκκλησίας «Αγίου Νικολάου» ως δημόσιος οργανισμός, αναγνωστήριο,

εκπαιδευτικό και πολιτιστικό κέντρο, στο όνομα του οποίου υφαίνεται η ελπίδα για την αθανασία του ανθρώπου. Από τη δημιουργία του, η κοινότητα του Ταρνοβο το έχει τοποθετήσει στο κέντρο της πολιτιστικής ζωής της πόλης και αποτελεί πόλο έλξης πληθώρας τουριστών ετησίως. Μετά την 5η Εθνοσυνέλευση στο παρόν κτίριο, τοποθετήθηκε η επιγραφή "Ο συνδυασμός κάνει δύναμη" ("Съединението прави силата"). Στο πέρας των χρόνων το κτίριο έχει υποστεί καταστροφές, οι οποίες φροντίζεται να αποκαθίστανται. Ειδικότερα, ο Δήμος Βελίκο Τάρνοβο και η Συνομοσπονδία Βεϊτζάρια στο πλαίσιο του έργου «Beautiful Veliko Tarnovo» ύψους άνω των 500.000 λέβα, επισκεύασαν τη στέγη και τις προσόψεις. Το 2009 η σκηνή ερειπώθηκε λόγω εκ νέου φθοράς της στέγης και της έλλειψης κονδυλίων για την αποκατάσταση. Σήμερα η κατεστραμμένη σκηνή και η διαβρωμένη στεγανοποίηση των στεγών δημιουργούν προβλήματα διαρροής στη βιβλιοθήκη και την αναπαλαιωμένη αίθουσα και καθιστούν αδύνατο να πραγματοποιηθούν θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες και εκθέσεις. Απαιτούνται επείγουσες εργασίες αποκατάστασης και επισκευής για τη διάσωση των πολιτιστικών αξιών. Όπως φαίνεται από το παρελθόν, ένα από τα παραδοσιακά καθήκοντα του κοινοτικού συμβουλίου είναι η αναζήτηση κονδυλίων για τη συντήρηση των κτιρίων - πολιτιστικών αξιών, καθώς και η υποστήριξη από το κράτος και τον Δήμο. Το 2018, με την οικονομική βοήθεια του Υπουργείου Πολιτισμού, εκπονήθηκε τεχνικό έργο «Αποκατάσταση και προσαρμογή της σκηνής του κοινοτικού κέντρου «Ναντέζντα 1869», που αποτελεί το πρώτο βήμα για τη διατήρησή του. Πιστεύεται ότι η επετειακή 150η επέτειος και η εκλαΐκευση της αρχιτεκτονικής ιστορίας του κοινοτικού κέντρου θα βοηθήσει στην εξεύρεση προγραμμάτων και κονδυλίων για την αποκατάσταση της θεατρικής σκηνής, τον εξοπλισμό της, την επισκευή της (Koleva, 2019).

Η σύγχρονη «εκμετάλλευση» της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς γίνεται με προσαρμογή στα κοινωνικά και πνευματικά συμφέροντα της κοινωνίας και στην ανάληψη δράσεων με στόχο την «εκμετάλλευση» των ιστορικών γεγονότων. Υφίσταται σύνδεση με την ανάπτυξη ενός μακροπρόθεσμου προγράμματος, βασισμένου στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, αποτελεσματικής διαφήμισης, συνολικής ποιότητας και οικονομικής απόδοσης. Ο τουρισμός εξασφαλίζει την εμπορευματοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και δημιουργεί, όχι μόνο μέσα διαβίωσης και εισοδήματος, αλλά και νέες πηγές χρημάτων (Bozhinova and Georgieva, 2019). Η μετατροπή των αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος μνημείων του Βελίκο Τάρνοβο σε αξιοποιήσιμα τουριστικά προϊόντα γίνεται μέσα από μία σειρά διαδικασιών:

1. Προσέλκυση ομάδας ειδικών στο branding, που επιβάλλουν το “brand” στην τουριστική αγορά.
2. Συγκρότηση ομάδας εμπειρογνομόνων για προετοιμασία επαγγελματικής ανάλυσης των τμημάτων της αγοράς, καθορισμός στοχευμένων ομάδων, προς τις οποίες θα πρέπει να κατευθύνονται οι συγκεκριμένες διαφημιστικές καμπάνιες (στόχευση της αγοράς).
3. Ανάπτυξη διαφημιστικής στρατηγικής για ένταξη του προϊόντος στην εθνική διαφημιστική στρατηγική για την ανάπτυξη του τουρισμού. Ως προς αυτό, ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στις νέες τεχνολογίες όπως το Διαδίκτυο, τα e-mail και τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς (Bozhinova and Georgieva, 2019).

3.3 Ελληνικό παράδειγμα, η Παλιά πόλη της Ξάνθης

Η πόλη της Ξάνθης μπορεί να αποτελέσει ένα σύντομο και σημαντικό παράδειγμα, για την αρχιτεκτονική και μορφολογική προσέγγιση της Ελλάδας. Η οικοδόμηση της Παλιάς Πόλης της Ξάνθης χρονολογείται τα έτη 1830-1845, με οικοδόμους από την Ήπειρο και τη Μακεδονία και τις πρώτες ανοικοδομήσεις δημόσιων κτιρίων και εκκλησιών. Εκείνα τα χρόνια φαίνεται ότι οικοδομήθηκε το μεγαλύτερο πολεοδομικό μέρος της πόλης, της οποίας η άνθηση επήλθε μέχρι το 1891, όπου ακολούθησε και η αντίστοιχη οικονομική ανάπτυξη (Θεοχαρίδου Κ.).

Πιο αναλυτικά, η αρχιτεκτονική κληρονομιά που έχει παραμείνει από τα προηγούμενα χρόνια, φανερώνει μία παλιά πόλη που είναι χτισμένη με αμφιθεατρικό τρόπο, με μεσαιωνικούς οικισμούς και δίκτυο δρόμων με διαχρονική εξέλιξη. Η πληθώρα των οικισμών στη μικρή έκταση της πόλης ποικίλλει ανάλογα με τη χρονολογία στην οποία εντάσσεται το κτίριο. Ωστόσο, τα περισσότερα από αυτά ανεξαρτήτως χρονολογίας είναι μονώροφα ή διώροφα και σπανίως με τρεις ορόφους. Αυτό παρατηρείται είτε γίνεται λόγος για ιδιωτικής χρήσης σπίτια ή για εμπορικούς οικισμούς.

Η παλιά πόλη της Ξάνθης εμφανίζει και το μεγαλύτερο ποσοστό από τις πιο ενδιαφέρουσες αρχιτεκτονικές εφαρμογές με κτίρια που αντικατοπτρίζουν την παραδοσιακή αρχιτεκτονική των περιοχών της βόρειας Ελλάδας αλλά και κτίρια που παρουσιάζουν τις αρχιτεκτονικές επιρροές από την Ευρώπη. Αν και έγινε προσπάθεια, στη διάρκεια συζητήσεων για την προστασία των παραδοσιακών οικισμών της Ξάνθης,

να υιοθετηθεί σχηματική κατάταξη ώστε να γίνει ένταξη των στοιχείων της πόλης σε αντίστοιχους μορφολογικούς τύπους, οι τάσεις και οι κατηγορίες ήταν πολυπληθείς και η κατάταξή τους ασαφής. Η γενική κατάταξη που έχει δημιουργηθεί, διακρίνει τέσσερις μεγάλες κατηγορίες κτισμάτων: ο παραδοσιακός τύπος, ο αστικός, ο λαϊκός και οι σύγχρονες κατασκευές. Η χρήση των πολλαπλών κατηγοριών και μορφών στους εκάστοτε οικισμούς, δημιουργούν ένα αρμονικό συνονθύλευμα στην αρχιτεκτονική της πόλης. Τόσο η πολεοδομική όσο και η αρχιτεκτονική εφαρμογή της πόλης παρουσιάζει ένα οργανωμένο, αρμονικό και μοναδικό σύνολο (Καρανίκας Γ., 2004).

Στην πόλη της Ξάνθης υπήρχαν δύο φορείς που ήταν υπεύθυνοι για την ανάδειξη και διατήρηση της παλιάς πόλης, η Δημοτική Επιχείρηση Αξιοποίησης Παλιάς Ξάνθης και η Εταιρεία Αναβάθμισης Παλιάς Ξάνθης. Σύμφωνα με πληροφορίες που συνέλεξα, και οι δύο έχουν καταργηθεί περίπου από το 2010 και τις αρμοδιότητες τους, έχει αναλάβει ο Δήμος. Βέβαια τέτοιοι φορείς, παρόλο που είναι καλό να υπάρχουν για τη σωστή διαχείριση και ανάπτυξη των παλιών οικισμών, ενέχουν και τον κίνδυνο κακοδιαχείρισης, που συνεπάγεται προβλήματα με τη δικαιοσύνη, ιδιαίτερα αν δεν υπάρχει διαφάνεια όσον αφορά τις οικονομικές κινήσεις. Κάτι τέτοιο συνέβη με τον πρώτο φορέα, όπου ο διευθύνων σύμβουλος καταδικάστηκε για υπεξαίρεση ποσού.

4. Μελέτη περίπτωσης: η συνοικία «Παναγία» της Καβάλας

Σαν μελέτη περίπτωσης επιλέχθηκε η συνοικία «Παναγία» της Καβάλας, η οποία είναι χτισμένη στη ομώνυμη χερσόνησο, και που πήρε το όνομά της από τον Ιερό Ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου που βρίσκεται στην περιοχή. Η επιλογή αυτή έγινε διότι είναι μια περιοχή με μεγάλο ιστορικό ενδιαφέρον, μιας και από εκεί ξεκίνησε και μεγάλωσε η πόλη της Καβάλας, αλλά και επειδή είναι γεμάτη με κτίσματα αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος που αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα της πόλης.

4.1 Η πόλη της Καβάλας, δημογραφικά στοιχεία

Εικόνα 1

Πηγή: kavalapost.gr, 19/07/2022, διαθέσιμο στο :

<https://www.kavalapost.gr/kinonia/282774/kavala-thasos-metrithikame-kai-vrethikame-ligoteroi-apografi-2021/>

Η Καβάλα είναι πόλη του γεωγραφικού διαμερίσματος της Μακεδονίας, που βρίσκεται ανατολικά, συνορεύει δηλαδή με τη Θράκη, και έχει έδρα τον ομώνυμο Δήμο και την

ομώνυμη περιφερειακή ενότητα. Διοικητικά Ανήκει στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Συνολικά ο Δήμος Καβάλας, έχει έκταση 116.200 στρέμματα, σύμφωνα με τον Οργανισμό Κτηματολογίου και Χαρτογραφίσεων Ελλάδος (ΟΚΧΕ) και σύμφωνα με την απογραφή του 2021, πληθυσμό 68.857 κατοίκους, οι 31.334 εκ των οποίων είναι άνδρες κάτοικοι ενώ οι 34.523 είναι γυναίκες. Αξίζει να σημειωθεί πως σύμφωνα με την απογραφή του 2021 παρατηρείται μείωση στον πληθυσμό των Περιφερειακών Ενοτήτων Καβάλας και Θάσου, με το ποσοστό και στην περίπτωση αυτή να υπερβαίνει κατά πολύ τον μέσο πανελλαδικό όρο (2009, Παπακοσμάς Κ.,:12).

Σύμφωνα με την πρώτη απογραφή που πραγματοποιήθηκε το 1920, η Καβάλα αριθμούσε 22.939 κατοίκους, ενώ λίγα χρόνια μετά, το 1928, αριθμούσε 50.852 κατοίκους, από τους οποίους το 57% ήταν πρόσφυγες από τον Πόντο και τη Μικρά Ασία (lykourinos-kavala.blogspot.com).

Περιφερειακή Ενότητα Καβάλας

Δήμος	Πληθυσμός		Άνδρες		Γυναίκες	
	2011	2021	2011	2021	2011	2021
ΚΑΒΑΛΑΣ	70.501	65.857	34.002	31.334	36.499	34.523
ΝΕΣΤΟΥ	22.331	20.525	11.045	10.105	11.286	10.420
ΠΑΓΓΑΙΟΥ	32.085	29.592	15.807	14.485	16.278	15.107

Πίνακας 1

Πηγή: kavalapost.gr, 19/07/2022, διαθέσιμο στο
<https://www.kavalapost.gr/kinonia/282774/kavala-thsos-metrithikame-kai-vrethikame-ligoterai-apografi-2021>

Η Καβάλα, αποτελεί διοικητική διαίρεση της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ενώ συνορεύει με τους νομούς Σερρών Δυτικά, Δράμας Βόρεια, Ξάνθης ανατολικά και βρέχεται στα νότια από το Αιγαίο Πέλαγος (2009, Παπακοσμάς, Κ.:35). Στο νομό Καβάλας συνιστώνται, μετά τον Καλλικράτη, οι εξής Δήμοι:

1. Δήμος **Καβάλας** με έδρα την Καβάλα αποτελούμενος από τους Δήμους α. Καβάλας και β. Φιλίππων, οι οποίοι καταργούνται.
2. Δήμος **Νέστου** με έδρα τη Χρυσούπολη αποτελούμενος από τους Δήμους α. Χρυσούπολης β. Κεραμωτής και γ. Ορεινού, οι οποίοι καταργούνται.
3. Δήμος **Παγγαίου** με έδρα την Ελευθερούπολη αποτελούμενος από τους Δήμους α. Ελευθερούπολης β. Πιερέων γ. Παγγαίου δ. Ελευθερών και ε. Ορφανού, οι οποίοι καταργούνται.
4. Δήμος **Θάσου** (χωρίς καμία μεταβολή).
(άρθρο 1 νόμου 3852/2010 ΦΕΚ τεύχος Α 87 Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης).

Η Καβάλα διαθέτει σημαντικό λιμάνι και αεροδρόμιο που την καθιστούν ενδιάμεσο σταθμό δικτύων μεταφορών. Αν και στο πλαίσιο της Περιφέρειας, αποτελεί το δεύτερο κέντρο υπηρεσιών (διοικητικών, εμπορικών, τουριστικών, υγείας κ.τ.λ.), διαθέτει προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης στους τομείς των μεταφορών, εξαγωγών, και σε νέες μορφές τουρισμού, αλλά και συνέχισης των δραστηριοτήτων ως βιομηχανικό κέντρο (2009, Παπακοσμάς,Κ.:13).

Το πρώτο μισό του 20ου αιώνα η Καβάλα άλλαξε χέρια πολλές φορές:

- Τον Οκτώβριο του 1912, καταλήφθηκε από τον βουλγαρικό στρατό, στον 1^ο Βαλκανικό πόλεμο.
- Κατά τον 2^ο Βαλκανικό πόλεμο, απελευθερώνεται από τον ελληνικό στόλο τον Ιούνιο του 1913.
- Στον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και συγκεκριμένα τον Αύγουστο του 1916, ο βουλγαρικός στρατός ξανά καταλαμβάνει την πόλη, η οποία παραμένει υπό βουλγαρική κυριαρχία ως τα τέλη του 1918 και τη λήξη του πολέμου.
- Κατά τη διάρκεια του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου, και συγκεκριμένα από το 1941 ως και το 1944, η πόλη περνάει για τρίτη φορά υπό βουλγαρική κατοχή.
- Μετά τη λήξη του, επανήλθε στον έλεγχο του ελληνικού κράτους (Καραγιαννακίδης & Λυκουρίνος, 2015).

4.2 Η Ιστορία της Καβάλας

Η Καβάλα είναι ένα σταυροδρόμι πολιτισμού αλλά και θρησκείας. Ένας συνδετικός κρίκος γι' αυτό, ήταν η θάλασσα, η οποία δίνει ανοιχτό ορίζοντα και επικοινωνία. Ένα άλλο δυναμικό στοιχείο της πόλης ήταν ο καπνός, η κατεργασία του και το εμπόριο. Ταυτόχρονα ήταν και ένας επενδυτικός τρόπος (Καβάλα, Ιμαρέτ, Αστικό τοπίο, 22/01/2022, διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=e6B_nOtK0NE).

Η τοπογραφία της Καβάλας, καθώς αυτή εντάσσεται σε ένα περιβάλλον εξαιρετικού φυσικού κάλλους, αποκαλύπτει μια μακρά και πλούσια ιστορία. Τα βυζαντινά τείχη που περιβάλλουν την παλαιά οθωμανική πόλη, στην κορυφή της οποίας δεσπόζει ένα εντυπωσιακό βυζαντινό κάστρο, μαρτυρούν τη στρατηγική σημασία που είχε η πόλη την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (2021, Φάχμι, Χ.:1).

Η ιστορία της Καβάλας ξεκινά από τα μέσα του 7^{ου} αιώνα π.Χ. σύμφωνα με τους ερευνητές, όταν κάτοικοι της Θάσου μαζί με μετανάστες από την Πάρο, ίδρυσαν τη Νεάπολη, αυτό ήταν το πρώτο της όνομα κατά την αρχαία περίοδο. «Νεάπολις», είναι το αρχαιότερο όνομα της Καβάλας, που ιδρύθηκε στον οχυρό βράχο της χερσονήσου, ο οποίος έχει σήμερα το όνομα της Παναγίας, από την ομώνυμη εκκλησία της πιο παλιάς συνοικίας της πόλης (2005, Νικολαΐδου-Πατέρα Μ., Α' έκδοση, Τόμος 1:16). Σε αυτή την πόλη ο Απόστολος Παύλος φτάνει για να διδάξει για πρώτη φορά το μήνυμα του Χριστιανισμού στην Ευρώπη το 49 μ.Χ., βαφτίζοντας στις όχθες του ποταμού Ζυγάκτη τη Λυδία, την πρώτη Ευρωπαϊά Χριστιανή. Το 1391 η Καβάλα καταστράφηκε εντελώς από τους Οθωμανούς και μετονομάστηκε σε Καβάλα, που στα τουρκικά σήμαινε παράπηγμα παρά τη θάλασσα και μάλλον είχε απαξιωτική σημασία (Αγγελούδη – Ζαρκάδα, 2008). Η Καβάλα μέχρι το 1948 γραφόταν «Καβάλλα» (με δύο λάμδα) μέχρις ότου η Επιτροπή Τοπωνυμίων της Ακαδημίας Αθηνών γνωμοδότησε διαφορετικά (Καραγιαννακίδης & Λυκουρίνος, 2015).

Στις αρχές του 16ου αιώνα εποικίστηκε από τους Εβραίους της Ουγγαρίας, ενώ την ίδια περίοδο έγινε ανασκευή στα τείχη της πόλης καθώς και στο υδραγωγείο, που τη μετέτρεψαν σε διοικητικό κέντρο. Η πόλη θα τοιχιστεί και θα αποκτήσει μεγάλη σπουδαιότητα χάρη στη γεωγραφική της θέση. Οι Βυζαντινοί αργότερα, θα την ονομάσουν Χριστούπολη. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το Ιμαρέτ όπως και το σπίτι του Μεχμέτ Αλή, του δημιουργού και ευεργέτη της (2019, Ταξιδεύοντας στην Ελλάδα,

«Καβάλα», διαθέσιμο στο https://www.youtube.com/watch?v=V39_eZ-zkHQ). Η γεωγραφική της θέση, το φυσικό της λιμάνι αλλά και το χρυσοφόρο Παγγαίο όρος, την καθιστούν μια από τις αρχαιότερες παραλιακές πόλεις της περιοχής. Στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η πόλη ισοπεδώθηκε και αναγεννήθηκε από τις στάχτες της και από τον 18^ο αιώνα μ.Χ. ξανάγινε σημαντικό εμπορικό λιμάνι, αποκτώντας τη σημερινή της σύγχρονη όψη (visitkavala.gr). Ένας νέος δρόμος θα ανοίξει για την Καβάλα στα χρόνια του Μοχάμεντ Αλή. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, θα γίνει σημαντικό λιμάνι της Ευρώπης και κυρίως καπνεμπορικό κέντρο (2019, Ταξιδεύοντας στην Ελλάδα, «Καβάλα», διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=V39_eZ-zkHQ).

Το 1913 η Καβάλα εντάχθηκε στον εθνικό κορμό με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου. Οι μουσουλμάνοι κάτοικοι αποχώρησαν το 1923 με τη Συνθήκη της Λωζάνης. Ο Δήμος της Καβάλας με τη σημερινή του μορφή, αναγνωρίστηκε το 1918 με το βασιλικό διάταγμα της 29^{ης} Νοεμβρίου 1918 στο Φ.Ε.Κ Α' 248/1918. Από έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε βασιλικά διατάγματα δημοσιευμένα σε ΦΕΚ, διαπιστώθηκε πως πριν το νόμο Καποδίστρια, είχε προηγηθεί ακόμα μια συνένωση κοινοτήτων και οικισμών με μεγάλους Δήμους. Αυτό πραγματοποιήθηκε την περίοδο 14 Μαρτίου 1922 έως 3 Δεκεμβρίου 1922 (2009, Παπακοσμάς Κ.,:9).

Συνέχεια του νόμου Καποδίστρια αποτελεί το σχέδιο Καλλικράτης σύμφωνα με το οποίο έγινε συνένωση κοινοτήτων σε μεγαλύτερους Δήμους. Επρόκειτο για τη «Νέα αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης Διοίκησης», μια σειρά διοικητικών αλλαγών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση που υλοποιήθηκε το 2010.

4.3 Μοχάμεντ Αλή, ο καθιερωτής της σύγχρονης Αιγύπτου

Εικόνα 2

Ο Μεχμέτ Αλή

Πηγή: Lifo, «Ο Μεχμέτ Αλί Πασάς και ο Ιμπραήμ μέσα από την έρευνα ενός Αιγύπτιου ιστορικού», Σιούτη, Β., 11/12/2021, διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/culture/arxaiologia/o-mehmet-ali-pasas-kai-o-impraim-mesa-apo-tin-ereyna-enos-aigyptiou-istorikou>, [τελ. προβολή στις 30/01/2023]

Αναπόσπαστο στοιχείο και σημαντική προσωπικότητα της ιστορία της Καβάλας αποτελεί και ο Μοχάμεντ Αλή ή αλλιώς Μεχμέτ Αλή για τους ντόπιους, ο οποίος γεννήθηκε στην Καβάλα κι έφτασε να γίνει ο διοικητής της Αιγύπτου και μία από τις πιο ισχυρές προσωπικότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, παρόλο που ήταν ταπεινής

καταγωγής και αναλφάβητος (Σιούτη,Β.,2021, διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/culture/arxaiologia/o-mehmet-ali-pasas-kai-o-impraim-mesa-apo-tin-ereyna-enos-aigyptiou-istorikou>, [τελ.προβολή στις 30/01/2023]).

Ως έτος γέννησης του Μοχάμεντ Αλή συνήθως θεωρείται το 1769, καθώς είναι αυτό που ο ίδιος επέλεξε να αναφέρει στις πολλές συναντήσεις που είχε με ξένους επισκέπτες όταν έγινε ηγεμόνας της Αιγύπτου. Η επιλογή του αυτή ίσως οφείλεται στο ότι ήθελε να υπενθυμίσει στους ενθουσιώδεις ακροατές του ότι το ίδιο έτος γεννήθηκαν ο Ναπολέων και ο Ουέλλιγκτον, δύο πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες που θαύμαζε και με τους οποίους ήθελε να αντιπαραβάλλεται. Βέβαια υπάρχει και η άποψη πως το έτος γέννησής του ήταν το 1770 (Φάχμι,Χ.,2021:3,4).

Εικόνα 3

Ο Ιμπραήμ Πασάς

Πηγή: Σιούτη,Β.,11/12/2021, διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/culture/arxaiologia/o-mehmet-ali-pasas-kai-o-impraim-mesa-apo-tin-ereyna-enos-aigyptiou-istorikou>, [τελ.προβολή στις 30/01/2023]

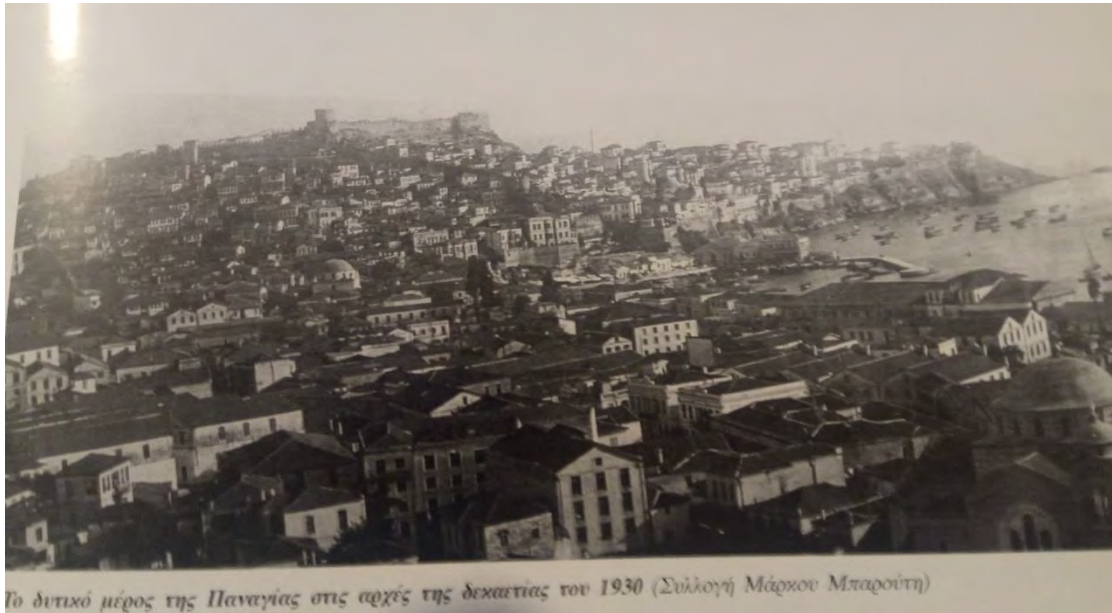
Πατέρας του ήταν ο Ιμπραήμ Αγάς, γιός του Οσμάν Αγά και μητέρα του η Ζεινέπ Χατούμ η οποία καταγόταν από ένα μικρό χωριό που ονομαζόταν Νουσρατλί και βρισκόταν στο σαντζάκι της Δράμας. Από την πλευρά της μητέρας του, ο Μεχμέτ Αλή συνδέεται με το χωριό Νικηφόρος Δράμας, που είναι ο τόπος γέννησής της, ενώ από το ίδιο χωριό κατάγεται και η σύζυγός του, Εμινέ (Σιούτη,Β.,11/12/2021, διαθέσιμο στο:

<https://www.lifo.gr/culture/arxaiologia/o-mehmet-ali-pasas-kai-o-impraim-mesa-apo-tin-ereyna-enos-aigyptiou-istorikoy>, [τελ.προβολή στις 30/01/2023]).

Ο Μοχάμεντ Αλή μεγάλωσε στο σπίτι του πατέρα του παρόλο που πάντα ισχυριζόταν πως ορφάνεψε μικρός και τον μεγάλωσε ο αδελφός του πατέρα του, ο Tussun. Ο επικρατέστερος λόγος που ισχυριζόταν κάτι τέτοιο, το οποίο είναι απολύτως ψευδές, πιστεύεται πως είναι για να αναδειχθεί ως ένας αυτοδημιούργητος άντρας που έγινε διάσημος ενάντια στα όποια ανυπέρβλητα εμπόδια που του παρουσιάστηκαν (Marsot,A.,1984:25).

Όντας στρατιωτικός από τα 18 του, το 1787 περίπου ο Μοχάμεντ Αλή κλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη όπου του δόθηκε εντολή να κυνηγήσει πειρατές στο Αιγαίο, αφού είχε διακριθεί σε μερικές αψιμαχίες εναντίον απείθαρχων πολιτών που αρνούσαν να πληρώσουν τους φόρους τους. Στο Κάιρο έφτασε το 1799, ως επικεφαλής των επίλεκτων στρατευμάτων τα οποία εστάλησαν από την Καβάλα για να σώσουν την Αίγυπτο από τις δυνάμεις εισβολής του Ναπολέοντα. Μετά τη Γαλλική εκκένωση του Καΐρου κέρδισε την ηγεσία των bashibazouk ή των εθελοντών και έγινε ο διοικητής τους (Kocaoglu,M.,2011:211). Έχοντας αυξήσει τη δύναμή του στην Αίγυπτο, η Οθωμανική διοίκηση τον διόρισε Πασά της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας, ενώ μέχρι το 1822 ξεκίνησε να εγκαθιδρύει μια ισχυρή Αίγυπτο (2011,Kocaoglu,M.,:212).

4.4 Η συνοικία της «Παναγίας»

Εικόνα 4

Το δυτικό μέρος της Παναγίας στις αρχές της δεκαετίας του 1930 (Συλλογή Μάρκου Μπαρούτη)

Πηγή: Η παλιά πόλη της Καβάλας (7^{ος}-20^{ος} αι.), Ο χώρος, οι άνθρωποι, τα τεκμήρια της ιστορίας, 2005, Εξωραϊστικός Πολιτιστικός Σύλλογος Παναγίας «Το Κάστρο»: 13

Η ιστορία της χερσονήσου της Παναγίας αποτελεί σε μεγάλο βαθμό την ιστορία της Καβάλας. Σ' αυτήν τη μικρή αλλά οχυρή χερσόνησο περιορίζεται η πόλη για 2.500 χρόνια. Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα επεκτείνεται και λίγο έξω από αυτήν και τα όρια αυτά τα διατηρεί μέχρι το 1865-1870 (Λυκουρίνος, 2015, Κ.: 53).

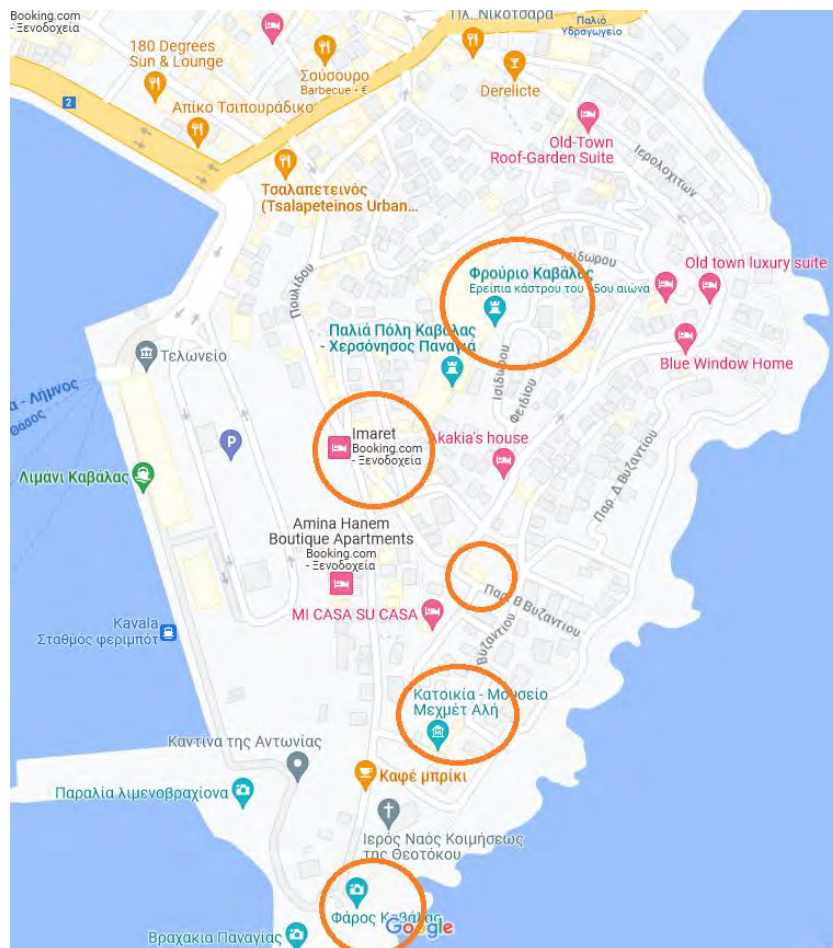
Η χερσόνησος της Παναγίας και κατ' επέκταση η συνοικία της Παναγίας, αποτελεί μια από τις πιο γραφικές και ιστορικές συνοικίες της πόλης της Καβάλας (Μουριάδης Θ., 2019, διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=F_sjSYEai6Y).

Είναι χαρακτηρισμένη ως «Ιστορικός Τόπος και Τόπος Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους» (ΦΕΚ 822/Β/22.8.74). Τελεί υπό καθεστώς προστασίας και ελέγχου της χαρακτηρισμένης, από το ΥΠ.ΠΟ ως «ιστορικού τόπου», συνοικίας της Παναγίας της Καβάλας σύμφωνα με τον αρχαιολογικό Νόμο (Ν.3028/28.6.02-ΦΕΚ 153/Α/28.6.02).

Τα πρώτα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας και δραστηριότητας στην περιοχή της σημερινής Καβάλας τοποθετούνται στην Ύστερη Νεολιθική Εποχή και στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού (4.500 – 2.2000 π.Χ.). Τα αρχαιολογικά ευρήματα της εποχής οδηγούν στην υπόθεση για παρουσία θρακικών φύλων στην περιοχή. Αυτοί ήταν οι Σάτρες, οι Σαπαιοί και οι Ηδωνοί (Δημωφέλεια, διαθέσιμο στο

<https://www.kavalagreece.gr/tourismos/genika/istorika-stoixeia/>, τελ. προβολή στις 25/01/2023).

Κατοικημένη αδιάκοπα από τον 7^ο αιώνα π.Χ. η συνοικία αυτή αποτελεί τον αρχικό ιστορικό πυρήνα της πόλης της Καβάλας. Πάνω σε αυτό το βραχώδες ακρωτήρι θεμελιώθηκε η πόλη, που με τα τρία ονόματά της, Νεάπολις, Χριστούπολη, Καβάλα, διέσχισε τους αιώνες (2015, Λυκουρίνος, Κ.:53). Τομή στην ιστορία της πόλης-χερσονήσου της Παναγίας είναι το 1391. Τότε η Χριστούπολη καταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς, υφίσταται μεγάλες καταστροφές και για αρκετές δεκαετίες φέρει τα σημάδια της εγκατάλειψης. Το 1425, γίνεται η ανοικοδόμηση της ακρόπολης και ο χώρος της Χερσονήσου γίνεται κάστρο με αποκλειστικά στρατιωτικό χαρακτήρα (Δημοφέλια, 5/08/2022).

Χάρτης 1

Χάρτης της χερσονήσου της Παναγίας

Διακρίνονται σε κύκλο τι Ιμαρέτ, το κάστρο, η οικία του Μεχμέτ Αλή, ο φάρος και το παλιό τζαμί

Επεξεργασία Χαράλαμπος Βασιλειάδης

Η συνοικία της Παναγίας, αποτελεί γνήσιο παράδειγμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στη Μακεδονία. Υπάρχουν για παράδειγμα, πολλά νεοκλασικά αρχοντικά του περασμένου αιώνα. Η Παναγία συνιστά μια ενιαία πολεοδομική ενότητα - συνοικία καθώς διαφοροποιείται σαφώς από τις νεότερες επεκτάσεις του 19ου και 20ου αιώνα. Τα πλακόστρωτα δρομάκια της συνοικίας, μαζί με τα εκατέρωθεν αρχοντικά συνθέτουν ένα περιβάλλον που αποπνέει παντού ζεστασιά και επιστροφή στο παρελθόν. Για τη συνοικία της Παναγίας υπάρχει σήμερα έντονη ανάγκη ανάπλασης. Μέχρι σήμερα έχουν εκπονηθεί αρκετές επί μέρους μελέτες ανάδειξης κοινόχρηστων χώρων και κτιρίων, δίχως όμως συνολική μελέτη (docplayer.gr).

Η ιστορία που κουβαλάει είναι μεγάλη, κυρίως γιατί το μεγαλύτερο μέρος της περιβάλλεται από τα τείχη του Κάστρου. Αποκαλείται επίσης και «Παλιά Πόλη» καθώς ήταν το μόνο κατοικήσιμο μέρος της περιοχής έως τον 17^ο περίπου αιώνα οπότε και η πόλη εξαπλώθηκε στους γύρω λόφους (2019, Μουριάδης Θ., διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=U6cTf_XLiz4 τελ. προβολή στις 25/01/2023).

Χάρτης 2

Χάρτης της συνοικίας της Παναγίας του 1926 από τον «Οδηγό Καβάλας» του Ι.Πρώιου, (Αρχείο Νίκου Θ.Τσουμπάκη)

Πηγή: Η παλιά πόλη της Καβάλας (7^{ος}-20^{ος} αι.),Ο χώρος, οι άνθρωποι, τα τεκμήρια της ιστορίας,2005, Εξωραϊστικός Πολιτιστικός Σύλλογος Παναγίας «Το Κάστρο»:12

Εικόνα 5
Κτίριο στη χερσόνησο της Παναγίας
Φωτογραφία: Βασιλειάδης Χαράλαμπος

Εικόνα 6

Κτίριο στη χερσόνησο της Παναγίας, όπου στεγάζεται ο εξωραϊστικός σύλλογος «Το κάστρο»
Φωτογραφία: Βασιλειάδης Χαράλαμπος

4.5 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των παραδοσιακών κτιρίων της περιοχής

4.5.1 Η ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική

Με τον όρο ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εννοούμε το δομημένο περιβάλλον το οποίο παρέλαβε η νεότερη Ελλάδα μετά την απελευθέρωση και περιλαμβάνει ιδιαιτερότητες ανάλογα με τη χρονική στιγμή ένταξης εδαφών, τα οποία βρίσκονταν τελευταία υπό ανατολική ή δυτική επίδραση. Η χρονική περίοδος στην οποία αναφέρεται ο όρος είναι η μεταβυζαντινή ιστορική περίοδος. Θεωρητικά αρχίζει με την πτώση της Κωνσταντινούπολης, αλλά στην πραγματικότητα περιορίζεται στους δύο ή τρεις τελευταίους αιώνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (οπότε και υπάρχουν στοιχεία για τον λεγόμενο παραδοσιακό πολιτισμό και έχουν διασωθεί κτίσματα) και τελειώνει με την ίδρυση του Ελληνικού κράτους και την επικράτηση ξενόφερτων αρχιτεκτονικών ρευμάτων αλλά και της αστικοποίησης (Γαβριηλίδου,Ε.,Καλαθά,Α.,Κάρτσιου,Α.Σ,2013:11).

Σύμφωνα με τον Frank Lloyd Wright, *«η παραδοσιακή αρχιτεκτονική είναι η κατασκευή λαϊκών κτιρίων, προσαρμοσμένων πλήρως στο περιβάλλον, που ικανοποιούν πραγματικές ανάγκες, από ανθρώπους που ήξεραν να τα προσαρμόζουν με τον καλύτερο τρόπο στην κοινά αποδεκτή αίσθηση»*.

Η μορφή της κατοικίας δεν υπαγορεύεται από υλικούς παράγοντες αλλά μάλλον *«αποφασίζεται με κριτήρια κοινωνικό-πολιτιστικά, τον τρόπο ζωής, τις αξίες που συμμερίζεται η ομάδα και το ιδανικό περιβάλλον που επιθυμεί»* (Rapoport, Α., 1976:143). Επίσης ο Amos Rapoport αναφέρει πως από τις βασικές παραμέτρους που φαίνεται να επηρεάζουν το σχεδιασμό είναι το κλίμα και ο πολιτισμός (Γαβριηλίδου, Ε., Καλαθά, Α., Κάρτσιου, Α.Σ, 2013:10). Συγκεκριμένα, το γνωστό πρότυπο κατοικίας που εφαρμόζεται με μικρές παραλλαγές σε όλη την έκταση του οικισμού ενσωματώνει αρμονικά τρεις βασικές συνιστώσες: λειτουργικό σχέδιο, απλή κατασκευή και λιτή μορφή που διαπνέονται από πνεύμα οικονομίας. (Μουτσόπουλος,Ν.,:36).

Η αρχιτεκτονική της κατοικίας λοιπόν, γενικότερα, απέβλεπε κυρίως στην εξυπηρέτηση στοιχειωδών αναγκών (στέγαση ανθρώπων και ζώων και αποθήκευση καρπών και σοδειάς). Τα σπίτια κατασκευάζονταν είτε από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες τους, είτε από εξειδικευμένους τεχνίτες, τα λεγόμενα ισνάφια ή μπουλούκια, δηλαδή τα μετακινούμενα

συνεργεία οικοδομών που ξεκινούσαν από τα μαστοροχώρια και διέτρεχαν όλο τον ελληνικό χώρο (Γαβριηλίδου, Ε., Καλαθά, Α., Κάρτσιου, Α.Σ., 2013:12).

Ένα ουσιαστικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την παραδοσιακή μας αρχιτεκτονική, και κατά συνέπεια την αρχιτεκτονική της συνοικίας, είναι η αρχιτεκτονική προεξοχή, ο χώρος της κατοικίας που προεξέχει από τον κορμό, από την οικοδομική γραμμή. Οι χώροι αυτοί άλλοτε ένα δωμάτιο ή αλλιώς οντάδες και άλλοτε ημιυπαίθριοι χώροι (χαγιάτια, δοξάτα, κιόσκια, σοφάδες). Όταν πρόκειται για στεγασμένους, κλειστούς χώρους, που προεξέχουν, ονομάζονται σαχνισιά. Το «σαχνίσι» είναι προεξοχή που γίνεται στον όροφο κατά διαφορετικούς τρόπους και ανάλογα με τη δομή του σπιτιού. Είναι μια σειρά από ξύλινα δοκάρια που προεξέχουν (Μουτσόπουλος, Κ., Ν., 1988:96). Η προέλευση της λέξης «σαχνίσι» είναι περσική και σημαίνει το κάθισμα του σάχη (shah neshin/sah nesin). Τη χρησιμοποιούν και οι Τούρκοι στην οικοδομική τους ορολογία και σημαίνει τη μικρή προεξοχή για να καθίσει κανείς και να δει έξω (Μουτσόπουλος, Κ., Ν., 1988:33). Στην Ελλάδα υπάρχει κυρίως σε μονοκατοικίες, σε εξοχικές κατοικίες, σε μονώροφα και σε πολυώροφα κτίσματα. Ο όρος που έχει επικρατήσει για την αρχιτεκτονική προεξοχή, είναι ο Γερμανικός όρος “Erker”. Αξίζει να σημειωθεί πως το «σαχνίσι» δε θα πρέπει να θεωρείται στοιχείο της τουρκοκρατίας καθώς είχε ήδη επισημανθεί από το Βυζάντιο (Μουτσόπουλος, Ν., 1993:45).

Ένας σταδιακός ενδιάμεσος τύπος, που είναι και ο επικρατέστερος, είναι ο μεικτός σύμφωνα με τον οποίο ο κορμός της οικοδομής κατασκευάζεται με πέτρα και ο όροφος είναι ξύλινος (τσατμάς). Αυτός ο τύπος απαντάται στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία, στη Ροδόπη, στο Πήλιο κ.λπ. Από άποψη τεχνικής, οι τοίχοι δομούνται με πέτρες και λάσπες και κατά διαστήματα καθ’ ύψος ενισχύονται με ζευγάρια ξυλόδεσμων. Η κατασκευή των τοίχων του ορόφου γίνεται με ελαφρότερα υλικά: ένα ξύλινο πλέγμα που επενδύεται με μερικές πηχάλες και επιχρίεται με ασβεστοκονίαμα (Μουτσόπουλος, Ν., 1993:34).

Σε ένα μεγάλο πλήθος λαϊκών και μικροαστικών σπιτιών διακρίνονται στοιχεία ενιαία μορφολογικά που επικρατούν σε όλη τη Βαλκανική Χερσόνησο και τη Μικρά Ασία. Ο συνδυασμός των βασικών κυττάρων της αρχιτεκτονικής αυτής των οντάδων, των χαγιατιών και των σοφάδων χάνεται στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Η Οθωμανική τεχνοτροπία ήταν συνήθως ανοιχτή σε κάθε είδους τοπικές επιδράσεις και άφηνε αξιόλογες πρωτοβουλίες στις κατά τόπους εθνότητες, στον αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό τομέα, αλλά ήταν επίσης ανοιχτή και σε επιδράσεις που έρχονταν κατευθείαν από τη Δύση. Η επίδραση δε του Δυτικού μπαρόκ υπήρξε τόσο έντονη κατά

τον 18^ο αιώνα σε όλες τις περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ώστε αποτέλεσε το κυρίαρχο μοτίβο (Μουτσόπουλος, Ν., 1993:42).

4.5.2 Η αρχιτεκτονική της συνοικίας της «Παναγίας»

Εικόνα 7

Σπίτι με συμμετρική κάτοψη και φαρδύ μέτωπο, με εμφανή τα σαχνισιά
Φωτογραφία: Χαράλαμπος Βασιλειάδης

Η Καβάλα είναι μία πόλη που αποτελεί αντικείμενο σπουδής για τις αρχιτεκτονικές της τάσεις. Εδώ εφαρμόστηκαν όλες σχεδόν οι τεχνοτροπίες που εκδηλώθηκαν είτε στο δυτικοευρωπαϊκό, είτε στον ελληνικό χώρο. Εδώ υπάρχουν σπίτια μακεδονικής λαϊκής αρχιτεκτονικής, κτίρια με έντονα τα νεοκλασικά στοιχεία, δείγματα μπαρόκ και ροκοκό, αλλά και σπίτια αρχιτεκτονικής φαντασίας, με εντελώς απροσδιόριστες επιρροές (Η οικιστική αρχιτεκτονική της Καβάλας, διαθέσιμο στο: <http://sde-kaval.kav.sch.gr/projects/project1/projects/kavala%20part2.pdf>), [τελ.προβολή 12/02/2023].

Μέχρι τα τέλη του 17^{ου} αιώνα η Καβάλα είχε εξελιχθεί σε μια μικρή πόλη με πολλές γειτονιές και πληθυσμό περίπου στους 5.000 κατοίκους (Lowry, H.W.(2008):239, σε Ivkanska, V., 2018:13). Επρόκειτο για μια πόλη με πολλά τζαμιά, όπου τα σπίτια που βρίσκονταν στη μεσαία περιτειχισμένη πόλη, είχαν δύο ή τρεις ορόφους και έβλεπαν στη

θάλασσα, είτε βρίσκονταν ανατολικά είτε δυτικά. Μερικά μόνο από αυτά είχαν κήπους λόγω της πυκνότητας του οικισμού. Είχαν όλα πιο φαρδιά ισόγεια από αυτά στο μαχαλέ του Ιμπραήμ Πασά και όλοι οι πρώτοι όροφοι έβλεπαν στη θάλασσα. Η απότομη κλίση αυτής της δεύτερης περιφραγμένης πόλης ήταν λιγότερο στενή, έτσι τα σπίτια, αναζητώντας το φως του ήλιου και τη θέα, δεν ήταν χτισμένα πολύ ψηλά όπως εκείνα σε άλλες γειτονιές.

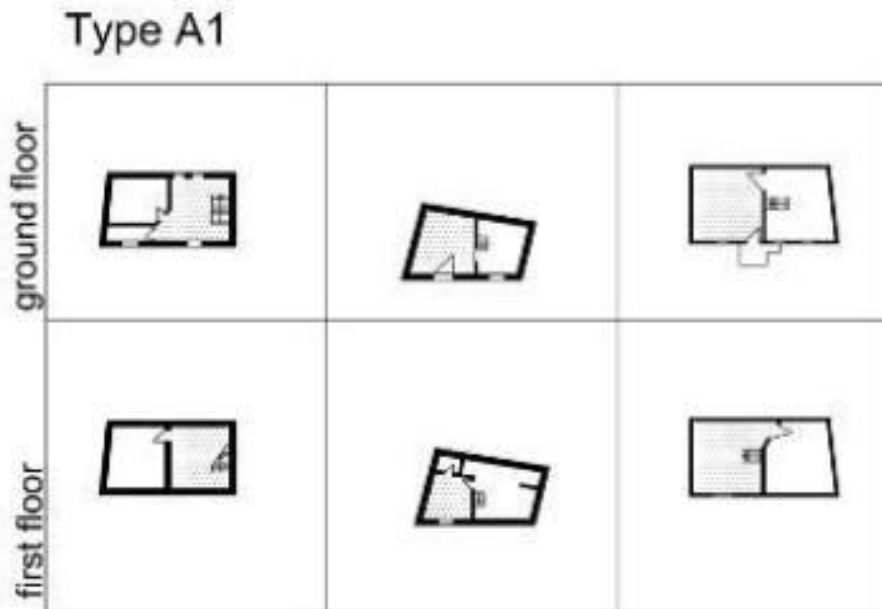
Συγκριτικά με τα σπίτια που βρίσκονταν στο μαχαλέ του Ιμπραήμ Πασά από τον 16^ο αιώνα, τα κτίρια αυτής της συνοικίας είχαν ευρύτερες κατόψεις και ήταν πιο ευρύχωρα. Κάποια από αυτά είχαν κήπους, ειδικά όσα βρίσκονταν στην ανατολική πλευρά της χερσονήσου, απέναντι από τη Θάσο. Τα αγροτεμάχια σε αυτή την πλευρά, ήταν πιο ορθογώνιου σχήματος τώρα, αντί να είναι εντελώς οργανικά και τυχαία οργανωμένα ακολουθώντας ένα πλέγμα σε δρόμους ή κάθετες σκάλες στο μέτωπο της θάλασσας. (Ivkonska,V.,2018,Vol.5,no.2,:13,14).

Ένα χαρακτηριστικό της Οθωμανικής μορφολογίας της πόλης ήταν ότι ο αστικός ιστός αποτελούνταν από όχι μεγάλους κήπους εντός των οικοπέδων. Η ιδιαιτερότητα της Οθωμανικής σύνδεσης των μοτίβων του δρόμου, όσον αφορά στο κατασκευαστικό τους κομμάτι, ήταν πως τα κτίρια αναπτύσσονταν σε άξονα κάθετο στην οδό, δημιουργώντας τον όγκο σε ελεύθερο μοτίβο από το δρόμο προς τα μέσα (Ivkonska,V.,2015:26).

Τα συγκροτήματα κατοικιών στην χερσόνησο της Καβάλας είναι ποικίλων σχημάτων και μεγεθών. Αυτά τα μπλοκ τείνουν να είναι στενά, το πλάτος τους καταλαμβάνει δύο οικόπεδα ή μερικές φορές μόνο ένα. Εκείνα τα τετράγωνα κατοικιών που έχουν μια πλευρά στραμμένη προς τα τείχη της πόλης ή βλέπουν προς τη θάλασσα, διαφέρουν από τα τυπικά τετράγωνα κατοικιών που περιβάλλονται και στις τέσσερις πλευρές τους από δρόμους γιατί δεν οριοθετούνται από όλες τις πλευρές του δρόμου. Αυτά στη βόρεια επέκταση της περιοχής είναι ιδιαίτερα ποικίλα και με απροσδιόριστο σχήμα, ειδικά εκείνα στα περίχωρα.

Η τυπολογική και μορφολογική εξέταση των κτιρίων καθιστά δυνατή την εκτίμησή τους με βάση τις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά τους. Έρευνα που διεξήχθη από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης οδήγησε σε ορισμένα συμπεράσματα για την τυπολογία των σπιτιών. Οι σχετικοί τύποι σπιτιών είναι τρεις: Οι τύποι Α,Β και Γ.

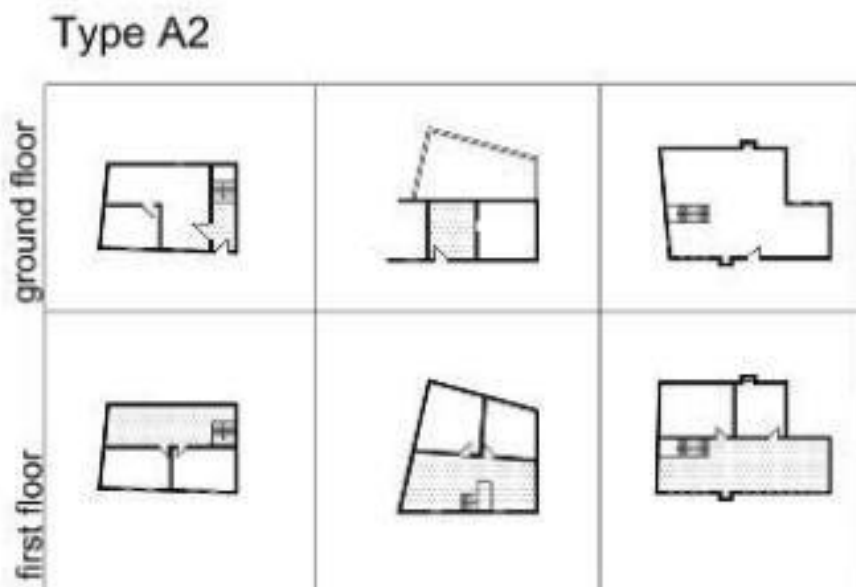
Ο τύπος Α είναι ένα σπίτι με δύο δωμάτια, ένα κλειστό και ένα ημι ανοιχτό. Ο απλούστερος τύπος στη συνοικία της Παναγίας, είναι το διώροφο κτίριο με κλειστό μπαλκόνι - καθιστικό και κατακόρυφη πρόσβαση σε μορφή σκάλας (Τύπος Α1) (Ivkonska,V.,2018:16).

Εικόνα 8: Σχέδια σπιτιών, Τύπου Α1.

Πηγή: (Από την Καβάλα Intra Muros: Χωρικές αναγνώσεις και αρχιτεκτονικές προτάσεις, Δήμος Καβάλας, 1992)

Το άλλο πιο κοινό είναι ο τύπος Α2 με ευρύτερη πρόσοψη, συνήθως με δύο δωμάτια το ένα δίπλα στο άλλο και κλειστό χώρο (μπαλκόνι - καθιστικό) όπου βρίσκονται οι σκάλες.

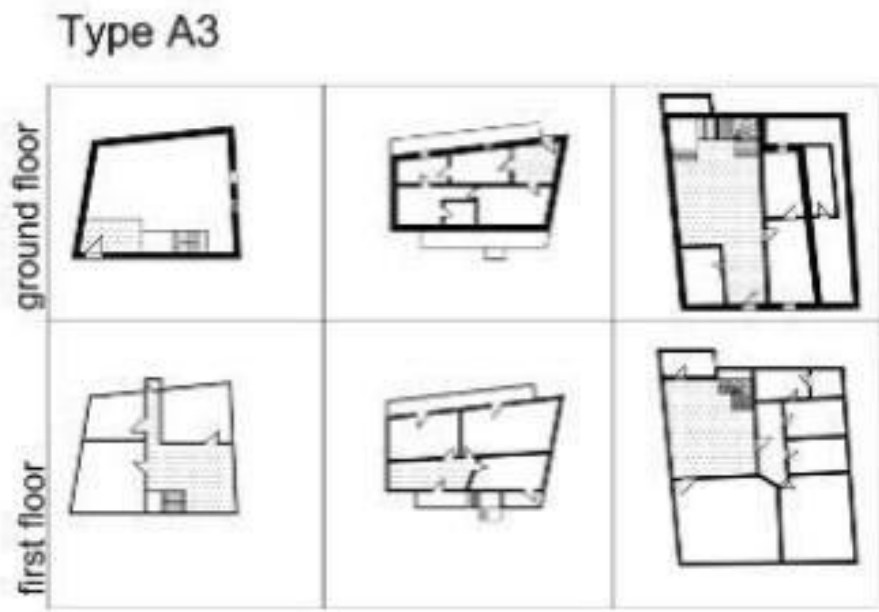

Εικόνα 9: Σχέδια σπιτιών τύπου Α2

Πηγή: (Από την Καβάλα Intra Muros: Χωρικές αναγνώσεις και αρχιτεκτονικές προτάσεις, Δήμος Καβάλας, 1992)

Ο τύπος Α3 είναι ακόμη πιο φαρδύς μπροστά και έχει τρία ή περισσότερα δωμάτια στη σειρά με ένα ευρύχωρο καθιστικό. Αυτός ο τύπος σπιτιού έχει μια εξωτερική αίθουσα η

οποία είναι κλειστή και από την οποία υπάρχει πρόσβαση στο δωμάτιο ή στα δωμάτια. Οι σκάλες είναι τοποθετημένες μέσα σε αυτή την εξωτερική αίθουσα.

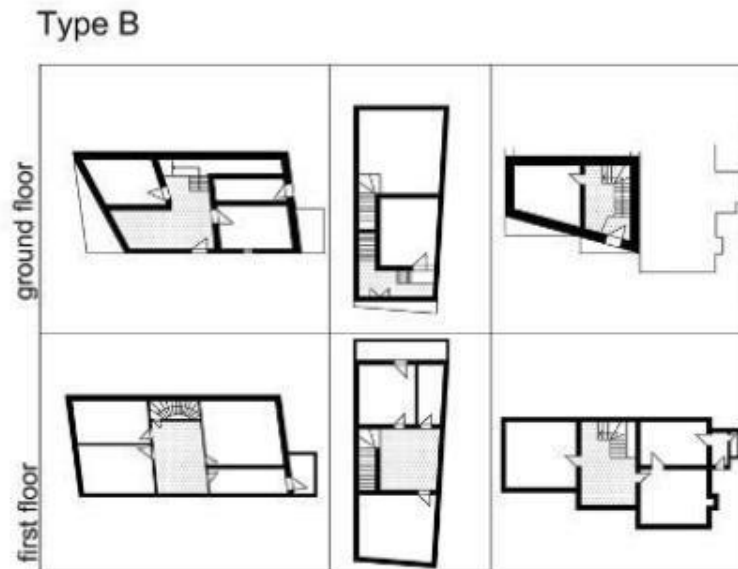

Εικόνα 10: Σχέδια σπιτιών τύπου A3

Πηγή: (Από την Καβάλα Intra Muros: Χωρικές αναγνώσεις και αρχιτεκτονικές προτάσεις, Δήμος Καβάλας, 1992)

Μια τυπολογική και μορφολογική εξέταση των κτιρίων καθιστά εφικτό το να αξιολογήσει τις ιδιαίτερες ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά τους.

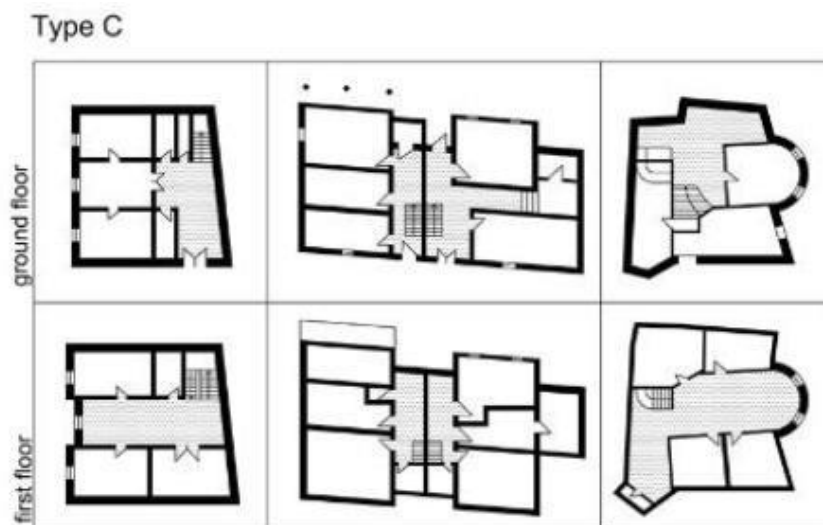
Τα σπίτια που ανήκουν στο Β τύπο, είναι συνήθως με δύο δωμάτια, στενοπρόσωπης κατασκευής που παρουσιάζουν περιορισμένη έκταση ως προς τους κοινόχρηστους χώρους.

Εικόνα 11: Σχέδια σπιτιών τύπου Β

Πηγή: (Από την Καβάλα Intra Muros: Χωρικές αναγνώσεις και αρχιτεκτονικές προτάσεις, Δήμος Καβάλας, 1992)

Τα σπίτια που ανήκουν στον Γ τύπο, είναι πιο πρόσφατου και πιο αστικού χαρακτήρα. Είναι διώροφα, σε σχήμα κουτιού ή έχουν πιο πλατιά όψη κτίρια με περισσότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Ένα κοινό τους χαρακτηριστικό σε όλες τις παραλλαγές αυτού του τύπου είναι το εσωτερικό κεντρικό καθιστικό με τα δωμάτια τοποθετημένα συμμετρικά εκατέρωθέν του (Ivkonska, V., 2015:30).

Εικόνα 12: Σχέδια σπιτιών τύπου Γ

Πηγή: (Από την Καβάλα Intra Muros: Χωρικές αναγνώσεις και αρχιτεκτονικές προτάσεις, Δήμος Καβάλας, 1992)

4.6 Το χρονικό της διαμόρφωσης της πλατείας του Μοχάμεντ Αλή και η τοποθέτηση του ορειχάλκινου ανδριάντα

128

ΛΙΛΑ ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ-ΣΩΤΗΡΙΟΥ – ΣΑΠΦΩ ΑΓΓΕΛΟΥΔΗ-ΖΑΡΚΑΔΑ

εικ. 6 : κατά τη διάρκεια κατασκευής της πλατείας

εικ 7: Ο έφιππος Μωχάμετ Άλυ του Δημητριάδη

Εικόνα 13 (εικόνα 6 βιβλίου), «κατά τη διάρκεια κατασκευής της πλατείας».

Εικόνα 14 (εικόνα 7 βιβλίου) «Ο έφιππος Μοχάμεντ Αλή του Δημητριάδη»

Πηγή: (2009, Σωτηρίου-Θεοδωρίδου, Λ., Ζαρκαδά-Αγγελούδη,Σ., «Το χρονικό της διαμόρφωσης της πλατείας του Μοχάμεντ Αλή στην Παναγία Καβάλας».

Μια σειρά αστικών παρεμβάσεων δημιούργησε στην Παναγία Καβάλας ένα σημαντικό τοπόσημο. Την κατοικία - μνημείο του Μοχάμεντ Αλή σε συνδυασμό με την ομώνυμη

πλατεία και τον ανδριάντα του. Μια εικόνα που δεν ξεχνιέται εύκολα, ειδικότερα αν αναλογιστεί κανείς πως η μεγάλη αστική παρέμβαση της πλατείας υπήρξε ένα πολύπλοκο εγχείρημα, που στο τελικό ποιοτικό της αποτέλεσμα, συνέβαλε η επιμονή και η δημιουργικότητα σημαντικών ανθρώπων και καλλιτεχνών της εποχής (2009,Σωτηρίου,Λ.,Ζαρκαδά,Σ.: 113).

Παράλληλα με την κατασκευή του ανδριάντα, στην Καβάλα διαμορφωνόταν ο περιβάλλον χώρος. Εν τελεί η διαμόρφωση επηρέασε και την ευρύτερη περιοχή της πλατείας Μοχάμεντ Αλή, η οποία αναβαθμίστηκε. Για να γίνει αυτό, έπρεπε να γκρεμιστούν παλιά σπίτια και να ανοιχτούν δρόμοι, για τη διέλευση και την τοποθέτηση του αγάλματος. Ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώθηκε ο τόπος έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί οριοθετήθηκε η πλατεία στα βόρεια με την περίφραξη του κονακίου, νότια με ένα μεγάλο ημικυκλικό πεζούλι, ενώ δυτικά υψώθηκε ένα μεγάλο ημικυκλικό πεζούλι που διαχωρίζει την πλατεία Μοχάμεντ Αλή από τον προαύλιο χώρο της εκκλησίας της Παναγίας (2010,Μπονίτση,Θ.:35).

Αξίζει να σημειώσουμε πως σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη «κονάκι» (το) στα τουρκικά «Konak» είναι: «ο χώρος μόνιμης ή προσωρινής διαμονής, ο τόπος όπου καταλύει ή κατοικεί (κάποιος)» (2008,Μπαμπινιώτης Δ. Γεώργιος, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Τρίτη έκδοση, Κέντρο Λεξικολογίας:925).

Οι πρώτες επεμβάσεις έγιναν το 1909, επί Αμπάς Χιλμί Β', από την Τεχνική Υπηρεσία της Διεύθυνσης Βασιλικών Βακουφιών της Αιγύπτου και περιλάμβαναν εργασίες στήριξης, επισκευών και εσωτερικής διαρρύθμισης στο κονάκι του Μοχάμεντ Αλή. Η δεύτερη φάση (1925-1930), επί Φουάτ Α', περιλάμβανε διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην Αιγυπτιακή και στην Ελληνική πλευρά με στόχο την «ανάδειξη» του κτιρίου, τη διάνοια μικρής πλατείας και τις αρχικές συζητήσεις για την κατασκευή ανδριάντα. Κατά την τρίτη φάση (1930-1935), επί Φαρούκ Α', υλοποιούνται οι μεγάλες παρεμβάσεις με τη διάνοια και διαμόρφωση της πλατείας και την κατασκευή και τοποθέτηση του ανδριάντα. Η απόφαση για να στηθεί ανδριάντας μπροστά από το κονάκι του Μοχάμεντ Αλή φαίνεται να ωρίμασε στα τέλη του 1929 και μέσω κύκλων πρεσβειών επελέγη ο διεθνούς φήμης γλύπτης, Κωνσταντίνος Δημητριάδης (2009,Σωτηρίου,Λ.,Ζαρκαδά,Σ.: 113 - 114). Ο γλύπτης επισκέφθηκε το Κάιρο για συζητήσεις και επιστρέφοντας στην Ελλάδα, μετέβη για πρώτη φορά στην Καβάλα στις 29 Μαΐου 1930, όπου έμεινε πέντε ημέρες. Αφού μελέτησε τον περιβάλλοντα χώρο, έστειλε επιστολή προς τον πρόεδρο της Κοινότητας του Καΐρου για να τον ενημερώσει για την πορεία των εργασιών. Ανέφερε τα σοβαρά αρχιτεκτονικά προβλήματα σχετικά με τη διαμόρφωση του περιβάλλοντα

χώρου, που την είχε αναλάβει το Υπουργείο Συγκοινωνίας, καθώς δεν είχε ληφθεί υπόψη η ακριβής τοποθεσία του μνημείου (2010,Μπονίτση,Θ.:46,Αρχείο Κ.Δ. φακ. 2, υποφακ. 2.1. έγγρ. 29-5-1930). Ολοκληρώνοντας την επιτόπια μελέτη του, κατέθεσε τις προτάσεις του στο Υπουργείο Συγκοινωνιών για τις απαραίτητες απαλλοτριώσεις των γύρω γαιών και την κατεδάφιση των γύρω ετοιμόρροπων οικημάτων, για τη διαμόρφωση της πλατείας που επρόκειτο να φιλοξενήσει το άγαλμα. Μετά από επίμονες συστάσεις για να κινηθεί η διαδικασία, τον Οκτώβριο του 1930 ξεκίνησαν οι εργασίες που ολοκληρώθηκαν το 1933. Για τη διαμόρφωση της πλατείας με τις επάλληλες ζώνες και τη διπλή σκάλα, χρησιμοποιήθηκαν πωρόλιθος, μάρμαρο και τσιμεντοκονία. Τα πρότυπα είναι κλασικιστικά. Το έργο επιθεώρησε επίσης ο αρχιτέκτονας της Βασιλικής Αυλής της Αιγύπτου, Ernesto Verucci Bey (Research center MOHA, διαθέσιμο στο: <https://www.moha.center>,[πρόσβαση στις 18/01/2023]).

Οι Έλληνες της Αιγύπτου φρόντισαν για την κατασκευή του ανδριάντα και τη δωρεά του στην πόλη, ενώ ύστερα από αλληλογραφία με τον γλύπτη, αποφάσισαν ο Μοχάμεντ Αλή να απεικονισθεί έφιππος. Το συμβόλαιο για τον ανδριάντα υπογράφηκε στο Παρίσι την 1^η Μαρτίου 1931, ανάμεσα στον πρόεδρο της Ελληνικής Κοινότητας Καΐρου και στο γλύπτη. Το συνολικό κόστος μαζί με την τοποθέτησή του στην πλατεία, προσδιοριζόταν σε 5.200 αιγυπτιακές λίρες. Όλες τις υπόλοιπες δαπάνες, δηλαδή τη διαμόρφωση των ανδρών, του κλιμακοστασίου, του ημικυκλικού τοίχου και την κατασκευή του βάθρου ανέλαβε το ελληνικό δημόσιο. Ειδικότερα, ο ορειχάλκινος ανδριάντας απεικονίζει το Μοχάμεντ Αλή έφιππο ενώ το πρωτόκολλο παράδοσής του φέρει την ημερομηνία 28 Μαΐου 1934 (2009,Σωτηρίου,Λ.,Ζαρκαδά,Σ.: 119 - 122). Ο ανδριάντας ολοκληρώθηκε το 1933 και χυτεύθηκε στο χυτήριο του Alexis Rudier στο Παρίσι (2010,Μπονίτση,Θ:34).

Στις 28 Μαΐου 1934, ο ανδριάντας παραδόθηκε από τον γλύπτη στον τότε δήμαρχο της Καβάλας Δημήτριο Παρτσαλίδη. Τα επόμενα 15 χρόνια, χρόνια πολέμου και κατοχής, ο ανδριάντας παρέμενε σκεπασμένος με λινάτσες. Τα επίσημα αποκαλυπτήρια του αγάλματος έγιναν τελικά στις 6 Δεκεμβρίου 1949, έναν αιώνα μετά τον θάνατο του Μοχάμεντ Αλή. Από την επίσημη εκδήλωση έλειπε ο Κωνσταντίνος Δημητριάδης, ο οποίος είχε πεθάνει το 1943 (Research center MOHA, διαθέσιμο στο: <https://www.moha.center>, [πρόσβαση στις 18/01/2023]).

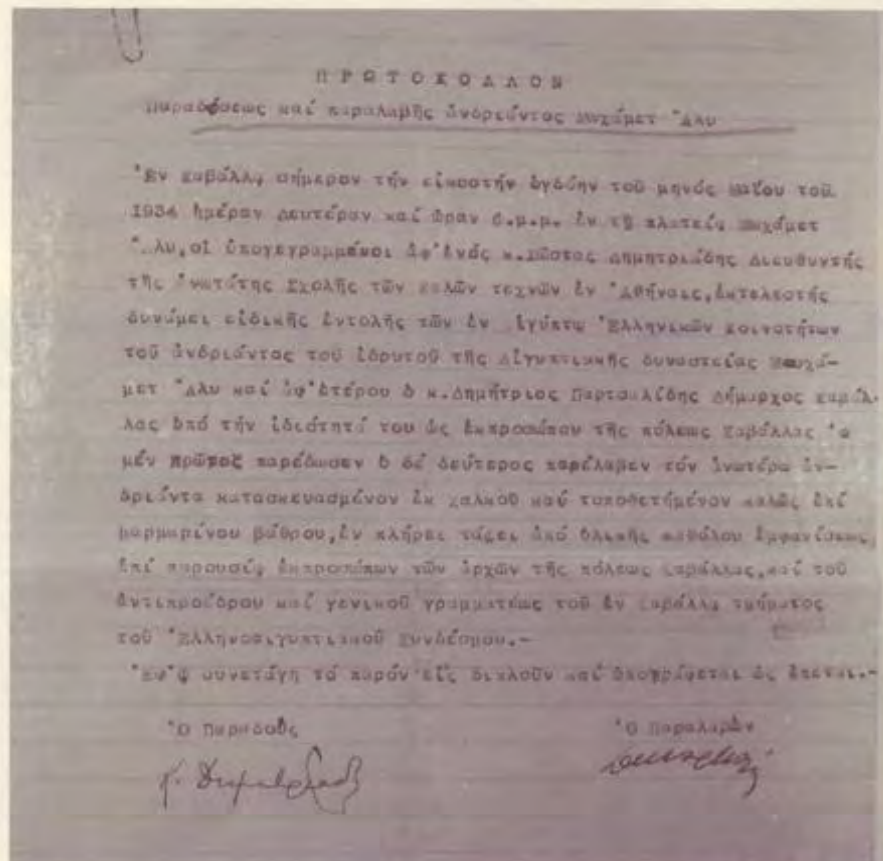
Εικόνα 15

Έγγραφο Verruci Bey

Πηγή: (2009, Σωτηρίου-Θεοδωρίδου, Λ., Ζαρκαδά-Αγγελούδη, Σ., «Το χρονικό της διαμόρφωσης της πλατείας του Μοχάμεντ Αλή στην Παναγία Καβάλας»

Εικ. 14: Οι μακέτες του Γ. Καλοκάρδη (αρχείο Σ. Καλοκάρδη)

Εικ.16: Το πρωτόκολλο παράδοσης (ΕΛΙΑ, αρχείο ΚΔ)

Εικόνα 16 (Εικόνα 16 βιβλίου) Το πρωτόκολλο της παράδοσης
 Πηγή: (2009, Σωτηρίου-Θεοδωρίδου, Λ., Ζαρκαδά-Αγγελούδη,Σ., « Το χρονικό της
 διαμόρφωσης της πλατείας του Μοχάμεντ Αλή στην Παναγία Καβάλας».

Εικόνα 17

Ο ανδριάντας του Μοχάμεντ Αλή

Πηγή: moha.center/el/portfolio/πλατεία-και-ανδριάντας-Μοχάμεντ-Αλή/

Εικόνα 18

Αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Μοχάμεντ Αλή στην ομώνυμη πλατεία της Καβάλας, 1949

Πηγή: moha.center/el/portfolio/πλατεία-και-ανδριάντας-Μοχάμεντ-Αλή/

Εικόνα 19

Τα επίσημα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα στην Καβάλα στις 6 Δεκεμβρίου 1949

Πηγή: moha.center/el/portfolio/πλατεία-και-ανδριάντας-Μοχάμεντ-Αλή/

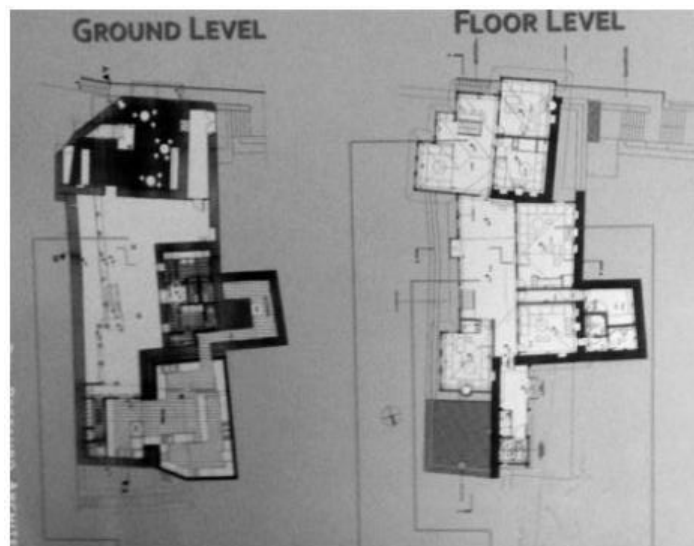
Ο ανδριάντας του Μοχάμεντ Αλή αντικρύζει το «κονάκι» καθώς ο συμβολισμός του είναι πως γυρίζει στο σπίτι του για να ξεκουραστεί από το πεδίο της μάχης στην Αλεξάνδρεια γι' αυτό και το σπαθί του στην Καβάλα είναι ψηλά, δε βρίσκεται μέσα στο θηκάρι αλλά εκτός αυτού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως το σπαθί του Μοχάμεντ Αλή βρέθηκε εντοιχισμένο στο Ιμαρέτ κατά τη διάρκεια της αναστήλωσης και λόγω των χρυσών λεπτομερειών που υπάρχουν σε αυτό καθώς και της λέξης, «Maşallah» που αναγράφεται πάνω του, εικάζεται πως ανήκε στον ίδιο και εκτίθεται στο δωμάτιο του Μοχάμεντ Αλή εντός του Μουσείου.

Αξίζει να σημειωθεί πως η σημασία που έδινε η Αίγυπτος, όσον αφορά στην κατασκευή του ανδριάντα του Μοχάμεντ Αλή, καταδεικνύεται από το γεγονός πως μετέβη στην Καβάλα ο αρχιτέκτονας των Αιγυπτιακών ανακτόρων, Verrucci Bey για να συνεργαστεί με τους «Έλληνες ομοτέχνους του εις την διαμόρφωσιν της πλατείας» (2009, Σωτηρίου, Λ., Ζαρκαδά, :116).

Δύο από τα πιο σημαντικά κτίσματα που θα δούμε παρακάτω αποτελούν το σπίτι του Μοχάμεντ Αλή και το Ιμαρέτ, που ο ίδιος κατασκεύασε.

4.7 Η οικία του Μοχάμεντ Αλή

Στην πλατεία της παλιάς πόλης της Καβάλας βρίσκεται και το σπίτι του Μοχάμεντ Αλή. Το σπίτι αυτό κτίστηκε το 1720 και είναι ένα από τα πιο σημαντικά κτίσματα και ελάχιστα αρχοντικά του 18^{ου} αιώνα, που σώζεται στην Καβάλα. Είναι Μακεδονικής αρχιτεκτονικής, ενώ υπάρχει και η αντίθετη γνώμη που το χαρακτηρίζει ως οθωμανικής αρχιτεκτονικής. Αποτελείται από δύο μέρη, το ισόγειο και τον όροφο. Τυπολογικά, πρόκειται για μια παραδοσιακή διώροφη κατοικία με πλατύ μέτωπο, με γραμμική διάταξη δωματίων και μπαλκονάκι στον πρώτο όροφο και στους βοηθητικούς χώρους και στη σκεπαστή αυλή από κάτω. Αποτελεί μία από τις ελάχιστες εναπομείνουσες κατοικίες στην Ελλάδα που διατηρούν ξεχωριστούς χώρους για τις γυναίκες και ξεχωριστούς για τους άνδρες (τα αντίστοιχα selamlık και haremlık ή harem), που ήταν κύριο χαρακτηριστικό των τουρκικών σπιτιών των εύπορων οικογενειών. Είναι χτισμένο σε απότομο έδαφος, στην ανατολική πλευρά σε έναν συμπαγή βράχο πάνω από τον οποίο χτίστηκε ένα πέτρινο ισόγειο (Ivkovska, V., 2015:31).

Εικόνα 20
Οικία Μοχάμεντ Αλή κάτοψη
Πηγή: Αρχεία της Velika Ivkowska 2014

Η θέση του είναι τέτοια, ώστε να έχει πανοραμική θέα. Από τη δυτική πλευρά, που βρίσκεται και η κύρια είσοδος, ατενίζει το λιμάνι της Καβάλας και από την ανατολική πλευρά, που βρίσκεται η δεύτερη είσοδος, τον κόλπο και τη θάλασσα. Στη νότια ενότητα βρίσκεται το selamlık, το οποίο περιλαμβάνει τους χώρους της ημερήσιας διαμονής και

εργασίας των ανδρών και τους χώρους υποδοχής των επισκεπτών τους. Στη βόρεια ενότητα βρίσκεται το harem που περιέχει τους χώρους των γυναικών, με τις εξυπηρετήσεις του καθημερινού νοικοκυριού, και συγχρόνως το ιδιαίτερο δωμάτιο του πασά, το δωμάτιο της ευνοούμενης, το σοφά, με υπερυψωμένη εξέδρα στο νότιο άκρο του. Στα ισόγεια των δύο ενοτήτων συγκεντρώνονταν όλες οι οικιακές δραστηριότητες του σπιτιού. Πιο αναλυτικά, ο κάτω όροφος περιλάμβανε το στάβλο για τα μεγάλα ζώα, ένα κελάρι για τη φύλαξη των τροφίμων και την κουζίνα, η οποία δεν είναι ορατή. Το μόνο που βλέπει κανείς είναι ένα ντουλάπι, το οποίο περιλαμβάνει ένα ξύλινο κουτί, που περιστρέφεται γύρω από έναν άξονα. Επίπλωση στο σπίτι δεν υπάρχει και τα δωμάτια στέκουν έρημα με μόνο διακοσμητικό στοιχείο τις ξύλινες εντοιχισμένες ντουλάπες και τα τζάκια (Η οικιστική αρχιτεκτονική της Καβάλας, διαθέσιμο στο: <http://sde-kaval.kav.sch.gr/projects/project1/projects/kavala%20part2.pdf>) [τελ. προβολή στις 12/02/2023]).

Εικόνα 21
Η οικία του Μοχάμεντ Αλή
Φωτογραφία Χαράλαμπος Βασιλειάδης

Πριν μερικά χρόνια το σπίτι λειτουργούσε ως εστιατόριο, για μικρό διάστημα, ενώ τώρα λειτουργεί ως μουσείο, όπου λαμβάνουν χώρα εκδηλώσεις όπως παρουσιάσεις βιβλίων. Προσοχή έχει δοθεί στη συντήρησή του, όπου για να περπατήσει κανείς στον όροφο με

το ξύλινο πάτωμα, είναι απαραίτητο να καλύψει τα παπούτσια του με προστατευτικά από νάιλον.

Εικόνα 22
Λεπτομέρεια από το εσωτερικό του σπιτιού
Φωτογραφία Χαράλαμπος Βασιλειάδης

4.8 Το Ιμαρέτ της Καβάλας

Το δεύτερο σημαντικό κτίριο της συνοικίας είναι το Ιμαρέτ. Πρόκειται για ένα κομψοτέχνημα Ισλαμικής αρχιτεκτονικής, κατασκευασμένο το 1817 από τον Μοχάμεντ Αλη. Πρόκειται για ένα μεγάλο συγκρότημα της τελευταίας Οθωμανικής περιόδου και κλασικό δείγμα ισλαμικής αρχιτεκτονικής, ενώ αποτελεί ένα μοναδικό δείγμα οθωμανικού μπαρόκ στον ελλαδικό χώρο.

4.8.1 Ιστορικά στοιχεία

Εικόνα 23
Το Ιμαρέτ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα
Πηγή: Δημοτικό Μουσείο Καβάλας

Η χρήση της αραβικής λέξης ‘imara’ υπό τη μορφή ‘imaret’, φαίνεται πως ανήκει στα Οθωμανικά Τουρκικά, όπου συγκεκριμένα σημαίνει μια μεγάλη δημόσια κουζίνα. Η χρήση της όμως υπήρξε διφορούμενη κατά καιρούς. Αναφερόταν ως ‘imaret-I amire (το ακμάζον, αυτοκρατορικό Ιμαρέτ), ορισμένες φορές για να δηλώσει την πελώρια κουζίνα και μερικές φορές προκειμένου να συμπεριλάβει όλο το συγκρότημα (2002, Singer, A.:143). Σύμφωνα με τον Huart και τον Goodwin, Ιμαρέτ κυριολεκτικά σημαίνει εγκατάσταση, κτίριο, σπίτι, αλλά στην Οθωμανική περίοδο έτσι ονομαζόταν συνήθως η

κουζίνα, όπου έτρωγαν οι φτωχοί και ήταν τμήμα του βακουφιού (1986, Στεφανίδου,Α.,:203). Σύμφωνα με την κα Άννα Μισιριάν, πρόεδρο του Ιδρύματος M.O.H.A (Motives for Heritage Affinities), η λέξη «Ιμαρέτ», έλκει την καταγωγή της από την αραβική λέξη αμάρ, εμάρ και σημαίνει μέλαθρο (2022, Αστικό τοπίο, διαθέσιμο στο : https://www.youtube.com/watch?v=e6B_nOtK0NE, {τελευταία προβολή στις 7/12/2022}).

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, τα Ιμαρέτ υπήρχαν σχεδόν σε κάθε πόλη της Ανατολίας και των Βαλκανίων. Ο λόγος ήταν για να προσδώσουν στην πόλη, μετά την κατάκτησή της, Οθωμανικό χαρακτήρα (Singer,2010). Τα Οθωμανικά Ιμαρέτ, ορίζονταν ως δημόσιες κουζίνες ενσωματωμένες σε όλο το συγκρότημα των βακουφίων ως μέρη της ακίνητης περιουσίας τους. Ήταν συνήθως μέρος μιας ομάδας κτιρίων γύρω από ένα τζαμί με δημόσια χρήση όπως σχολεία, τάφο ή λουτρό (Lalenis K.,Samourkasidou E.,2012). Οι Οθωμανικές δημόσιες κουζίνες, γνωστές ως imaret, ashane, daru'l it am ή daru'z zifaye, προσέφεραν φαγητό δωρεάν σε συγκεκριμένες ομάδες. Αυτές οι δημόσιες κουζίνες κατασκευάστηκαν σε όλη την έκταση των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τον 14^ο έως και τον 19^ο αιώνα. Δεν υπάρχουν ενδείξεις που να μαρτυρούν δημόσιες κουζίνες κατασκευασμένες για το σκοπό αυτό προ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εντός της Ισλαμικής κοινωνίας, παρόλο που η διανομή τροφίμων δεν αποτελούσε άγνωστη έννοια αλλά λάμβανε χώρα σε δημόσιους χώρους και σε σπίτια (Singer,A.,2005).

Το Ιμαρέτ της Καβάλας μοίραζε δωρεάν φαγητό στους σοφτάδες και στους φτωχούς και ανήμπορους της πόλης ανεξαρτήτως θρησκείας, ενώ κατά τη διάρκεια των γευμάτων ο χότζας διάβαζε αποσπάσματα από το Κοράνι. Το παρεχόμενο γεύμα αποτελούνταν από ένα πιάτο σούπα ή ρύζι και fodla (είδος πίτας σαν λεπτό και πλατύ ψωμί), συνήθως δύο φορές την εβδομάδα και από ένα κομμάτι κρέας, επιπλέον δε κάθε Παρασκευή καθώς και τις γιορτές zerde (ρύζι με μέλι χρωματισμένο με κρόκο) (Στεφανίδου,Α.,1986,212). Αξίζει να σημειωθεί πως σε όλα τα Ιμαρέτ υπήρχαν κανονισμοί όσον αφορά στο ποιος έχει το δικαίωμα για φαγητό, σε τί ποσότητα και μερίδα. Οι ανώτερες τάξεις, δικαιούνταν περισσότερο φαγητό και επιλογή μεταξύ διαφορετικών γευμάτων. Οι άνθρωποι εκεί έτρωγαν με ανθρώπους της ίδιας κοινωνικής τάξης. Στην περίπτωση που οι άνθρωποι ανώτερης τάξης είχαν φάει και το εναπομείναν φαγητό δεν επαρκούσε, οι φτωχές γυναίκες και τα παιδιά τους θα έχαναν το γεύμα τους. Γενικότερα, ακολουθώντας αυτό το κοινωνικό μοτίβο οι φτωχότεροι άνθρωποι λάμβαναν μικρότερα γεύματα (Lalenis,K.& Al.,2022,17).

Τα kulliyeler είναι συγκροτήματα δημόσιων κοινωφελών κτισμάτων, διαφόρων χρήσεων, συγκεντρωμένα γύρω από ένα τζαμί, τα οποία κτίστηκαν κυρίως στην Οθωμανική περίοδο (Στεφανίδου, Α., 1986, 203). Το kulliyeler (συγκρότημα) της Καβάλας είναι ένα μεγάλο συγκρότημα της τελευταίας Οθωμανικής περιόδου, το οποίο βρίσκεται στη χερσόνησο της Παναγίας και είναι περισσότερο γνωστό ως Ιμαρέτ (1987, Στεφανίδου, Θ.: 203). Την εποχή που ο Μοχάμεντ Αλή αποφασίζει να ιδρύσει το μεγάλο αυτό kulliyeler, η Καβάλα ήταν μια μικρή πόλη με πληθυσμό 3.000-4.000 κατοίκων που οι πιο πολλοί ήταν Τούρκοι (1986, Στεφανίδου, Α.: 206). Κτίστηκε στη μεταβατική περίοδο, όταν άρχισε να αμφισβητείται το παραδοσιακό θρησκευτικό σύστημα εκπαίδευσης και η μουσουλμανική κοινωνία είχε αρχίσει να διχάζεται ανάμεσα στους δύο κόσμους, της Ανατολής, που ταυτίζεται με την παράδοση και της Δύσης που ταυτίζεται με την ανανέωση (1986, Στεφανίδου, Α.: 211). Το Ιμαρέτ κατασκευάστηκε από το 1817-1821 και αποτελούσε ένα αξιοσημείωτο δείγμα Ισλαμικής αρχιτεκτονικής, το οποίο λειτούργησε ως καταφύγιο των φτωχών, ως θρησκευτικό σχολείο και ως οικοτροφείο (Λαλένης Κ., Σαμουρκασίδου Ε., 2013, Τομ. 7, Τευχ. 2: 209). Ήταν το πιο πρόσφατο νέο Ιμαρέτ που δημιουργήθηκε στην αυτοκρατορία. Χτίστηκε ως μέρος ενός εντυπωσιακού συγκροτήματος του τζαμιού. Είναι ένα από τα τελευταία που χτίστηκαν τη συγκεκριμένη περίοδο και το μόνο που σώθηκε σχεδόν άθικτο (Λαλένης Κ., Σαμουρκασίδου Ε., 2013, Τομ. 7, Τευχ. 2: 211). Το εντυπωσιακό μέγεθός του και στυλ, συγκριτικά με το μικρό μέγεθος της πόλης, υποδηλώνει πως το Ιμαρέτ του Μοχάμεντ Αλή, ίσως και να αποσκοπούσε στην κάλυψη του κενού που δημιουργήθηκε από τη μη λειτουργικότητά του διπλανού Ιμαρέτ που ιδρύθηκε από τον Μεγάλο Βεζίρη «Μακμπούλ» Ιμπραήμ Πασά σαν μέρος του συγκροτήματος, περίπου τριακόσια μέτρα βόρεια του νέου (2010, Singer). Για λόγους λοιπόν συναισθηματικούς, και όχι πολιτικής, στρατιωτικής ή οικονομικής σκοπιμότητας, ο Μοχάμεντ Αλή προσφέρει τα μέγιστα στη γενέτειρά του (Στεφανίδου-Φωτιάδου Α., 1986, 207).

Από το 1922, οι χώροι του Ιμαρέτ χρησιμοποιούνταν για να φιλοξενήσουν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Το 1931, ένα μέρος του Ιμαρέτ κατεδαφίστηκε προκειμένου να διευρυνθεί ο διπλανός δρόμος (Lalenis & ΑΙ, 2013, Τομ. 1, Τευχ. 4: 211). Η Ελληνική κυβέρνηση, στις 4 Μαρτίου 1954, χαρακτήρισε το Ιμαρέτ ως διατηρητέο μνημείο που χρήζει συντήρησης (Lalenis & ΑΙ, 2022, Τομ. 4, Τευχ. 1: 19). Το 1967, όταν την εξουσία κατέλαβε η Χούντα των Συνταγματαρχών, οι κάτοικοι, κυρίως οι πρόσφυγες, του Ιμαρέτ, διατάχθηκαν να φύγουν κι έτσι το μνημείο σφραγίστηκε. Εγκαταλείφθηκε από το 1967 έως και τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, μετά από

μια ανεπίσημη και όχι και τόσο διαφανή συμφωνία, όσον αφορά στο ιδιοκτησιακό καθεστώς του Ιμαρέτ και τη χρήση γης, ένα μέρος του ξεκίνησε να λειτουργεί ως μπαρ και εστιατόριο ενώ άλλα μέρη του χρησιμοποιούνταν ως αποθήκες. Με εξαίρεση τα παραπάνω σημεία η φθορά ήταν πολύ σοβαρή και μη αναστρέψιμη όπως φαινόταν. Την ίδια περίοδο οι προσπάθειες του Δήμου της Καβάλας για να επιτευχθεί συμφωνία με την Αιγυπτιακή κυβέρνηση για την αποκατάσταση του Ιμαρέτ απέβησαν άκαρπες. Ο λόγος της αποτυχίας αυτής ήταν το γεγονός πως η πρόθεση του Δήμου Καβάλας ήταν να μεταφερθούν τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα του Ιμαρέτ στο Δήμο της Καβάλας κάτι που για τους Αιγύπτιους δεν ετίθετο καν ως θέμα προς συζήτηση (2018, Missirian, Stefanou, Hatzopoulou & Nikolaidou 1995).

Το 1984, μια σειρά ενδοκυβερνητικών συμφωνιών μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου κατέληξαν στην παραμονή του Ιμαρέτ, ιδιοκτησιακά, υπό τη σκέπη της Αιγυπτιακής κυβέρνησης και στην αποκατάστασή του για να χρησιμοποιηθεί για πολιτιστικές δραστηριότητες, κάτι το οποίο ποτέ δεν έλαβε χώρα και το Ιμαρέτ για τα τριάντα, επόμενα χρόνια παρέμεινε «κενό» (Lalenis & Al, 2013, Τομ, 4, Τευχ.1:19). Έως και το 2001, το Ιμαρέτ έπεσε στη λήθη καθώς νομικά ανήκε στο Αιγυπτιακό κράτος και λόγω αυτού το Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού δε μπορούσε να παρέμβει (2012,:8). Σύμφωνα με τον Ινάλτζικ, αξίζει να σημειωθεί πως τα βακούφια της Καβάλας, συμπεριλαμβανομένου εν προκειμένω και του Ιμαρέτ, παρουσιάζουν μια μοναδικότητα όσον αφορά στο νομικό τους καθεστώς. Αποτελούσαν επίσημα ιδιοκτησία του Κράτους της Αιγύπτου, και αποτέλεσαν αντικείμενο νομικών διαφορών και αμφιλεγόμενων σχεδιαστικών αποφάσεων και εφαρμογών (Lalenis, K & al, 2022, Τευχ.1, σελ.15).

Εικόνα 24
Το Ιμαρέτ στα μέσα της δεκαετίας του 1950
Πηγή: Δημοτικό Μουσείο Καβάλας

Η διαδικασία αποσύνθεσης του Ιμαρέτ αντιστράφηκε το 2001, χάρη στις προσπάθειες της Κ^ας Άννας Μισιριάν, η οποία είναι μια ντόπια επιχειρηματίας και καπνέμπορος, που πέτυχε μετά από διαπραγματεύσεις επτά ετών, να ενοικιαστεί ο χώρος του Ιμαρέτ για πενήντα χρόνια με έτος εκκίνησης το 2001. Σύμφωνα με τις δημοτικές αρχές, κατόπιν σχετικής συνέντευξης που διενεργήθηκε, για 99 χρόνια.

Εικόνα 25
Η θέα από το λιμάνι
Το Ιμαρέτ και η παλιά πόλη (Πηγή:
www.imaret.com)

4.8.2 Η Αρχιτεκτονική του Ιμαρέτ

Το Ιμαρέτ και συγκεκριμένα η αρχιτεκτονική του, αποτελούν ένα κλασσικό παράδειγμα του λεγόμενου «Οθωμανικού Μπαρόκ» (2016, Ivkowska.V:20). Ακολούθησε την παραδοσιακή εσωστρεφή, εσωτερική χωρική διάταξη και προσαρμόστηκε στο φυσικό περιβάλλον (1987, Στεφανίδου). Το αρχιτεκτονικό στυλ ποικίλλει ανάλογα τα μέρη του κτιρίου μιας και κάποια από αυτά κατασκευάστηκαν σε διαφορετικές περιόδους. Σύμφωνα με τον Celik (1987), το μνημειώδες μοτίβο, έδινε έμφαση στο εξέχον στοιχείο της Οθωμανικής πόλης, την ενδοστρέφεια. Το κλειδί και τα κυρίαρχα στοιχεία του αρχιτεκτονικού στυλ του Ιμαρέτ είναι τα διαδοχικά καμπύλα χαρακτηριστικά, οι τοξωτές πύλες, οι πολυάριθμες καμινάδες και οι περισσότεροι από 100 μολύβδινοι θόλοι που είναι ορατοί από τα περισσότερα σημεία της πόλης (2022, Lalenis&Al, Τομ.1, Τευχ.4:21).

Εικόνα 26

Θόλοι και καμινάδες

Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Θ. Παπαδόπουλου

Συγκεκριμένα, το “kulliye”, αποτελούνταν από τέσσερα μέρη τοποθετημένα σε μια σειρά, το καθένα από τα οποία ήταν οργανωμένο περίξ των αιθρίων. Η γεωμετρική και αξονική διάταξη του kulliye, παρόλο που δεν είναι απόλυτη, αλλά έχει προσαρμοστεί στα προϋπάρχοντα στοιχεία του χώρου, ξεχωρίζει από την υπόλοιπη ακανόνιστη δομή της πόλης (Stefanidou,1987).

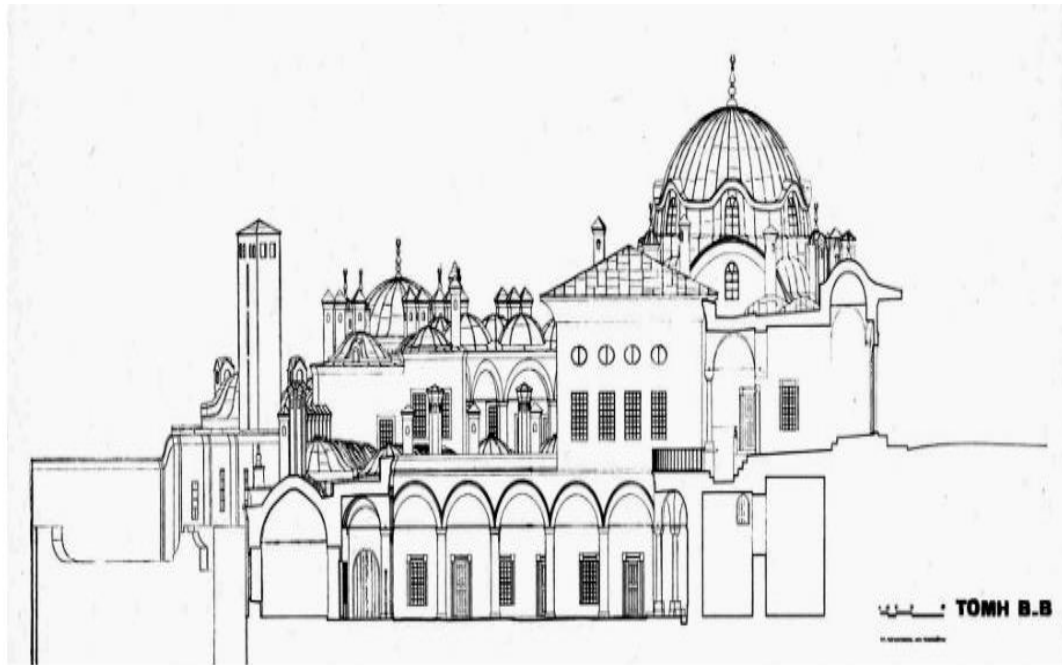
Στη Βόρεια πλευρά βρισκόταν το Ιμαρέτ ενώ το “megteb” στη Βορειοανατολική πλευρά. Έπειτα βρίσκουμε έναν από τους ‘mendrese’ με τον κύριο ‘dershane’ (φροντιστήριο) στη Βορειοανατολική γωνία. Στο τέλος του βόρειου τμήματος βρισκόταν τα διοικητικά γραφεία του Ιμαρέτ (2022,Lalenis K.,&Al, τόμ.1, τευχ.4:20). Στο dershane και στο megteb δόθηκε κάπως μεγαλύτερη έμφαση αναδεικνύοντας τις ενότητες από την ιδιαίτερη προσοχή που δόθηκε στους θόλους. Οι τοίχοι ήταν κτισμένοι από λαξευτές πέτρες και διάσπαρτα τούβλα μέχρι το σημείο όπου υπήρχαν τόξα και θόλοι άρχισαν να σχηματίζονται. Από εκεί και πέρα η κατασκευή γινόταν αποκλειστικά από τούβλα (2016,Ivkonska,V.:21), με το πλάτος τους να φτάνει μεταξύ 0,90-1,00 μέτρα (2022,Lalenis K.,&Al, τόμ.1, τευχ.4:21).

Η αρχιτεκτονική του Ιμαρέτ και του συγκροτήματος των κτιρίων που περιέχονται σε αυτό, συμπεριελάμβανε μια δημόσια κουζίνα, δύο Ισλαμικά σχολεία (“medrese”), ένα

δημοτικό σχολείο (“megteb”), ένα ιδιωτικό τζαμί και διάφορα διοικητικά γραφεία. Η έκτασή του Ιμαρέτ είναι 4.167 τ.μ. (Στεφανίδου,1987). Ο στεγασμένος χώρος του είναι περίπου 1.890 τ.μ., έχει κλειστή την πρόσοψή του από πίσω, είναι πολύ ανοιχτό από μπροστά, ενώ την εποχή που κτίστηκε, κτίστηκε πάνω στο τείχος (youtube misirian). Οι κύριοι περιβάλλοντες τοίχοι του Ιμαρέτ, είναι κατασκευασμένοι από χονδρά λαξευμένες πέτρες και διάσπαρτα τούβλα χωρίς συγκεκριμένη σειρά.

Όσον αφορά στη διάταξη και διαρρύθμιση των χώρων του Ιμαρέτ, αυτό φιλοξενούσε κελιά, 25 στον πρώτο όροφο και 36 στον δεύτερο, ένα “mescit” (τζαμί χωρίς μιναρέ), ένα συγκρότημα για διδασκαλία, διάφορους χώρους κουζίνας, αποθηκευτικούς χώρους, τουρκικά λουτρά και απομονωμένα αίθρια. Το συνολικό κατασκευαστικό κόστος του Ιμαρέτ ανήλθε σε 15.000 λίρες, ένα μυθικό ποσό για την εποχή, ενώ αποτελεί μία μεγάλη και δυναμική επέμβαση στην κλίμακα της μικρής πόλης, τη σημαντικότερη ίσως πολεοδομική επέμβαση όλης της περιόδου (2022,Lalenis K.,&Al, τόμ.1, τευχ.4:20).

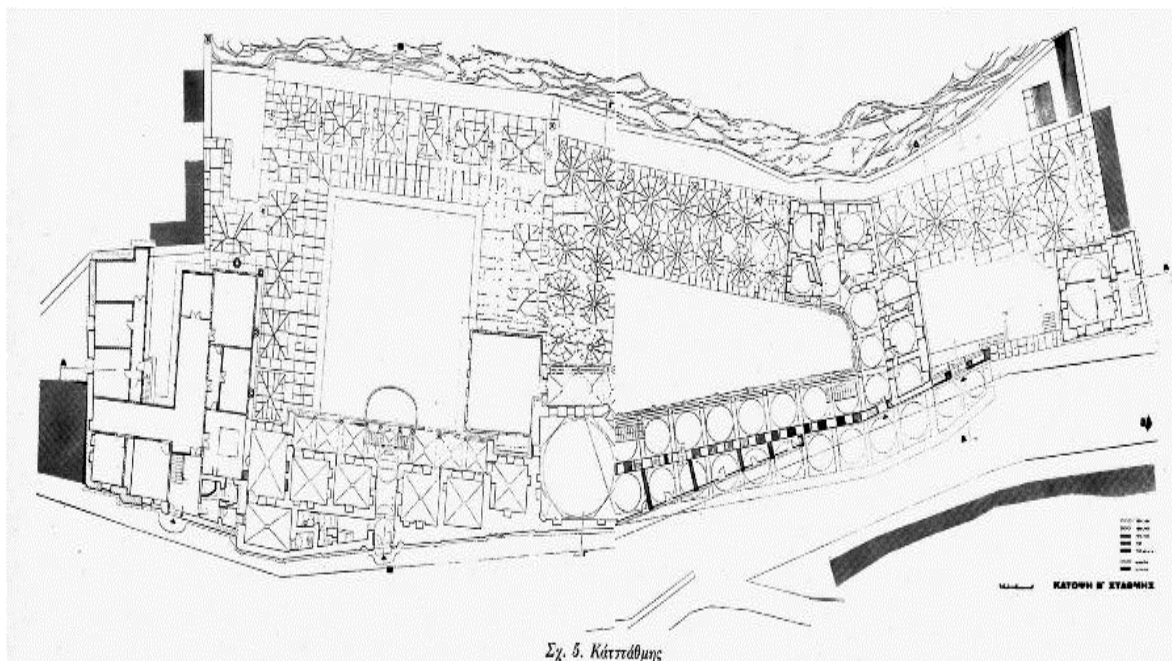
Το Ιμαρέτ διακρίθηκε για την απλότητά του στα δομικά, γεωμετρικά του στοιχεία και στη διακόσμηση εσωτερικών και εξωτερικών όψεων. Τα πιο συναρπαστικά αρχιτεκτονικά στοιχεία του ήταν τα εσωτερικά αίθρια και η συνεχής διαδοχή κλειστών, ημιυπαίθριων χώρων με τις ισοδύναμες σταδιακές σκιάσεις (2016,Ivkonska,V.:22). Αυτό που κάνει το kulliyе μοναδικό είναι όχι μόνο το γεγονός πως χτίστηκε αργότερα από τα περισσότερα τέτοιου είδους ιδρύματα της Οθωμανικής εποχής, αλλά το γεγονός ότι προοριζόταν για εκπαιδευτικό κέντρο. Επίσης το απροσδόκητο στο Ιμαρέτ υπήρξε πως όλα αυτά τα κτιριακά στοιχεία του συγκροτήματος συνυπήρχαν υπό την ίδια σκέπη κάτι που δεν αποτελούσε Οθωμανική πρακτική (2016,Ivkonska,V.:22).

Tab. 3 Section of the second medrese with view on the, now lost, second derslane (source: The Kavala Imaret Stefanidou A. 1987)

Εικόνα 27

Τμήμα του δεύτερου medrese, στον, τώρα χαμένο, δεύτερο derslane
Πηγή: «Το Ιμαρέτ της Καβάλας» (Στεφανίδου Α., 1987)

Εικόνα 28

Ο πρώτος όροφος του συγκροτήματος του Ιμαρέτ
Πηγή: «Το Ιμαρέτ της Καβάλας» (Στεφανίδου Α., 1987)

4.8.3 Αποκατάσταση του Ιμαρέτ και παρούσα κατάσταση

Εικόνα 29

Διαδικασία αποκατάστασης και Τεχνικές
Πηγή: (2022,Lalenis,K. &Al.)

Τη μελέτη για την αποκατάστασή του Ιμαρέτ, ανέλαβε εξέχον αρχιτεκτονικό γραφείο και αυτή περιλάμβανε τα κάτωθι:

α) Αποκατάσταση και αλλαγή χρήσης. Το τζαμί (mescit) θα χρησιμοποιούνταν για προσωρινές εκθέσεις, στους δύο μεντρεσέδες που βρίσκονταν στον περιβάλλοντα χώρο της αυλής θα φυτεύονταν φυτά της Μεσογείου, όπως πορτοκαλιές, τα δωμάτια των μαθητών θα έπρεπε να μετατραπούν σε δωμάτια ξενοδοχείου, έπρεπε να προστεθούν ξύλινες ράμπες που να επιτρέπουν την κυκλοφορία των αναπηρικών αμαξιδίων και να αποκατασταθούν οι ξύλινες κατασκευές της νότιας πλευράς, β) πρόσθετες κατασκευές κυρίως από γυαλί, κινητός πάγκος για τη νότια αυλή, γ) αποκατάσταση ξύλινων κατασκευών με νέα χρήση, ανακατασκευή του δεύτερου τζαμιού (mescit) για τη φιλοξενία τριών δωματίων ξενοδοχείου, ανακατασκευή του φρουραρχείου με σκοπό τη διεύρυνση του χώρου πολλαπλών χρήσεων του ξενοδοχείου. Ωστόσο η προαναφερθείσα μελέτη δεν πραγματοποιήθηκε καθαυτή (Κιζής 2009: 423-425, Μπακιρτζής 2009: 433-440) αλλά μάλλον τροποποιήθηκε.

Παρά το γεγονός ότι η αρχική μελέτη για την αποκατάσταση εγκρίθηκε από την τοπική αρχαιολογική εφορεία και το κεντρικό αρχαιολογικό συμβούλιο, η παρέμβαση που έγινε τελικά οδήγησε σε σύγκρουση των δύο αρχών με αποτέλεσμα να εξυπηρετηθούν τα

οράματα και οι ανάγκες του μισθωτή και όχι οι ανάγκες του μνημείου (2012, Tsimitaki,M&A1,:9).

Το 2004 και μετά από μια αποκατάσταση είκοσι δύο μηνών, της οποίας το κόστος ανήλθε στα επτά (7) εκατομμύρια ευρώ, το Ιμαρέτ μετατράπηκε σε ξενοδοχείο αποτελώντας έτσι πρώτο ξενοδοχείο σε ιστορικό χώρο στην Ελλάδα (2013,Lalenis,K.,Samourkasidou, E., Τομ.7, Τευχ.2:215). Η σχολαστική αποκατάσταση, πραγματοποιήθηκε υπό τον αυστηρό έλεγχο των αρχιτεκτόνων της Εφορίας της Καβάλας (2016,Ivkonvska,V.:25). Έγινε δυνατό να αναβιώθει η αρχική αρχιτεκτονική ταυτότητα του μνημείου, από ξεχωριστές αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες έως και δευτερεύουσες, όπως το υλικό των αρχικών πολυθρόνων.

Τα περισσότερα από τα διακριτά στοιχεία σιδηρουργίας διατηρήθηκαν προσεκτικά και μερικά επαναχρησιμοποιήθηκαν, για παράδειγμα σαν κιγκλιδώματα. Καθαρίστηκε και αποκαταστάθηκε η άκαμπτη αρχική μεταλλοτεχνία, οι περισσότερες από τις αρχικές πόρτες του συγκροτήματος σώζονται, οι τέσσερις υπάρχουσες επιγραφές του συγκροτήματος (kulliye) καθαρίστηκαν και ανακαινίστηκαν προσεκτικά. Επιπλέον πραγματοποιήθηκαν σχολαστικές μελέτες για την ανακάλυψη του αρχικού χρωματισμού του κτιριακού συγκροτήματος και κατέληξαν στην παρασκευή κονιάματος επί τόπου σύμφωνα με την παραδοσιακή υφή και χαρακτηριστικά (1988,Tsegelidou,M.).

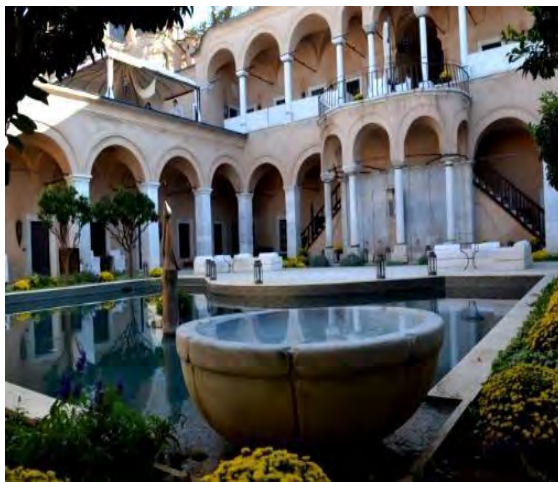

Εικόνα 30: Αίθρια μετά την αποκατάσταση, διάδρομος και δεξαμενή
Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Θ. Παπαδόπουλου

Εικόνα 31: Το Ιμαρέτ σήμερα
Πηγή: (2022,Lalenis,K. &Al.)

Το ξενοδοχείο Ιμαρέτ πλέον, διαθέτει τριάντα (30) πολυτελή δωμάτια (τα προηγούμενα δωμάτια των σπουδαστών), διακοσμημένα με Αιγυπτιακούς πολυελαίους και χαλιά αντίκες στα πέτρινα πατώματα. Ο κυρίως derthane μετατράπηκε σε βιβλιοθήκη ενώ η παλιά στέρνα σε πισίνα. Το ξενοδοχείο διαθέτει εστιατόριο με θέα το λιμάνι της Καβάλας, ενώ οι εσωτερικές αυλές φιλοξενούν βρύσες και εσπεριδοειδή (2016,Ivkovska,V.:25).

Εικόνα 32 (αριστερά): Η πρώτη αυλή του Ιμαρέτ (πηγή: 2014,Velika Ivkovska)
Εικόνα 33 (δεξιά): Η αυλή με τα εσπεριδοειδή (πηγή: 2014,Velika Ivkovska)

Αξίζει να σημειωθεί πως πέραν της λειτουργίας του ως ξενοδοχείου, το Ιμαρέτ έχει συνεισφορά στην πολιτιστική ζωή της πόλης μέσω της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης με την ονομασία I.M.A.R.E.T (Institute of Mohamed Ali for the research of the Eastern Tradition) (Λαλένης,Κ., Σαμουρκασίδου,Ε., 2022).

4.9 Η σημασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς για την πόλη

Η αρχιτεκτονική κληρονομιά, την τελευταία δεκαετία, έχει αποκτήσει τον σημαντικό ρόλο του μοχλού ανάπτυξης των πόλεων και των περιφερειών της χώρας και αυτό οφείλεται στο όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη διαχείρισή της. Ο νέος αυτός ρόλος της, συνδέεται με δύο σύγχρονα διεθνή φαινόμενα: α) το νέο μεταβιομηχανικό και κοινωνικό περιβάλλον και β) την αυξανόμενη ‘κρίση ταυτότητας’ των σύγχρονων πόλεων, που οφείλεται στην πολιτισμική παγκοσμιοποίηση. Η έννοια της ‘ταυτότητας του τόπου’ έχει ιδιαίτερη σημασία για τις πόλεις και τις περιφέρειες που θέλουν να την αναδείξουν, οπότε η αρχιτεκτονική κληρονομιά είναι αυτή που βοηθάει στην ανάδειξή της (Γοσπονδίνη Α., 2007).

Εξαιτίας της κρίσης ταυτότητας, οι ευρωπαϊκές πόλεις θα στρέφονται περισσότερο προς την πολιτισμική τους παράδοση και την αρχιτεκτονική τους κληρονομιά (Castells M., 1993, στο Αειχώρος 2007).

Οπότε γίνεται αντιληπτό πως η αρχιτεκτονική κληρονομιά παίζει σημαντικό ρόλο στην μελλοντική ανάπτυξη των πόλεων και από αυτό δεν εξαιρείται η Καβάλα. Η πόλη ήταν γνωστό λιμάνι εξαγωγών από τον 18^ο αιώνα και παρουσίασε έντονη οικοδομική δραστηριότητα μετά το 1866 με το χτίσιμο των πρώτων καπναποθηκών. Η αρχιτεκτονική κληρονομιά της αποτελεί ενδεχομένως το ισχυρότερο στοιχείο της ταυτότητάς της, διότι από τη μια υπάρχουν μνημεία κλασικών – ελληνιστικών χρόνων, βυζαντινών και νεότερων ιστορικών περιόδων (Δήμος Καβάλας, 2016).

Από την άλλη υπάρχει η παλαιότερη συνοικία, η Παναγία. Η αρχιτεκτονική της κληρονομιά έχει ιδιαίτερη σημασία για την Καβάλα, διότι έχει πλούσια ιστορία με επιρροές από τους Βυζαντινούς, τους Οθωμανούς και τους Εβραίους. Επίσης η μοναδική της αρχιτεκτονική με τα λιθόστρωτα δρομάκια και τα παραδοσιακά κτίρια, προσφέρει μια ξεχωριστή ατμόσφαιρα του παρελθόντος στους επισκέπτες. Με τον τρόπο αυτό η Καβάλα μπορεί να προβληθεί ως πολιτιστικός προορισμός και να επωφεληθεί οικονομικά.

5. Μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, ήταν α) ποιοτική, μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων, και β) ποσοτική, με τη χρήση ερωτηματολογίου.

5.1 Ποιοτική έρευνα

Στην ποιοτική έρευνα πραγματοποιήθηκαν τρεις συνεντεύξεις, με μικρό αριθμό ατόμων, τρία (3) στην προκειμένη περίπτωση, τα οποία εκπροσωπούν φορείς: από την τοπική αυτοδιοίκηση, β) από την κεντρική διοίκηση και γ) από τους κατοίκους της συνοικίας.

Σκοπός των συνεντεύξεων ήταν να καταγραφούν οι απόψεις τους σε ζητήματα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, διαχείρισης και διατήρησης των κτιριακών αποθεμάτων, αλλά και ποιες δράσεις γίνονται ώστε να αναδειχθεί η περιοχή ενδιαφέροντος.

Εξάλλου ‘οι συνεντεύξεις ειδικών είναι ένας τρόπος για να αποκαλυφθεί η σιωπηρή γνώση που έχουν συγκεντρώσει τα άτομα που εμπλέκονται στο θέμα’ (Ambrosini & Bowman, 2011).

Οι κύριες ερωτήσεις ήταν οχτώ (8), αλλά κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων προέκυπταν και άλλες. Οι πέντε (5) από αυτές ήταν προσωπικής κριτικής σκέψης και οι υπόλοιπες τρεις (3) ήταν επηρεασμένες από προηγούμενες επιστημονικές έρευνες.

Επίσης ένας ακόμα σκοπός των συνεντεύξεων ήταν να αντληθούν ερευνητικά ερωτήματα για τη σύνταξη του ερωτηματολογίου.

Οι βασικές ερωτήσεις ήταν οι εξής:

1. Η χερσόνησος της Παναγίας είναι το ιστορικό κέντρο της Καβάλας με πολλά κτίρια αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Αυτά προστατεύονται από την Πολιτεία και σε ποιο βαθμό;
2. Εκτός από τα παλιά κτίσματα, συναντά κανείς και οικίες με πιο μοντέρνο σχεδιασμό. Έγινε κάποια εξαίρεση για την ανοικοδόμησή τους;
3. Το Ιμαρέτ και η οικία του Μεχμέτ Αλή είναι τα δύο πιο γνωστά κτίρια της συνοικίας με ιδιαίτερη ομορφιά και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό. Πιστεύετε πως έχουν αξιοποιηθεί σωστά;

4. Η συνοικία της Παναγίας είναι από μόνη της ικανή να αυξήσει τον πολιτιστικό τουρισμό της πόλης;
5. Εκτός από το γνωστό φεστιβάλ Cosmopolis που γίνεται κάθε χρόνο, εκτός από τα χρόνια covid, και λαμβάνει χώρα κυρίως στη συνοικία της Παναγίας, ποιες άλλες εκδηλώσεις γίνονται που αναδεικνύουν τη συγκεκριμένη περιοχή;
6. Πιστεύετε πως ο Δήμος της Καβάλας έχει αξιοποιήσει την περιοχή για την αύξηση του τουρισμού και αν όχι κατά πόσο μπορεί να το κάνει;
7. Υπάρχουν αρκετά κτίρια τα οποία είναι εγκαταλελειμμένα και πολλά από αυτά αρχίζουν να πέφτουν λόγω παλαιότητας και έλλειψης συντήρησης. Υπάρχει κάποιο σχέδιο εκ μέρους της Πολιτείας για τη διατήρησή τους;
8. Δίνονται κίνητρα στους ιδιοκτήτες προκειμένου να γίνει αναστήλωση ή αναπαλαίωση των κτιρίων αυτών;

5.1.1 Επεξεργασία των συνεντεύξεων

Τα άτομα στα οποία απευθύνθηκαν οι ερωτήσεις ήταν με σειρά:

- i. Από την τοπική αυτοδιοίκηση, ο Αντιδήμαρχος παιδείας, πολιτισμού και δημοτικής αστυνομίας της Καβάλας, για χάριν ευκολίας θα αναφέρεται ως “Α”.
- ii. Από την κεντρική διοίκηση, ο Προϊστάμενος Βυζαντινών και μεταβυζαντινών αρχαιοτήτων και μουσείων, για χάριν ευκολίας θα αναφέρεται ως “Β”.
- iii. Η αντιπρόεδρος του εξωραϊστικού πολιτιστικού συλλόγου Παναγίας «Το Κάστρο», για χάριν ευκολίας θα αναφέρεται ως “Γ”.

Εν συντομία, τα βασικά σημεία των απαντήσεων στις ερωτήσεις είναι τα εξής:

Στην ερώτηση 1: όλοι απάντησαν πως προστατεύονται απόλυτα, γιατί έχει κηρυχθεί προστατευόμενος οικισμός. Όλα τα σπίτια πρέπει να έχουν ξύλινα κουφώματα, σκεπή με κεραμίδια και υπάρχει περιορισμός ύψους μέχρι 2 ορόφους. Αν κάποιο σπίτι γκρεμιστεί ο ιδιοκτήτης πρέπει να το ξαναφτιάξει όπως ακριβώς ήταν.

Στην ερώτηση 2: ο Α και η Γ, ανέφεραν πως τα σπίτια αυτά έγιναν την περίοδο της δικτατορίας κατά κύριο λόγο, πριν ανακηρυχθεί προστατευόμενος οικισμός, όπου δεν υπήρχε έλεγχος. Κατά τον Β, πολλά έγιναν και στη δεκαετία του '80, όπου τότε υπήρχε έλεγχος ιδιαίτερα στη μορφολογία.

Στην ερώτηση 3: όλοι πιστεύουν πως αξιοποιήθηκαν σωστά, διότι κατά τον Α δόθηκαν σε ιδιώτη, ο οποίος έχει συμφωνήσει να τα εκμεταλλεύεται για 99 χρόνια. Αυτά είναι που ελκύουν τους τουρίστες, ειδικά το Ιμαρέτ που έχει γίνει ξενοδοχείο.

Στην ερώτηση 4: ο Α και η Γ πιστεύουν πως μπορεί από μόνη της η συνοικία να αυξήσει τον τουρισμό, λόγω της θέσης της, της ομορφιάς της, λόγω του κάστρου και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς που προωθείται περισσότερο μέσω φωτογραφιών, αλλά και του Δήμου. Κατά τον Β η συνοικία είναι χωρίς ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, δεν έχει αυθεντικότητα. Δεν έχουν υπάρξει μείζονες επεμβάσεις από τις δημοτικές ηγεσίες, διότι δεν είχαν την αίσθηση διαχείρισης ιστορικών οικισμών.

Στην ερώτηση 5: ο Α απάντησε πως γίνονται εκδηλώσεις και μέσα στο κάστρο, όπως συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις και δράσεις πολιτιστικών συλλόγων. Το περασμένο καλοκαίρι μέσω του Cosmopolis έγιναν εκδηλώσεις και μέσα σε στενά και αυλές σπιτιών, κάτι που το επέβαλε η πανδημία και βοήθησε τον κόσμο της Καβάλας να γνωρίσει καλύτερα τη συνοικία. Η Γ απάντησε πως γίνονται φεστιβάλ κινηματογράφου σχολείων, εκθέσεις κεραμικής και το έθιμο του κλείδωνα.

Στην ερώτηση 6: ο Α απάντησε πως ο Δήμος προσπαθεί να αξιοποιήσει πλήρως την περιοχή για τουριστικούς σκοπούς. Γίνεται προσπάθεια να εγκατασταθεί ασανσέρ που θα συνδέει το λιμάνι με τη συνοικία και θα εξυπηρετεί τουρίστες και κατοίκους, θα γίνει υπογειοποίηση καλωδίων για τη βελτίωση της αισθητικής του τοπίου, υπάρχει έγκριση από την Ε.Ε. για συντήρηση των τειχών και τη δημιουργία μονοπατιού για περίπατο εκτός των τειχών της χερσονήσου. Επίσης γίνεται προσπάθεια να μπει στον κατάλογο της UNESCO αλλά είναι χρονοβόρα διαδικασία και πολλή δύσκολη μιας και υπάρχει αντίρρηση από τους κατοίκους γιατί θα πρέπει να είναι όλα τυποποιημένα και να τηρούν συγκεκριμένους κανόνες, από το βάψιμο μέχρι τη συντήρηση.

Ο Β από την άλλη, απάντησε πως έχουν γίνει μόνο μικροεπεμβάσεις, οι οποίες είναι η εύκολη λύση για μετρίου επιπέδου εκδηλώσεις. Επίσης δεν υπάρχει όραμα να αλλάξουν τα πράγματα, γιατί το ασανσέρ ακούγεται ήδη από το 1991 χωρίς να έχει γίνει κάτι μέχρι σήμερα. Η Γ απάντησε πως θα μπορούσαν να γίνουν και άλλα πράγματα για να προβληθεί περισσότερο η περιοχή, όπως για παράδειγμα να υπάρχει ένας ξεναγός που να

δείχνει στους τουρίστες τα σημεία ενδιαφέροντος, αλλά ο Δήμος δεν έχει ανταποκριθεί σε αυτό. Το ασανσέρ δε θα εξυπηρετεί τους κατοίκους αλλά τους τουρίστες.

Στην ερώτηση 7: ο Α απάντησε πως ο Δήμος δε μπορεί να επέμβει, διότι ανήκουν σε ιδιώτες, πολλοί από τους οποίους δε ζουν, άλλοι βρίσκονται στο εξωτερικό και άλλοι έχουν κύρια κατοικία σε άλλο σημείο της πόλης και δεν ενδιαφέρονται. Ο Δήμος δεν έχει την οικονομική δυνατότητα αγοράς τους. Ο Β απάντησε πως δεν υπάρχει συγκροτημένη πρόταση, ούτε από την Πολιτεία. Η Γ απάντησε πως μειώνεται δραστικά ο πληθυσμός της Παναγίας και τα σπίτια εγκαταλείπονται, διότι δεν υπάρχουν οικονομικοί πόροι για τη συντήρησή τους.

Στην ερώτηση 8: ο Α απάντησε πως το ίδιο το κράτος θα πρέπει να δώσει τα οικονομικά κίνητρα στους ιδιοκτήτες για τη συντήρησή τους. Οι Β και Γ απάντησαν πως δε δίνονται κίνητρα για συντήρηση. Παλιά υπήρχαν επιδοτήσεις από την Ε.Ε. χωρίς να συνεχιστούν. Επιδοτήσεις θα πρέπει να δίνονται όταν οι ιδιοκτήτες έχουν τη δυνατότητα να το κάνουν. Όλοι τέλος μίλησαν για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή, με κύριο το κυκλοφοριακό. Μια λύση κατά τον Α είναι το ασανσέρ που θα αποσυμφορήσει την περιοχή, επίσης η αδειοδότηση στους μόνιμους κατοίκους να έχουν πρόσβαση στη χερσόνησο με ειδική κάρτα και να μπει ένα μικρό αστικό λεωφορείο για την εξυπηρέτηση των κατοίκων. Ο Β σαν λύση ανέφερε τον αποκλεισμό όλων των οχημάτων και να πηγαίνουν στην περιοχή μόνο με τα πόδια ή με αδειοδοτημένο ταξί. Προτάθηκε επίσης η λύση δημιουργίας υπογείου parking με πώληση θέσεων στους μόνιμους κατοίκους. Όσον αφορά τα εγκαταλελειμμένα ο Β ανέφερε πως αποτελούν εστία μόλυνσης και υπάρχει κίνδυνος πυρκαγιάς λόγω των υλικών, όπως το ξύλο, από τα οποία ήταν κατασκευασμένα. Το πρόβλημα της αποκατάστασής τους είναι πολύ μεγάλο γιατί χρειάζονται τεχνικές γνώσεις που σπανίζουν, ενώ το ίδιο ανέφερε και η Γ, για τη δυσκολία επισκευής των τσατμάδων που χρειάζονται ειδικοί τεχνίτες. Συμπερασματικά θα πρέπει να διακρίνουμε τα υπάρχοντα σπίτια σε τρεις κατηγορίες: τα παλιά κτίσματα, τα παλιά ετοιμόρροπα, τα σύγχρονα και παράνομα.

5.2 Ποσοτική έρευνα

Για τη διενέργεια της ποσοτικής έρευνας δημιουργήθηκε ερωτηματολόγιο 24 ερωτήσεων και διανεμήθηκε μέσω γνωστής πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, σε κατοίκους της πόλης, σε επισκέπτες, γνωστούς και φίλους οι οποίοι γνωρίζουν την Καβάλα και τη συνοικία της Παναγίας, προκειμένου να

σχηματίσω μια σφαιρική εικόνα για το πως βλέπουν οι άλλοι τη συγκεκριμένη περιοχή ενδιαφέροντος.

5.2.1 Ερευνητικά ερωτήματα

Στον παρακάτω πίνακα διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα που διατυπώθηκαν, μερικά από τα οποία προέκυψαν και από τις συνεντεύξεις, και σε ποιες ερωτήσεις αντιστοιχούν.

Ερευνητικά ερωτήματα	Ερωτήσεις
1. Σχετικά με τη διαμονή επισκεπτών και κατοίκων και για τη συχνότητα επίσκεψης στην πόλη για τους πρώτους	5, 6, 7
2. Κατά πόσο η επίσκεψη στην πόλη συνδυαζόταν με άλλες δραστηριότητες και την περίοδο επίσκεψης	8, 9
3. Αν συνδυάστηκε η επίσκεψη στην πόλη με μια περιπλάνηση στη συνοικία της παναγίας	10, 11, 12
4. Σε ποιο βαθμό η επίσκεψη στη συνοικία της Παναγίας δημιουργεί θετικά συναισθήματα	13, 15
5. Σε ποιο βαθμό πιστεύεται πως τα νεότερα κτίσματα που αναμειγνύονται με τα αυθεντικά ιστορικά κτίρια, αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία της ιστορικής γειτονιάς	14
6. Σε ποιο βαθμό πιστεύεται πως κάποιος φορέας διαχείρισης της συνοικίας θα έδινε λύσεις σε προβλήματα της περιοχής	16, 22
7. Ποιο πιστεύεται πως είναι το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η περιοχή, και η πιθανή λύση του	17, 18
8. Σχετικά με την άποψη κατοίκων και επισκεπτών για το μέλλον της περιοχής	19, 20
9. Σχετικά με την άποψη των κατοίκων και των επισκεπτών της πόλης για τους τρόπους αύξησης της επισκεψιμότητας	21, 23

Πίνακας 2: Ερευνητικά ερωτήματα
Ιδία επεξεργασία

Οι ερωτήσεις 1-4 αφορούν ατομικά στοιχεία όπως φύλο (ερώτηση 1), ηλικία (ερώτηση 2), το επίπεδο εκπαίδευσης (ερώτηση 3), και αν είναι κάτοικος της πόλης (ερώτηση 4). Στην τελευταία ερώτηση (ερώτηση 24) έπρεπε ο κάθε ερωτώμενος να απαντήσει με ένα μικρό κείμενο, σχετικά με αυτό που προκάλεσε τη μεγαλύτερη εντύπωση από την περιπλάνηση στην ιστορική συνοικία.

Στη συνέχεια διατυπώνονται οι αντίστοιχες ερωτήσεις, προκειμένου να διερευνηθεί, μεταξύ επισκεπτών της πόλης και κατοίκων:

5. Σε τί ποσοστό έχουν επισκεφθεί την πόλη:

- Μια φορά
- 2 ή περισσότερες
- Καθόλου;

6. Πού ήταν ή είναι η διαμονή τους; Και συγκεκριμένα:

- Σε ξενοδοχείο
- Σε ενοικιαζόμενο σπίτι
- Σε σπίτι φίλων ή συγγενών
- Σε άλλη επιλογή;

7. Πού ήταν ή είναι η περιοχή διαμονής τους; Και συγκεκριμένα:

- Στο κέντρο της πόλης
- Σε μικρή απόσταση από το κέντρο
- Σε συνοικία εκτός κέντρου
- Στη συνοικία της παναγίας
- Σε άλλη επιλογή;

8. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος επίσκεψης στην πόλη; Και συγκεκριμένα:

- Επαγγελματικό ταξίδι
- Ταξίδι αναψυχής – διακοπές
- Για πολιτιστικούς λόγους
- Ως ενδιάμεσος σταθμός
- Για άλλο λόγο;

9. Ποια περίοδο επισκέφθηκαν τη πόλη; Και συγκεκριμένα σε τί ποσοστό:

- Το καλοκαίρι
- Τον χειμώνα
- Περίοδο διακοπών Χριστουγέννων
- Περίοδο διακοπών Πάσχα

10. Σε τί ποσοστό περιπλανήθηκαν στη συνοικία της παναγίας;

11. Πόσο χρόνο αφιέρωσαν στη συνοικία της Παναγίας; Και συγκεκριμένα:

- Λιγότερο από ώρα
- Μέχρι 2 ώρες
- Πάνω από 2 ώρες;

12. Ποια μέρη της συνοικίας επισκέφθηκαν περισσότερο; Και συγκεκριμένα σε τί ποσοστό:

- Το κάστρο
- Το σπίτι του Μεχμέτ Αλή
- Το Ιμαρέτ
- Τον φάρο
- Τα στενά σοκάκια
- Ή τον συνδυασμό όλων;

13. Ποιο αίσθημα έβγαλε στους επισκέπτες και τους κατοίκους η περιήγηση στη συνοικία; Και συγκεκριμένα:

- Ομορφιά
- Ιερότητα του τόπου
- Ιστορικότητα
- Ξεχωριστή αρχιτεκτονική
- Ή τον συνδυασμό όλων;

14. Σε τί ποσοστό πιστεύεται πως τα νεότερα κτίρια που βρίσκονται στην περιοχή αλλοιώνουν την ομορφιά και την ομοιομορφία της συνοικίας;

15. Ποια αίσθηση δημιουργείται από την όψη των εγκαταλελειμμένων κτιρίων; Και συγκεκριμένα:

- Υποβαθμισμένης περιοχής
- Για αδιάφορους ιδιοκτήτες
- Για αδιάφορη Πολιτεία
- Κάτι άλλο;

16. Ποια πιστεύεται πως θα ήταν η καλύτερη λύση για τη διατήρηση των κτιρίων χωρίς συνέπειες στον χαρακτήρα της συνοικίας; Και συγκεκριμένα:

- Να δοθούν κίνητρα στους ιδιοκτήτες από την Πολιτεία
- Να ενδιαφερθεί ο Δήμος με προοπτική για το μέλλον
- Να βρεθεί ενδιάμεση λύση;

17. Ποιο πιστεύεται πως είναι το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η περιοχή; Και συγκεκριμένα:

- Το κυκλοφοριακό
- Η προσβασιμότητα με τα πόδια
- Τα εγκαταλελειμμένα κτίρια
- Η έλλειψη συγκοινωνίας
- Κάτι άλλο;

18. Σε τί ποσοστό πιστεύεται πως η λύση της εγκατάστασης ανελκυστήρα από το λιμάνι προς την Παναγία θα έλυνε το κυκλοφοριακό;

19. Με ποιόν τρόπο θα θέλανε οι κάτοικοι και οι επισκέπτες να αλλάξει η περιοχή; Και συγκεκριμένα:

- Με αναστήλωση των παλιών κτιρίων
- Με την αντικατάστασή τους από σύγχρονα
- Με σύγχρονες υποδομές σεβόμενα την παραδοσιακή αρχιτεκτονική
- Να μην αλλάξει;

20. Σε τί ποσοστό πιστεύεται πως η ψηφιοποίηση κτιρίων πολιτιστικής κληρονομιάς, ως μορφή διατήρησής τους, θα μπορούσε να λειτουργήσει στη συνοικία της Παναγίας;

21. Σε τί ποσοστό πιστεύεται πως μια πιθανή τρισδιάστατη μορφή της συνοικίας στο διαδίκτυο, θα ενθάρρυνε τη μελλοντική επίσκεψη της πόλης στο μέλλον;

22. Σε τί ποσοστό πιστεύεται πως ένα Σχέδιο Διαχείρισης της περιοχής θα αποτελούσε λύση στα προβλήματά της;

23. Σε τί ποσοστό πιστεύεται πως μια πιθανή υποψηφιότητα της Καβάλας για Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης θα προωθούσε την ανάπτυξη της περιοχής;

Στο Παράρτημα Α' παρατίθεται το ερωτηματολόγιο καθώς και οι απαντήσεις με τα γραφήματα στο Παράρτημα Β'.

5.2.2 Ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας

Το ερωτηματολόγιο απάντησαν 71 άτομα, κάτοικοι και επισκέπτες, από τους οποίους το 52,1% ήταν άνδρες. Το 47,9% ήταν ηλικίας από 41 έως 55 ετών, με το μεγαλύτερο ποσοστό 47,9%, να είναι απόφοιτοι ανωτάτων ιδρυμάτων. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων που απάντησαν ήταν μόνιμοι κάτοικοι σε ποσοστό 62%, ενώ το 39,4% έχει μείνει σε σπίτι συγγενών ή φίλων. Το 40,8% μένει ή έμεινε σε μικρή απόσταση από το κέντρο της πόλης, με το 49,3% των επισκεπτών να πηγαίνουν στην πόλη για διακοπές κυρίως το καλοκαίρι, σε ποσοστό 78,9%. Το 95,8% έχουν επισκεφθεί τη συνοικία της Παναγίας και μέχρι 2 ώρες χρόνο αφιέρωσαν στη συγκεκριμένη περιοχή σε ποσοστό 45,1%. Οι περισσότεροι σε ποσοστό 64,8% επισκέφθηκαν όλα τα αξιοθέατα της συνοικίας, με το 63,4% να αισθάνθηκε την ομορφιά, την ιερότητα, την ιστορικότητα και την ξεχωριστή αρχιτεκτονική του τόπου. Σε ποσοστό 45,1% πιστεύουν πως τα νεότερα κτίρια αλλοιώνουν την ομοιομορφία και την ομορφιά της συνοικίας και πως για τα εγκαταλελειμμένα κτίρια σε ποσοστό 46,5% πιστεύουν πως φταίει η αδιαφορία της Πολιτείας, ενώ το 38% των ερωτηθέντων πιστεύει πως η καλύτερη λύση για τη διατήρηση των κτιρίων αυτών είναι να ενδιαφερθεί για αυτά ο Δήμος με προοπτική για μελλοντική εκμετάλλευση. Το κυκλοφοριακό είναι σε ποσοστό 52,1% το κυριότερο

πρόβλημα της περιοχής και μια πιθανή εγκατάσταση ανελκυστήρα που θα συνέδεε το parking του λιμανιού με τη συνοικία, θα έλυνε το πρόβλημα και θα αύξανε την τουριστική κίνηση, σύμφωνα με το 71,8% των ερωτηθέντων. Αίσθηση προκαλεί το γεγονός πως το 98,6% των ερωτηθέντων θέλουν να δουν την περιοχή να αλλάζει, και συγκεκριμένα οι μισοί από αυτούς σε ποσοστό 49,3% θέλουν αναστήλωση των παλιών κτιρίων και το ίδιο ποσοστό επιθυμεί σύγχρονες υποδομές με σεβασμό στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Επίσης το 53,5% πιστεύει πως η ψηφιοποίηση κτιρίων με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, ως μια μορφή διατήρησής τους, θα μπορούσε να λειτουργήσει στην προκειμένη περίπτωση, καθώς επίσης και μια τρισδιάστατη απεικόνιση της περιοχής στο διαδίκτυο θα έλκυε το 71,8% των ερωτηθέντων για μελλοντική επίσκεψη. Τέλος σε ποσοστό 85,9% των ερωτηθέντων θα ήθελε ένα Σχέδιο Διαχείρισης της περιοχής ώστε να λυθούν πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, αλλά και θα βοηθούσε ιδιαίτερα την ανάπτυξή της, σύμφωνα με το 71,8%, μια σοβαρή υποψηφιότητα της Καβάλας για Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης.

Σχετικά με την τελευταία ερώτηση με απάντηση μέσω ανάπτυξης, οι περισσότεροι από τους ερωτώμενους είχαν τις λέξεις «γραφικότητα» και «αρχιτεκτονική» στις απαντήσεις τους, ενώ οι λέξεις «ομορφιά» και «ιστορικότητα» χρησιμοποιήθηκαν λιγότερο.

6. Συμπεράσματα – προτάσεις

Καταληκτικά, μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτό ότι η έννοια προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί ένα παγκόσμιο ζήτημα που συνεχώς εξελίσσεται. Ήδη από τα πρώτα χρόνια δημιουργίας οικισμών το κάθε έθνος προσπαθώντας να αποδώσει μια προσωπική ταυτότητα στο έθνος του ακολούθησε ένα μοναδικά δομημένο αρχιτεκτονική σχέδιο. Στόχος της σύγχρονης κοινωνίας είναι να διατηρήσει αυτό το αποτύπωμα όσο το δυνατόν πιο ακέραιο για τις μελλοντικές γενιές. Αυτό προϋποθέτει διεθνείς συμβάσεις, εθνική νομοθεσία αλλά και ατομική προσωπική αναγνώριση της αξίας των πολιτιστικών αγαθών, ώστε να αποφεύγεται κάθε είδους βανουσότητα ή καταστροφή. Τα διεθνή παραδείγματα πόλεων χαρακτηριζόμενα ως προστατευόμενα, πρέπει να συνεχίζουν να κοσμούν τις κοινωνίες και να αποτελούν πηγή έμπνευσης για καλλιτέχνες και αρχιτέκτονες. Οι σύγχρονες τάσεις και η εξελικτική πορεία των οικοδομών και της τέχνης σίγουρα μπορεί να δώσουν το έναυσμα για την ένταξη μεγαλύτερου φάσματος αγαθών στο πλαίσιο της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η συνεργασία, οι διεθνείς διάλογοι μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών αλλά και της παγκόσμιας κοινότητας, κρίνονται απαραίτητα είτε σε επιστημονικό επίπεδο είτε σε πλαίσιο εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας. Η συνολική συμβολή στην αρχή προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την εξέλιξη, τη συνεργασία, την ωρίμανση των δημοκρατικών πεποιθήσεων στο παγκόσμιο φάσμα.

Η αρχιτεκτονική κληρονομιά της συνοικίας της Παναγίας αποτελεί απόδειξη της πλούσιας ιστορίας και της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης. Η διατήρηση και η ανάδειξή της θα πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα και απαιτεί συνεργασία μεταξύ των τοπικών αρχών, της Πολιτείας και των ιδιοκτητών ακινήτων, ώστε να δημιουργηθεί ένας ζωντανός πολιτιστικός προορισμός. Αυτός με τη σειρά του μπορεί να διασφαλίσει τις μελλοντικές γενιές, που επωφελούμενες από την πλούσια ιστορία και τη μοναδική αρχιτεκτονική της περιοχής, μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο πλεονέκτημα για την τόνωση του τουρισμού στην πόλη.

Ο Δήμος Καβάλας σχεδίασε μια πρόταση για την ανάδειξη και αξιοποίηση της συνοικίας αυτής, στο πλαίσιο του πρώτου συμμετοχικού εργαστηρίου της πρόσκλησης του προγράμματος European Urban Initiative-Innovative Actions. Συγκεκριμένα, η πρόταση

ονομάζεται PASTICHE (Panagia Attractive and Sustainable Through Innovative, Circular and Heritage-Led Economies). Στο πλαίσιο της 1^{ης} Προκήρυξης Υποβολής Προτάσεων, οι αιτούντες μπορούν να υποβάλλουν προτάσεις έργων που άπτονται του New European Bauhaus. Οι εργασίες θα αφορούν στα κάτωθι:

1. Κατασκευή και ανακαίνιση σε πνεύμα κυκλικότητας και ουδετερότητας ως προς τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου.
2. Διατήρηση και μετασχηματισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς.
3. Προσαρμογή και μετασχηματισμός κτιρίων για οικονομικά προσιτές λύσεις στέγασης.
4. Ανάπλαση αστικών χώρων.

Το ποσοστό επιχορήγησης - συγχρηματοδότησης κάθε πρότασης ανέρχεται στο 80%.

Μερικές προτάσεις για την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της συνοικίας, οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη, θα μπορούσαν να είναι:

- ✓ Δημιουργία περιπατητικών ξεναγήσεων των τουριστών και επισκεπτών της πόλης, από κάποιον ξεναγό ή άτομο με πολιτιστικές γνώσεις, που θα αναδεικνύουν τα πιο σημαντικά αρχιτεκτονικά ορόσημα στην περιοχή της Παναγίας.
- ✓ Οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων σε κτίσματα αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, όπως μια συναυλία, προβολή ταινιών, μια έκθεση ζωγραφικής ή φωτογραφίας. Οι συγκεκριμένες δράσεις θα μπορούσαν να γίνουν σε κτίρια που πρώτα θα είχε διατηρήσει ο ιδιοκτήτης για αυτό το σκοπό ή ο τοπικός Δήμος.
- ✓ Συνεργασία των ιδιοκτητών ακινήτων με τουριστικά πρακτορεία ή ξενοδοχεία, που να προσφέρουν ειδικά πακέτα ξενάγησης στη συνοικία και διαμονή σε κάποιο ιστορικό διατηρημένο κτίριο.
- ✓ Διοργάνωση ετήσιων φεστιβάλ αποκλειστικά στη χερσόνησο της Παναγίας, που να αναδεικνύουν την πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά της, στα πλαίσια των εορτών της Παλιάς Πόλης της Ξάνθης. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να λαμβάνει χώρα για παράδειγμα, την περίοδο του Δεκαπενταύγουστου που γιορτάζει και η

εκκλησία της Παναγίας, ώστε να συνδυαστεί η Χριστιανική γιορτή με τις συγκεκριμένες εκδηλώσεις.

Η αποκατάσταση και η διατήρηση των παλαιών οικισμάτων είναι δύσκολα πραγματοποιήσιμη. Χρειάζεται τεχνίτες με ειδικές γνώσεις, που ελάχιστοι γνωρίζουν και είναι οικονομικά δαπανηρό. Αν θέλουν όμως οι κάτοικοι και οι τοπικές αρχές να αναβαθμίσουν τη συνοικία, τότε αυτό είναι μονόδρομος, για να οδηγήσει σε μελλοντική ανάπτυξη. Γιατί η αναβάθμιση του τοπίου είναι αυτή που προσδίδει αξία στον οικισμό. Μόνο έτσι θα επωφεληθούν όλοι από την αρχιτεκτονική κληρονομιά της περιοχής αυτής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Φύλο

- A. Άνδρας
- B. Γυναίκα

2. Ηλικία

- A. 18-25
- B. 26-40
- Γ. 41-55
- Δ. 56 και άνω

3. Εκπαίδευση

- A. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση
- B. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Γ. Τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Δ. Μεταπτυχιακές σπουδές

4. Είστε κάτοικος της Καβάλας;

- A. Ναι
- B. Όχι

5. Αν όχι, έχετε επισκεφτεί την Καβάλα:

- A. Μία φορά
- B. 2 ή περισσότερες φορές
- Γ. Καθόλου

6. Αν ναι, η διαμονή σας ήταν:

- A. Σε ξενοδοχείο
- B. Σε ενοικιαζόμενο σπίτι
- Γ. Σε σπίτι φίλων – συγγενών
- Δ. Άλλο:

7. Η περιοχή της διαμονής σας ήταν:

- A. Στο κέντρο της πόλης
- B. Σε μικρή απόσταση από το κέντρο
- Γ. Σε συνοικία εκτός κέντρου
- Δ. Στη συνοικία της Παναγίας
- E. Άλλο:

8. Ο κύριος λόγος που την επισκεφτήκατε ήταν

- A. Επαγγελματικό ταξίδι
- B. Ταξίδι αναψυχής - διακοπές
- Γ. Για πολιτιστικούς λόγους (π.χ. θέατρο, συναυλία, επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους)
- Δ. Ως ενδιάμεσος σταθμός
- E. Άλλο:

9. Ποιά περίοδο επισκεφθήκατε την Καβάλα;

- A. Καλοκαίρι
- B. Χειμώνα
- Γ. Διακοπές Χριστουγέννων
- Δ. Διακοπές Πάσχα

10. Περιπλανηθήκατε στη συνοικία της Παναγίας – περιοχή του κάστρου;

- A. Ναι
- B. Όχι

11. Αν ναι, πόσο χρόνο αφιερώσατε στη συνοικία;

- A. Λιγότερο από ώρα
- B. Μέχρι 2 ώρες
- Γ. Πάνω από 2 ώρες

12. Ποια μέρη της συνοικίας επισκεφτήκατε;

- A. Το κάστρο
- B. Το σπίτι του Μεχμέτ Αλή
- Γ. Το Ιμαρέτ
- Δ. Τον φάρο
- E. Απλός περίπατος - τα στενά σοκάκια
- ΣΤ. Όλα τα παραπάνω

13. Ποιο αίσθημα σας έβγαλε η περιήγηση στη συνοικία της Παναγίας;

- A. Ομορφιά
- B. Ιερότητα του τόπου
- Γ. Ιστορικότητα
- Δ. Ξεχωριστή αρχιτεκτονική
- E. Όλα τα παραπάνω

14. Εκτός από παλιά κτίρια σίγουρα θα συναντήσατε και νεότερα. Αυτά πιστεύετε πως αλλοιώνουν την ομοιομορφία και την ομορφιά της συνοικίας;

- A. Ναι
- B. Όχι
- Γ. Δεν είμαι σίγουρος, -η

15. Τα εγκαταλελειμμένα κτίρια που ενδεχομένως συναντήσατε, σας βγάζουν την αίσθηση:

- A. Υποβαθμισμένης περιοχής
- B. Πως οι ιδιοκτήτες τους δεν ενδιαφέρονται
- Γ. Πως η πολιτεία δεν ενδιαφέρεται
- Δ. Άλλο:

16. Ποιά πιστεύετε πως θα ήταν η καλύτερη λύση για τη διατήρηση των κτιρίων αυτών, ώστε να μην αλλοιωθεί ο χαρακτήρας της συνοικίας;

- A. Να δοθούν περισσότερα κίνητρα στους ιδιοκτήτες από την Πολιτεία
- B. Να ενδιαφερθεί ο τοπικός Δήμος, με προοπτική μελλοντικής εκμετάλλευσής
- Γ. Να βρεθεί μια ενδιάμεση λύση
- Δ. Άλλο:

17. Ποιο πιστεύετε πως είναι το κυριότερο πρόβλημα της περιοχής;

- A. Το κυκλοφοριακό
- B. Η προσβασιμότητα με τα πόδια
- Γ. Τα εγκαταλελειμμένα κτίρια
- Δ. Η έλλειψη συγκοινωνίας
- E. Άλλο:

18. Η πιθανή ύπαρξη ανεγκυστήρα από το parking του λιμανιού προς τη συνοικία, θα έλυνε πιστεύετε το κυκλοφοριακό και θα αύξανε την τουριστική κίνηση της περιοχής;

- A. Ναι
- B. Όχι
- Γ. Δε γνωρίζω

19. Πώς θα θέλατε να δείτε την περιοχή να αλλάζει;

- A. Με αναστήλωση των παλιών κτιρίων
- B. Με την αντικατάστασή τους από σύγχρονα
- Γ. Με σύγχρονες υποδομές αλλά με σεβασμό στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική
- Δ. Χωρίς καμία αλλαγή

20. Η ψηφιοποίηση κτιρίων πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μια πρακτική διατήρησής τους.

Πιστεύετε θα μπορούσε να λειτουργήσει στην περίπτωση της συνοικίας της Παναγίας;

- A. Ναι
- B. Όχι
- Γ. Δε γνωρίζω

21. Αν η περιοχή της Παναγίας υπήρχε σε τρισδιάστατη μορφή στο διαδίκτυο, θα σας ενθάρρυνε να την επισκεφτείτε στο μέλλον;

- A. Ναι
- B. Όχι
- Γ. Ίσως
- Δ. Μάλλον όχι
- E. Δε γνωρίζω

22. Ένα Σχέδιο Διαχείρισης της περιοχής θα έλυνε πολλά από τα προβλήματα;

- A. Ναι
- B. Όχι
- Γ. Δε γνωρίζω

23. Πιστεύετε πως μια σοβαρή υποψηφιότητα της Καβάλας για Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, θα μπορούσε να τονώσει και να προωθήσει την ανάπτυξη της περιοχής;

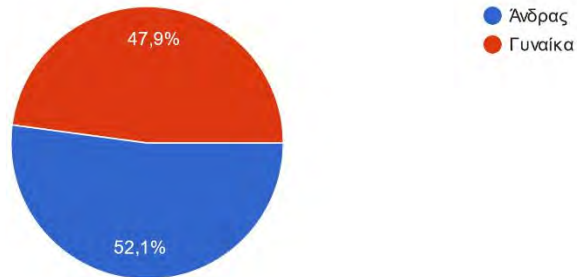
- A. Ναι
- B. Ίσως
- Γ. Λίγο
- Δ. Καθόλου
- E. Δε γνωρίζω

24. Περιγράψτε με λίγα λόγια αυτό που σας προκάλεσε τη μεγαλύτερη εντύπωση από την περιπλάνησή σας στη συνοικία της Παναγίας

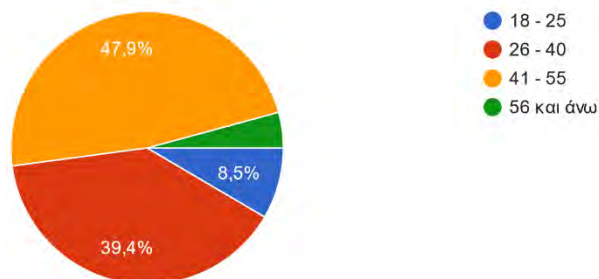
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

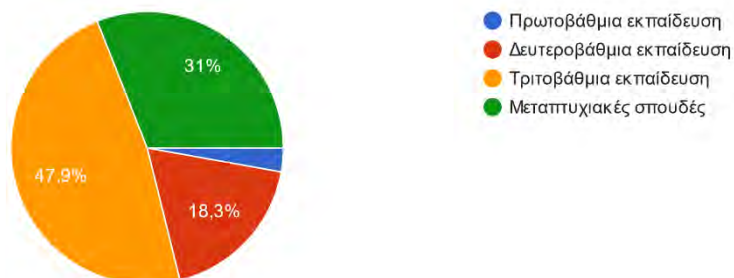
Φύλο

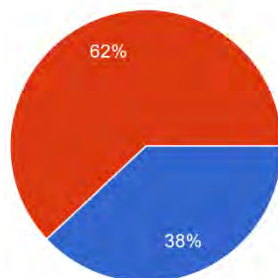
Ηλικία

Εκπαίδευση

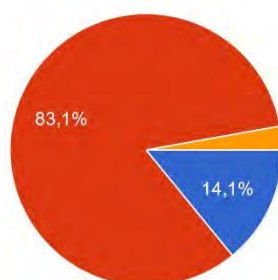

Είστε κάτοικος της Καβάλας;

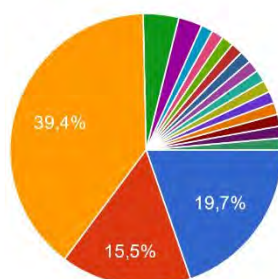
● Ναι
● Όχι

Αν όχι, έχετε επισκεφθεί την Καβάλα:

● Μία φορά
● 2 ή περισσότερες φορές
● Καθόλου

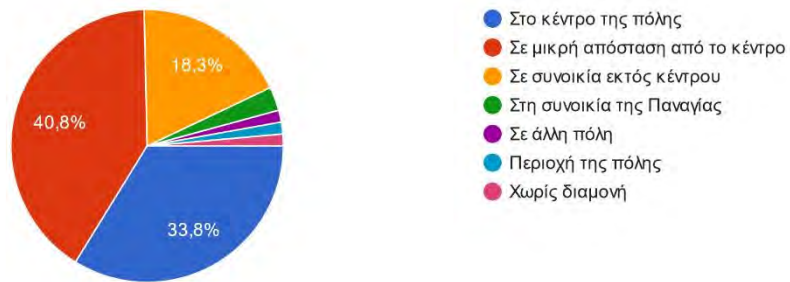
Αν ναι, η διαμονή σας ήταν:

● Σε ξενοδοχείο
● Σε ενοικιαζόμενο σπίτι
● Σε σπίτι φίλων/συγγενών
● Στο σπίτι μου
● Σπίτι μου
● Αυθιμερόν
● Στο σπιτι μου
● Οικία μου

▲ 1/3 ▼

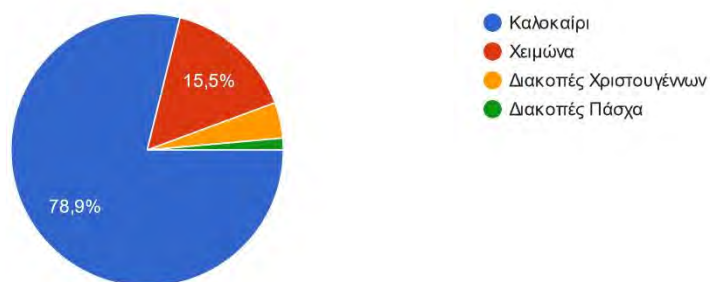
Η περιοχή της διαμονής σας ήταν:

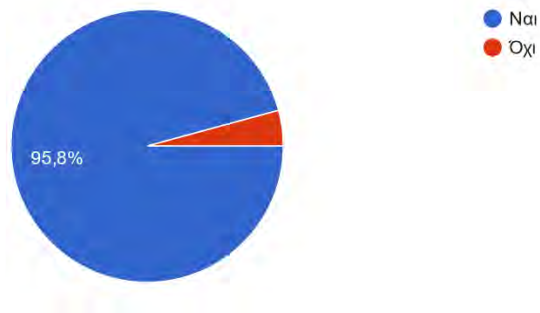
Ο κύριος λόγος επίσκεψης της πόλης ήταν:

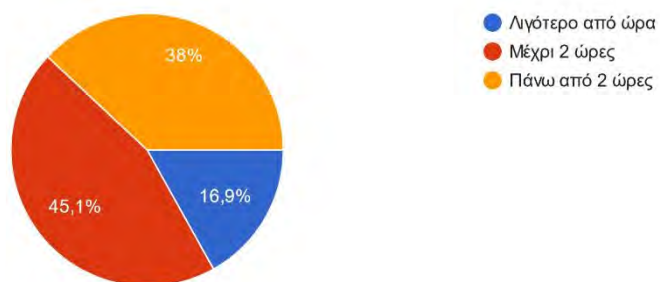
Ποιά περίοδο επισκεφθήκατε την Καβάλα;

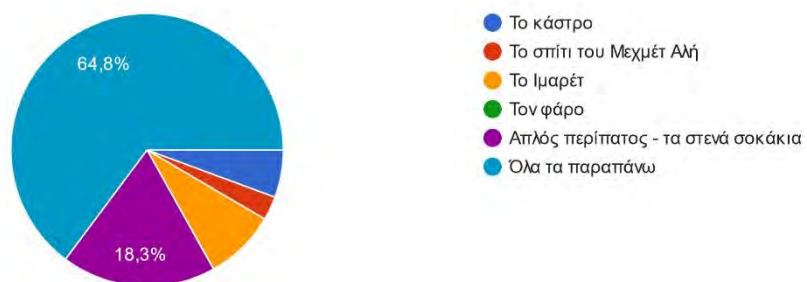
Περιπλανηθήκατε στη συνοικία της Παναγίας - περιοχή του κάστρου;

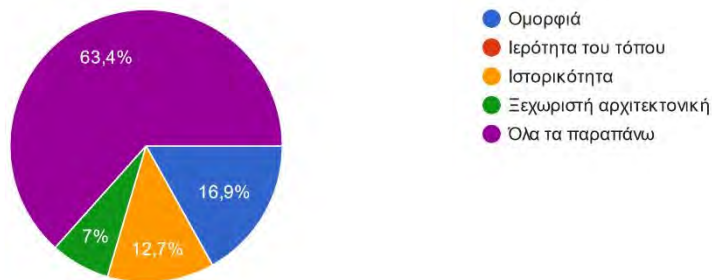
Αν ναι, πόσο χρόνο αφιερώσατε στη συνοικία;

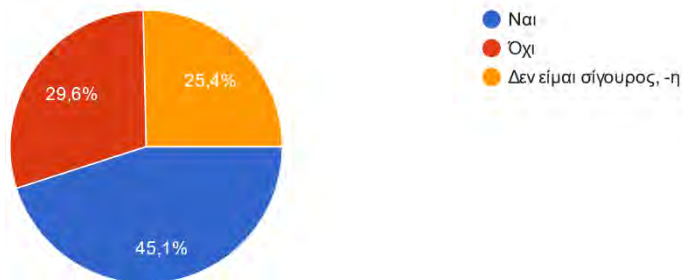
Ποιά μέρη της συνοικίας επισκεφθήκατε;

Ποιό αίσθημα σας έβγαλε η περιήγηση στη συνοικία της Παναγίας;

Εκτός από παλιά κτίρια σίγουρα θα συναντήσατε και νεότερα. Αυτά πιστεύετε πως αλλοιώνουν την ομοιομορφία και την ομορφιά της συνοικίας;

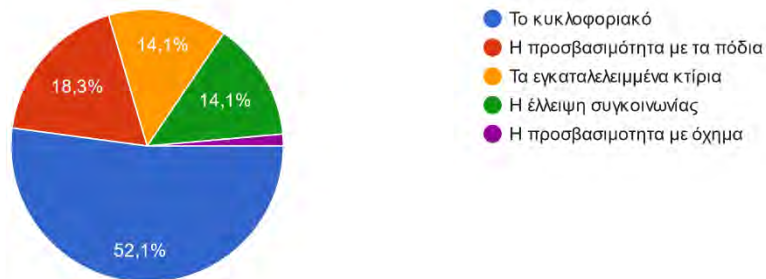
Τα εγκαταλελειμμένα κτίρια που ενδεχομένως συναντήσατε σας βγάζουν την αίσθηση:

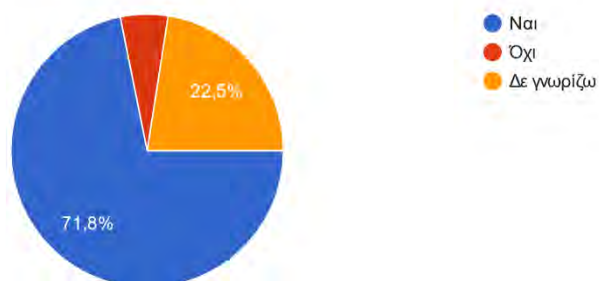
Ποιά πιστεύετε πως θα ήταν η καλύτερη λύση για τη διατήρηση των κτιρίων αυτών, ώστε να μην αλλοιωθεί ο χαρακτήρας της συνοικίας;

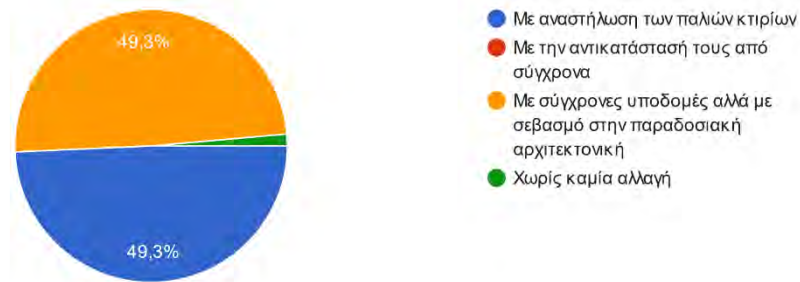
Ποιό πιστεύετε πως είναι το κυριότερο πρόβλημα της περιοχής;

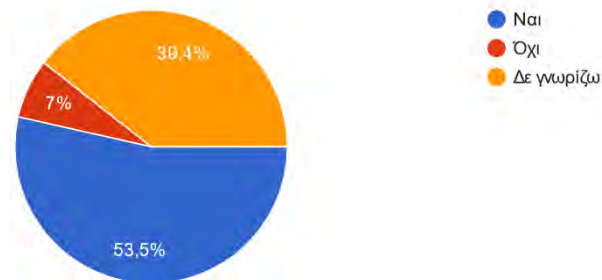
Η πιθανή ύπαρξη ανεγκυστήρα από το parking του λιμανιού προς τη συνοικία, θα έλυνε πιστεύετε το κυκλοφοριακό και θα αύξανε την τουριστική κίνηση της περιοχής;

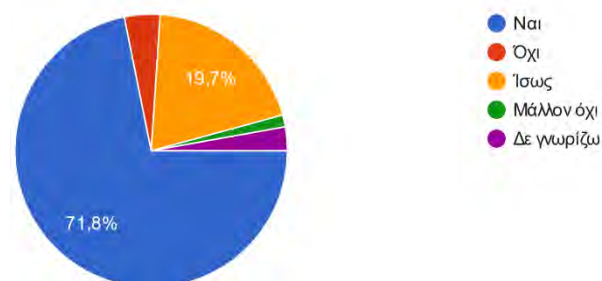
Πώς θα θέλατε να δείτε την περιοχή να αλλάζει;

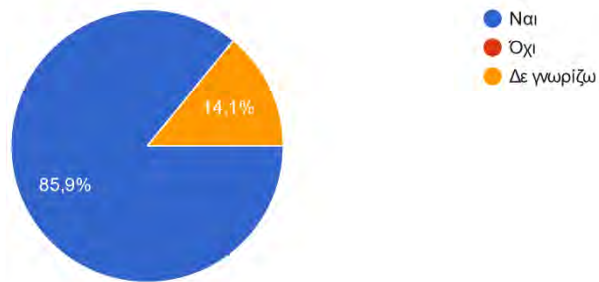
Η ψηφιοποίηση κτιρίων πολιτιστικής κληρονομιάς είναι μια πρακτική διατήρησής τους. Πιστεύετε θα μπορούσε να λειτουργήσει στην περίπτωση της συνοικίας της Παναγίας;

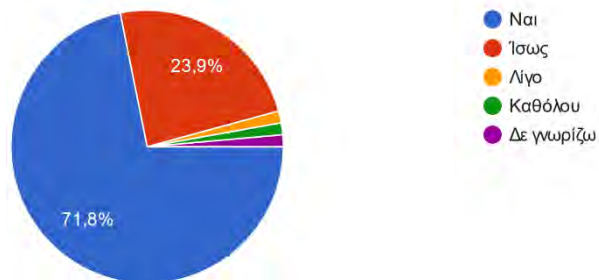
Αν η περιοχή της Παναγίας υπήρχε σε τρισδιάστατη μορφή στο διαδίκτυο, θα σας ενθάρρυνε να την επισκεφθείτε στο μέλλον;

Ένα Σχέδιο Διαχείρισης της περιοχής θα έλυνε πολλά από τα προβλήματα;

Πιστεύετε πως μια σοβαρή υποψηφιότητα της Καβάλας για Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, θα μπορούσε να τονώσει και να προωθήσει την ανάπτυξη της περιοχής;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αθιάνας Α.,(2021), “Branding Τουριστικού προορισμού: Η περίπτωση της Καβάλας”, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Αυγουστιανάκη Μ. Κ., (2016). Νομοθετικό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αθήνα.

Βαρτζιώτη Ό., (2005). Η λέξη Πολιτισμός και η σημασία της. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων επιμ. Ιωάννινα.

Βλάχου Α.,(2015), “Η συμβολή της πολιτιστικής και βιομηχανικής κληρονομιάς στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ενός τόπου. Μελέτη περίπτωσης αξιοποίησης της βιομηχανικής κληρονομιάς της Καβάλας», Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βουδούρη Δ., (2004), Ο νέος νόμος 3028/2002 υπό το φως των διεθνών και ευρωπαϊκών κανόνων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο Πρακτικά Συνεδρίου Ευρωπαϊκού Κέντρου Δημοσίου Δικαίου, Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Επιμέλεια Ελένη Τροβά, Υπό την Αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

Γαβριηλίδου Ε., et.Αl,(2013), “Το καινοτόμο χτες: Η βιοκλιματική και αειφορική αντίληψη στην Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική”.

Γοσπονδίνη Α., (μέσα στο: ‘Αειχώρος, κείμενα πολεοδομίας, χωροταξίας και ανάπτυξης’, vol 6, issue 1, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, 2007).

ΔΑΝΕΚ,(2006)-Πρακτικά Διεθνούς Αρχιτεκτονικού Forum , Παρεμβάσεις στο ιστορικό κέντρο της Καβάλας “Χερσόνησος Παναγίας”,1-2 Ιουνίου.

Δέφνερ, Α. και Μεταξάς, Θ.,(2010) “Τουριστική ανάπτυξη ,βιομηχανική κληρονομιά και ειδικά μουσεία: Η περίπτωση του Μουσείου Καπνού Καβάλα”,⁹⁰ Πανελλήνιο γεωγραφικό συνέδριο, :581-589.

Δήμος Καβάλας (2016), “Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης του Δήμου Καβάλας, Καβάλα-Δημιουργική πόλη-τουριστικός προορισμός αριστείας, Σεπτέμβριος.

- Εξωραϊστικός Πολιτιστικός Σύλλογος Παναγίας “Το Κάστρο”, “Η παλιά πόλη της Καβάλας (7^{ος} Πχ-20^{ος} αι.), Ο χώρος, οι άνθρωποι, τα τεκμήρια της ιστορίας,(2005) Συγκέντρωση και επιμέλεια ύλης: Κυριλλίδης,Β., Γαραντούδη,Ε., Α’ Έκδοση. Ζιώγας,Χρ.Π.,(1995) “Παραδοσιακά κτίρια της νεότερης Καβάλας», Εκδότης Ιδιωτική. Θεοδωρίδου-Σωτηρίου, Λ., Ζαρκάδα-Αγγελούδη, Σ.,(2005), “Το χρονικό της διαμόρφωσης της πλατείας του Μοχάμεντ Άλη στην Παναγία Καβάλας”, Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας, Πρακτικά Β’ Διεθνούς Συνεδρίου Βαλκανικών και Ιστορικών Σπουδών:113-136.
- Θεοχαρίδου Κ., Κολώνας Β, “Παλιά Ξάνθη, το παραδοσιακό κτιριακό απόθεμα και τα προβλήματα προστασίας και αποκατάστασης του”, Επιστημονικό συνέδριο Νέες πόλεις πάνω σε παλιές, Ρόδος 1993,σελ.171-190.
- Καρανίκας και άλλοι, Μελέτη για την προστασία-αποκατάσταση και αξιοποίηση του παραδοσιακού οικισμού της Πόλης της Ξάνθης, Θρακικά Χρονικά τ. 46/1992
- Κόνσολα, Ν., (2006), Η Διεθνής προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, εκδόσεις Σάκκουλα.
- Λυκουρίνος, Κ.,(2017), “Η παλιά εκκλησία της Παναγίας στην Καβάλα”, Τοπική Ιστορία και προσφυγική μνήμη, διαθέσιμο στο: [Λυκουρίνος Κυριάκος, Καβάλα: Η παλιά εκκλησία της Παναγίας στην Καβάλα \(lykourinos-kavala.blogspot.com\)](http://lykourinos-kavala.blogspot.com).
- Μανιάτης Α., (2008), Εισαγωγή στο πολιτιστικό δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Σάκκουλας.
- Μανουκιάν Α.,(2006), “Το νομικό πλαίσιο για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στην Ελλάδα”.
- Μητούλα Ρ., (2001), Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς ως παράγοντας διατήρησης της φυσιογνωμίας της πόλης, Αρχαιολογία και Τέχνες.
- Μουσταΐρα Ε., (2012), Συγκριτικό δίκαιο και πολιτιστικά αγαθά, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Μουτσόπουλος Ν.,(1988), “Το Σαχνίσι”. Συμβολή στη μελέτη της Ελληνικής κατοικίας, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- Μουτσόπουλος Ν.,(1993), “Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική της Μακεδονίας,15^{ος}-19^{ος} αιώνας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Μπαμπινιώτης Δ. Γεώργιος 2008,Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Τρίτη έκδοση, Κέντρο Λεξικολογίας.

- Μπονίτση Θ.,(2010), “Οι έφιπποι ανδριάντες στην νεοελληνική γλυπτική”, διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Οικονόμου Ε. (2015), ‘Τοπία τουρισμού: Ανακατασκευάζοντας την Ελλάδα’, Δομές, 2015.
- Παπαδημητρίου Γ.,(2020), “Καβάλα: Θερινό όνειρο, Ταξίδια, Καβάλα”, Η Καθημερινή, 07/07/2020, διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/k/travel/1086162/kavalatherino-oneiro/>,τελ/προβολή στις 21/02/2023
- Παπακοσμάς,Π.Κ,(2009), “Η χωροταξία, η οικονομία, το ανθρώπινο δυναμικό, οι υποδομές, η απασχόληση , οι προοπτικές στην Καβάλα”.
- Παπακωνσταντίνου, Α., (2002). Η σύμβαση της Γρανάδας για την προστασίας της Αρχιτεκτονικής και το Σύνταγμα.
- Σαμαράς Ν., (2015), “Ανάπλαση και Αναβίωση ιστορικών κέντρων και συνόλων Γ”, Τ.Ε.Ι. Θεσσαλίας, Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Τ.Ε., Τρίκαλα.
- Σαμαράς Ν., (2019), ‘Κέντρο πόλης και ιστορικότητα. Θεωρητικά ζητήματα και σύγχρονες πολεοδομικές πρακτικές. Μελέτη περίπτωσης το «Βαρούσι» των Τρικάλων’, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Σαρηγιάννης Γ. (2010). Η «ΧΑΡΤΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ» και το ιστορικό της πλαίσιο (Α μέρος) Το πλαίσιο του Μοντέρνου Κινήματος στην Ευρώπη
- Σιούτη Β., (2021), “Ο Μεχμέτ Αλί Πασάς και ο Ιμπραήμ μέσα από την έρευνα ενός Αιγύπτιου ιστορικού”, Αρχαιολογία και Ιστορία,Lifo,11/12,διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/culture/arxaiologia/o-mehmet-ali-pasas-kai-o-impraim-mesa-apo-tin-ereyna-enos-aigyptiou-istorikoy>,τελ.προβολή στις 21/02/2023.
- Σκανδάλου Ξ.,(2016), “Διαχείριση και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου .Η πολιτιστική ταυτότητα της πόλης και η συμβολή της στην τοπική ανάπτυξη. Η περίπτωση του Αγρινίου», Διπλωματική εργασία, 2023.
- Στεφανίδου-Φωτιάδου Α. (1986). “Το Ιμαρέτ της Καβάλας”. Μακεδονικά, 25(1), 203–265. <https://doi.org/10.12681/makedonika.228>, διαθέσιμο στο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/makedonika/article/view/5789>,[τελ. προβολή στις 12/03/2023].
- Τσομπάνη, Α., “Στρατηγικό Σχέδιο Τουριστικής Ανάπτυξης Νομού Καβάλας», Διπλωματική εργασία,Κεφ.:1.4.2, Αξιοσημείωτα κτίσματα:22.
- Φάχμι,Χ.,(2021), “Μοχάμεντ Αλί ο εκ Καβάλας, Πατέρας του Ιμπραήμ και θεμελιωτής της Νεότερης Αιγύπτου ”,Μτφ: Παπασυριόπουλος, Α. Παπασωτηρίου.

Χριστοφιλόπουλος, Δ., 2005. Προστασία πολιτιστικών αγαθών. επιμ. σ.λ.:Π.Ν. Σάκκουλας.

Ξένη Βιβλιογραφία

Ambrosini V., Bowman C., (2001), ‘Tacit knowledge: Some suggestions for operationalization’, Journal of management studies, 38, 6, 811-829.

Bozhinova M., Georgieva K. (2019). ORGANIZATIONS FOR TOURISM REGION MANAGEMENT IN BULGARIA – TRENDS AND CHALLENGES. Trakia Journal of Sciences, 17 (1):365-370.

Council of Europe: Culture and Cultural Heritage

Dodwell, H., (2011), “The founder of Modern Egypt: A study of Muhammad Ali”, Cambridge University Press, Ch.1:1-36, διαθέσιμο στο:

[https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=75ZdXTb9eTsC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Dodwell,+H.,+\(2011\),+%E2%80%9CThe+founder+of+Modern+Egypt:+A+study+of+Muhammad+Ali,+Cambridge+University+Press,+and+Ch.1:1-36.+&ots=e9uXjtA9yQ&sig=U3JCkXEuybMPQ0-fjd_YMFrGj3Q&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=75ZdXTb9eTsC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Dodwell,+H.,+(2011),+%E2%80%9CThe+founder+of+Modern+Egypt:+A+study+of+Muhammad+Ali,+Cambridge+University+Press,+and+Ch.1:1-36.+&ots=e9uXjtA9yQ&sig=U3JCkXEuybMPQ0-fjd_YMFrGj3Q&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) [Τελ. προβολή στις 12/03/2023].

Donders, Y. (2008). A Right to Cultural Identity in UNESCO, Cultural Human Rights, International Studies in Human Rights, Volume: 95.

Gholitabar S., et al (2018). An Empirical Investigation of Architectural Heritage Management Implications for Tourism: The Case of Portugal. Sustainability, vol. 10(1), 93.

Harrison R. (2013), ‘Heritage, critical approaches’, Routledge, New York.

ICOMOS (2011), ‘Historic core of Split and the peristyle of Diocletian’s Palace: economic impact of cultural heritage preservation’, Theme 4, session 2, p.819-818

Ivkovska, V., (2015) “Comparative Analysis between the Istanbul House Plan Types and the Plan Types of the Ottoman Houses on the Panagia District in Kavala, Greece”. UBT International Conference. 56. <https://knowledgecenter.ubt-uni.net/conference/2015/all-events/56>

Ivkovska. V., (2016) “The Imaret of Mehmed Ali Pasha Preservation and Transformation of an Ottoman and Egyptian Heritage into a Masterpiece of Heritage Protection and

- Revitalization in Greece”. UBT International Conference. 61. <https://knowledgecenter.ubt-uni.net/conference/2016/all-events/61> This Event is brought to you for free and open access by the Publication and Journal
- Ivkovska, V., (2018), “Formation of an Ottoman Town in the Balkans: The case of Kavala”, Ph.D. Thesis, June.
- Ivkovska, V., (2018), “Development of a vernacular settlement in the Balkans, The Ottoman Kavala, June, Vol.5, No.2, Journal of the International Society for the study of Vernacular Settlements: 1-20
- Ivkovska, V., (2019). “Ottoman Heritage in Southern Balkans: The Multicultural Port Town of Kavala”. In: Amoruso, G., Salerno, R. (Eds) Cultural Landscape in Practice. Lecture Notes in Civil Engineering, vol 26. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11422-0_21
- Kocaoglu, M, (1994), “The Revolt of Cavallan Mehmet Ali Pasha (1831-1841)” :209-226.
- Koleva D. (2019) Architecture with Culture and Social Value in the 150 Years History of Community Center Nadezhda "(Hope)", Veliko Tarnovo, Bulgaria. BulDML at Institute of Mathematics and Informatics, 5 (1).
- Koleva D. (2021). THE ARCHITECTURAL CULTURAL VALUES OF VELIKO TARNOVO – A WINDOW TO HISTORY. BulDML at Institute of Mathematics and Informatics, 1 (10).
- Kordej-De Villa, Ž., Šulc, I. (2021). Cultural Heritage, Tourism and the UN Sustainable Development Goals: The Case of Croatia. In: Andreucci, M.B., Marvuglia, A., Baltov, M., Hansen, P. (eds) Rethinking Sustainability Towards a Regenerative Economy. Future City, 15. Springer, Cham.
- Logan S. William (2007), “Closing Pandora’s box: Human rights conundrums in cultural heritage protection”, chapter 2, pp 33-52, Springer.
- Lalenis, K., Samourkasidou. E., (2022), “Wakfs in Kavala: A legal, political and architectural Heritage Issue”, Vol.7, Is.2:206-220.
- Lalenis, K., et Al., (2022), “The Heritage of Wakfs: Muhammad Ali Pasha’s Imaret in Kavala, Greece and its integration in Urban Functions”, Vol.1, Is.4, European Journal of Architecture and Urban Planning.
- Ljubo LAH, (2001), “From architectural conservation, renewal and rehabilitation to integral heritage protection (theoretical and conceptual starting points)”, Urbani Izziv, Vol 12, No 1, Prenova, pp 129-137.
- Marsot, A., L. S., (1984), “Egypt in the reign of Muhammad Ali”, Middle East Library.

Matečić, I., Kesar, O. i Ferjanić Hodak, D. (2022). UNDERSTANDING THE COMPLEXITY OF ASSESSING CULTURAL HERITAGE'S ECONOMIC IMPACT ON THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF A TOURISM DESTINATION: THE CASE OF SPLIT, CROATIA. *Ekonomika misao i praksa*, 31 (2), 639-662.

Niksic G. (2011), 'Conservation and management of the historic core of Split'.

Pickard R. (2000). *Policy and Law in Heritage Conservation*. Routledge.

Singer, A., (2002), "Constructing Ottoman Beneficence: An Imperial Soup Kitchen in Jerusalem", State University Press Albany.

Singer, A., (2005) "The Journal of Interdisciplinary History, Serving up charity: The Ottoman Public Kitchen", [Vol. 35, No. 3, Poverty and Charity: Judaism, Christianity, and Islam](#), pp. 481-500, MIT PRESS.

Ruggles F., Silverman H., (2009), 'From Tangible to Intangible Heritage', pp. 1-14.

Singer, A. (2014). "The last imaret? An imperial Ottoman firman from 1308/1890". In E. Podeh, & E. Ginio (Eds.), *The Ottoman Middle East: Studies in Honor of Amnon Cohen* (pp. 221-237). (Ottoman Empire and its Heritage; Vol. 55). Brill Academic Publishers.

Susana S., and Carvalho P.. (2022). "Historic Gardens Heritage in Portugal: From the Originality of an Art to the Inventory Process" *Sustainability* 14, no. 10: 5978

The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume XLVI-M-1-2 28th CIPA Symposium "Great Learning & Digital Emotion", 28 August–1 September (2021), Beijing, China.

Tsimitaki, M. et Al., (2013), "A Tale of two mosques, an Imaret and a Turbe", Risk Management policies for Ottoman monuments in Greece, Proceedings of the Heritage @Risk Conference: Cultural Heritage protection in Times of Risk: Challenges and Opportunities, Yildiz Technical University, Istanbul, Turkey, 15-17th.

UNESCO

Διαδίκτυο

"Αυτή είναι η πρόταση PASTICHE για τα έργα στη συνοικία της Παναγίας", Πρωινή, 30/12/2022, διαθέσιμο στο: <https://www.proininews.gr/ayti-einai-i-protasi-pastiche-gia-ta-erga-sti-synoikia-tis-panagias/>, [τελ. προβολή](#) στις 21/02/2023.

Γενικά Στοιχεία για τη συνοικία (Χερσόνησο) της Παναγίας Καβάλας, ΦΙΛΟΤΙΣ, βάση δεδομένων για την ελληνική φύση, [διαθέσιμο στο: <https://filotis.itia.ntua.gr/biotopes/c/AT4011049/τελ.προβολή> στις 15/02/2023].

Παρίσσου Α., 14/02/2022, Ταξιδιωτικός οδηγός Καβάλας, Η συνοικία της Παναγίας, [διαθέσιμο στο: <https://blogs.e-me.edu.gr/hive-frontizo-to-perivallon/2022/02/14/%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82/τελ.προβολή> στις 15/02/2023]

Καβάλα-Θάσος, Μετρηθήκαμε και βρεθήκαμε.... λιγότεροι, [Απογραφή 2021], [διαθέσιμο στο: <https://www.kavalapost.gr/kinonia/282774/kavala-thasos-metrithikame-kai-vrethikame-ligoteroi-apografi-2021/>. 19/07/2022.

Μουριάδης Θ., 2019, διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=U6cTf_XLiz4 τελ. προβολή στις 25/01/2023.

Μουριάδης Θ., 2019, διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=F_sjSYEai6Y Παλιά Πόλη Παναγίας, [διαθέσιμο στο: <https://www.visitkavala.gr/sightseeing/palia-poli-panagia/τελ.προβολή> στις 15/02/2023].

<https://kavalareghistory.weebly.com/iotamualpharho941tau.html>

<https://www.imaret.gr/>

https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2017/12/blog-post_23.html

https://www.youtube.com/watch?v=U6cTf_XLiz4

docplayer.gr

ypeka.gr